

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА
МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ГУЛИСТОН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ИЖТИМОЙ - ИҚТИСОДИЙ ФАКУЛТЕТ**

“УМУМИЙ ИҚТИСОДИЁТ” КАФЕДРАСИ

**МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТНИ ДАВЛАТ
ТОМОНИДАН БОШҚАРИШ**

ФАНИДАН ЎҚУВ – УСЛУБИЙ МАЖМУА

ГУЛИСТОН 2011

М.Қ. Аллаярова. "Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш" фанидан ўқув-услубий мажмуа. - Гулистон. 2011, 121 б.

Ўқув - услубий мажмуа 5340100-иқтисодиёт таълим йўналиши бўйича ўқиётган бакалаврларга танлов ва кўшимча фанлар доирасида ўқитишга мўлжалланган бўлиб, унда Ўзбекистон миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш фани предмети ва методлари, уни иқтисодиётни бошқариш усуллари, заруриятига оид маълумотлар келтирилган.

Лекциялар замонавий педтехнология талабларига мос равишда тайёрланиб, унда ўқув мақсадлари, мавзуда кўриб чиқиладиган муаммолар, назорат саволлари ва мустақил иш топшириқлари келтирилган. Ўқув услубий мажмуада фаннинг ишчи дастури, календар тематик режаси, технологик харита, таянч конспект, амалий машғулотларни бажариш тартиби, мустақил иш топшириқлари ва фойдаланган адабиётлар рўйхати баён қилинган.

Ўқув-методик мажмуа Гулистон Давлат Университети Ўқув Методик Кенгаши томонидан (23.07.11йил, №10-баённома) нашрга тавсия қилинган.

Масъул муҳаррир:

Тақризчилар: Иқт. фанлари доктори, проф. А.А. Маматов
Иқт. фанлари номзоди, доц. О.Т. Сатторкулов

Allayarova M. K. Training aid on National economic Uzbekistan.- Gulistan, 2011. - 121 p.

The training aid is prepared on the base of National economic Uzbekistan course program, the branch of education is 5340100 - economic.

The following issues are discussed in this; concept and essence of the national economy, transformation old system and establishment of the national economy, structural, transformations, development of production complex and social sector and other.

Аллаярова М.К. Учебно-методический комплекс по курсу «Государственное регулирование национальной экономики». - Гулистан, 2011. - 121 с.

Учебно - методический комплекс подготовлен на основании программы курса «Национальная экономика Узбекистана» по специальности 5340100-экономика. Освещены необходимость государственного регулирования, основные стороны развития национальной экономики Узбекистана, ее отраслевой характер развития и совершенствования.

Учебно-методический комплекс предназначен для студентов, магистров и аспирантов экономического направления.

Кириш

Олий таълим муассасаларининг 5340100-иқтисодиёт таълим йўналиши танлов фанлари сифатида «Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш» фанининг ўтилиши режалаштирилган. Ушбу махсус курс бўйича тасдиқланган намунавий ўқув дастури (Ўз МУ, 2008) да келтирилган адабиётларнинг ҳаммаси ўтган асрнинг саксонинчи йилларигача нашр қилинган бўлиб, кейинги вақтларда эълон қилинган қатор манбалардаги маълумотлар тўла қамраб олинмаган. Бундан ташқари дастурда тавсия қилинган адабиётлар рус тилида ёзилган бўлиб, улардан фойдаланишда талабалар қатор қийинчиликларга дуч келадилар, айрим илмий атамаларни яхши тушунмайдилар.

Шу сабабли муаллиф ўзининг Ўзбекистон миллий иқтисодиёти соҳасидаги кўп йиллик тажрибасига суяниб, ушбу фан бўйича давлат тилидаги қисқача лекциялар курси, амалий машғулотларини бажариш тартибларини ўз ичига олган ўқув–методик мажмуа яратишга ҳаракат қилди. Мажмуага асос қилиниб 2001 йилда тайёрланган «Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришдан маърузалар тўплами» ва 2002 йилда ишлаб чиқилган «Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш фанидан амалий машғулотларини ўтказишга оид методик кўрсатмалар» олинди.

Лекциялар курси замонавий педтехнология талабларига мос равишда қайта ишланиб, унда мавзуга оид муаммолар, ўқув мақсадлари, назорат саволлари ва мустақил иш топшириқлари келтирилган. Лекциялар курсини тайёрлашда «таълимнинг илмийлиги» ёки «илм орқали билим эгаллаш» тамойили асосида шу соҳага оид монографиялар, журналлардаги илмий мақолалар ҳамда интернетдан олинган материаллардан кенг фойдаланилди. Ҳар бир мавзудан кейин шу масалага тегишли илмий ишлар рўйхати берилган бўлиб, талабалар ўзларини қизиқтирган саволлар бўйича қўшимча маълумотларни олиши мумкин. Амалий машғулотлари ўтказиш тартибларини баён қилишда ушбу машғулот ўтказишдан кутилаётган ўқув мақсадлари, керакли жиҳозлар ва материаллар, ишни бажарилиш кетма-кетлиги батафсил ёритилди.

Ҳар бир мавзу охирида якуний хулосалар, билимини синаб кўриш учун назорат саволлари, тегишли адабиётлар рўйхати ва фанда ечимини кутаётган илмий муаммолар мавзулари келтирилган.

Мазкур ўқув - услубий мажмуа «Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш» фанидан давлат тилида яратилган дастлабки ўқув қўлланмаларидан бири бўлганлиги сабабли унда баъзи жузъий камчиликлар, мунозарали қарашлар ва атамалар учраши мумкин. Шунга кўра қўлланма ҳақидаги фикр-мулоҳазаларини билдирган ҳамкасбларига муаллиф ўз миннатдорчилигини билдиради.

Манзилимиз: 707012. Гулистон шаҳри, IV мавзе, Университет, «Умумий иқтисодиёт» кафедраси.

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ГУЛИСТОН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
“Умумий иқтисодиёт” кафедраси**

**“ТАСДИҚЛАЙМАН”
Гул ДУ ректори
Проф. А.Эминов**

« ____ » _____ 2012 й.

МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТНИ ДАВЛАТ ТОМОНИДАН БОШҚАРИШ

фани бўйича

5340100 иқтисодиёт

ишчи ўқув дастури

Умумий ўқув соати	– 124
Шу жумладан:	
Маъруза	– 24
Амалиёт машғулоти	– 32
Мустақил таълим соати	– 68

ГУЛИСТОН – 2013

Фаннинг ишчи ўқув дастури намунавий ўқув дастури ва ўқув режасига мувофиқ ишлаб чиқилди.

Тузувчилар: М.Қ.Аллаярова–Гул ДУ “Умумий иқтисодиёт”
кафедраси катта ўқитувчиси _____(имзо)
О.Сатторкулов – Гул ДУ “Умумий иқтисодиёт” кафедраси
мулдари, иқтисод фанлари номзоди, доцент _____(имзо)

Такризчи: О.Райимбердиева – Гул ДУ и.ф.н доцент _____имзо)

Фаннинг ишчи ўқув дастури ““_____” _____ даги _____ - сонли мажлисида кўриб
чиқилиб, факультет Илмий-услубий Кенгашида кўриб чиқиш учун тавсия қилинди.

Кафедра мулдари: О.Т.Сатторкулов

Фаннинг ишчи ўқув дастури “Ижтимоий-иқтисодий” факультети Илмий-услубий
Кенгашининг 2012 йил “_____” _____ даги “_____” - сонли мажлисида тасдиқланди.

Факультет Илмий-услубий
Кенгаши раиси: проф. А.Маматов

Келишилди:

Ўқув ишлари бўйича проректор доц. Н.Баракаев

1.КИРИШ

Олий таълим тизимида юксак малакали, ижодкорлик ва ташаббускорлик қобилиятига эга, келажакда касбий ва ҳаётий муаммоларни мустақил ҳал қила оладиган, кадрларни тайёрлашда таълим жараёнини замонавий ўқув-методик мажмуалар билан таъминлаш муҳим аҳамиятга эга.

Миллий иқтисодий д давлат томонидан бошқариш фанидан Ўқув-методик мажмуа (ЎММ) – давлат таълим стандарти ва фан дастурида белгиланган талабалар томонидан эгалланиши лозим бўлган билим, кўникма, малака ва компетенцияларни шакллантиришни, ўқув жараёнини комплекс лойиҳалаш асосида қафолатланган натижаларни олишни, мустақил билим олиш ва ўрганишни ҳамда назоратни амалга оширишни таъминлайдиган, талабанинг ижодий қобилиятларини ривожлантиришга йўналтирилган ўқув –услугий манбалар, дидактик воситалар ва материаллар, электрон таълим ресурслари, ўқитиш технологияси, баҳолаш методлари ва мезонларини ўз ичига олади.

1. Фаннинг мақсади ва вазифалари

1.1.Фаннинг мақсади – Миллий иқтисодий д давлат томонидан бошқариш фанининг ушбу ўқув ишчи дастури Ўзбекистон Республикасининг таълим тўғрисидаги қонуни ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» талабларидан келиб чиққан ҳолда Давлат стандартлари бўйича бакалаврият даражасидаги малакали иқтисодчи-мутахассислар тайёрлашни мақсад қилиб кўяди.

1.2.Фаннинг вазифалари - Қўйилган мақсаддан келиб чиққан ҳолда фанни ўқитиш орқали қўйидаги вазифаларни ҳал этиш кўзда тутилади:

-талабаларни иқтисодий д тартибга солиб турувчи унсурларнинг ўрни ва аҳамияти тўғрисида тасаввур ҳосил қилиш;

-давлатнинг монетар, фискал сиёсати ҳақида талабаларга кенгрок маълумот бериш;

-иқтисодий д тармоқларини ривожлантиришда давлатнинг ролини заруриятини ҳар томонлама ёритиб бериш.

1.3.Фан якунида талаблар– Миллий иқтисодий д давлат томонидан бошқариш фани бўйича талабалар билимига қўйиладиган асосий талаб ҳар бир мавзудаги муаммоларни ўзлаштириш ва улар бўйича мустақил фикр юритиш даражаси билан белгиланади. Бу дарслик ва ўқув қўлланмалар характердаги адабиётларни ўзлаштириш билан бирга Президентимиз И.А.Каримов асарларини, Республика Олий Мажлис томонидан иқтисодий дга тегишли бўлган қабул қилинган қонунларни ва бошқа меъёрий ҳужжатларни ўрганишни ҳам тақозо этади

1.4.Фанни ўрганишда талабалар – Миллий иқтисодий д давлат томонидан бошқариш фанини ўрганишда Ўзбекистон миллий иқтисодий д, иқтисодий д назарияи, Макроиқтисодий д, Пул муомаласи, молия ва кредит ва бошқа иқтисодий фанлардан олган билимларга суянадилар.

1.1. Фанни ўзлаштирган талабанинг малакавий даражалари Фанни ўзлаштирган талаба:

- Талабалар миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш зарурлиги, микро ва макродаражадаги бошқарувнинг аралашувини моҳияти ва мазмуни билиши;
- Бозор иқтисодиёти шароитида давлатнинг иқтисодий вазифалари, давлатнинг иқтисодиётни тартибга солишдаги қарашлар ва концепциялар, давлатнинг иқтисодиётга таъсир қилиш усуллари ва воситалари ҳақида тасаввурга эга бўлиши;
- Иқтисодий сиёсатнинг субъектлари, объектлари, мақсад ва воситалари, Хўжалик манфаатларини ифодаловчилар, акс эттирувчилар ва хўжалик манфаатларини бажарувчилар тўғрисида маълумотларни билиши ва улардан фойдалана олиши;
- Корхоналарни модернизация қилиш, техник ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлашдаги давлатнинг фаол инвестицион сиёсати тўғрисида тасаввурга эга бўлиши;
- Таркибий ўзгаришларни амалга оширишда инновациянинг аҳамияти, давлат бюджетининг харажатлари ва унинг устивор йўналишлари, бюджет тақчиллиги давлат қарзларини бошқариш самарадорлиги ўрганиш ва таҳлил қилиш кўникмаларига эга бўлиши;
- талаба миллий иқтисодиётга давлат аралашувини тўғри ва эгри воситалари билан таъсир кўрсатишини билиши;
- Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни давлат томонидан қўллаб-қувватланиши, аҳолини иш билан таъминлаш ва уни амалга оширишдаги ижобий ўзгаришлар, иш ўринларини ташкил этиш бўйича амалга ошириладиган чора-тадбирларни билиши.

1.2. Фаннинг ўқув режасидаги фанлар билан боғлиқлиги

Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш фанини чуқур ўзлаштириш, назарий ва амалий масалалар ечимини тўлиқ ниҳоясига етказиш учун қатор иқтисодий фанларга асосланади, чунончи: Иқтисодиёт назарияси, Ўзбекистон миллий иқтисодиёти, Макроиқтисодиёт, Иқтисодиёт таълимотлар тарихи, АСМ иқтисодиёти, Пул, кредит ва банкларнинг замонавий концепцияси фанларидан етарли билим ва кўникмаларга эга бўлиши керак.

Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш фанида фаннинг предметини ёритиш фаннинг, ўрганишнинг аҳамиятини очиб бериш, ибтидоий жамият тарихи даврлаштиришни тушунтириш ва хронологиясини кўрсатиш;

Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш давлатнинг иқтисодиётни тартибга солишдаги роли ва аҳамияти, давлатнинг иқтисодий

вазифалари, давлат томонидан иқтисодиётни режалаштириш, миллий иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришларни амалга ошириш, миллий иқтисодиётни ташқи иқтисодий алоқларини кўрсатиш.

1.3. Фанни ўқитишда педагогик ва ахборот технологияларидан фойдаланиш

Талабаларнинг ибтидоий жамият тарихи фанини ўзлаштиришлари учун ўқитишнинг илғор усулларида фойдаланиш, янги информацион-педагогик технологияларни тадбиқ қилиш муҳим аҳамиятга эгадир. Фаннинг ўзлаштиришда дарслик, ўқув ва услубий қўлланмалар, маъруза матнлари, тарқатма материаллар, электрон материаллар, виртуал стендлар, жадваллардан фойдаланилади.

Дастурда берилган мавзулар, маъруза, семинар шаклда олиб борилади. Шунингдек, фаннинг долзарб масалалари, мустақил иш сифатида талабаларга ўзлаштириш учун берилади. Фан замонавий педагог технологиянинг “Бумеранг”, ФСМУ, Кластер, Инсерт, Ақлий хужум ва бошқа интерфаол усуллар ва тақдимотлардан фойдаланилади.

1.4. Фандан ўтиладиган мавзулар ва улар бўйича машғулот турларига ажратилган соатларнинг тақсимооти

Т/р	Фаннинг бўлими ва мавзуси, маъруза мазмуни	Соатлар			
		Жами	Маъруза	Амалий машғулот	ТМИ
1.	Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш фанининг предмети ва вазифалари	4	2	2	-
2.	Давлатнинг иқтисодий функциялари ва унинг бозор иқтисодиёти ривожланишига аралашуви зарурияти	4	2	2	-
3.	Иқтисодий сиёсатнинг субъектлари	4	2	2	-
4.	Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг объектлари ва мақсадлари	4	2	2	-
5.	Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг воситалари	4	2	2	-
6.	Давлат томонидан иқтисодиётни режалаштириш	4	2	2	-
	ОИ				34
7.	Давлат ва молия-банк тизими.	6	2	4	-

8.	Корхоналарни модернизация қилиш, техник ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлашдаги давлатнинг фаол инвестицион сиёсати	6	2	4	-
9.	Аҳоли бандлиги ва унинг бандлигини таъминлашнинг йўналишлари	6	2	4	-
10.	Миллий иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришларни тартибга солиш	6	2	4	-
11	Соғлиқни сақлаш тизими ва уни ислоҳ қилиш	4	2	2	-
12	Давлат халқаро хўжалик муносаблари ташкилотчиси ва ташқи иқтисодий фаолият	4	2	2	-
	ОН				34
	ЯН				
	Жами	124	24	32	68

2. Ўқув материаллари мазмуни

2.1. Маъруза машғулоти мазмуни (жами 24 соат)

2.1.1. Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш фанининг предмети ва вазифалари (2 соат).

Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш тоталитар тизим тугатилгандан кейин мустақил фан сифатида киритилган, унда иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш зарурияти кўрсатиб берилган. Ушбу фанда бозор иқтисодиётига ўтишда давлатнинг роли ва аҳамиятини ўрганиш орқали умумлаштирилган хулосалар асосий манба бўлиб хизмат қилади.

(А.5-14; 3-7;)

2.1.2. Давлатнинг иқтисодий функциялари ва унинг бозор иқтисодиёти ривожланишига аралашуви зарурияти (2 соат)

Давлатнинг бозор иқтисодиётини тартибга солишдаги роли ва вазифалари ҳақида назария ва қарашлар, иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солиш, унинг мақсади ва вазифалари, давлатнинг иқтисодиётга таъсир қилиш усуллари ва воситаларини ўз ичига олади.

(А. 129-136)

2.1.3. Иқтисодий сиёсатнинг субъектлари (2 соат).

Иқтисодий сиёсатнинг субъектлари бўлган хўжалик манфаатларини ифодаловчилар, акс эттирувчилар ва хўжалик манфаатларини бажарувчилар ҳақида маълумот беради ва улар ўртасидаги боғлиқликни ёритиб берилади.

(А.15-21)

2.1.4. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг объектлари ва мақсадлари (2 соат).

Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг объектлари, мақсадлари, маъмурий ва иқтисодий усуллари, давлат сектори ва ташқи иқтисодий бошқарув ўрганилади.

(A21-28)

2.1.5. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг воситалари (2 соат).

Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг тўғри ва эгри воситалари ҳақида батафсил талқин қилинади.

(A.110-121)

2.1.6. Давлат томонидан иқтисодиётни режалаштириш (2 соат).

Ҳудудий стратегияни роли, таркиби ва тузилиши, ҳудудни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришда муқобил стратегияни излашни ёритилади.

(A.165-173)

2.1.7. Давлат ва молия-банк тизими. (2 соат).

Банклар капиталлашуви даражаси ва уни ошириш йўллари, молия-банк тизими ликвидлигини мустаҳкамлаш, тижорат банкларининг инвестицион фаолиятини таҳлил этилиши кўзда тутилган.

(A.110-122)

2.1.8. Корхоналарни модернизация қилиш, техник ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлашдаги давлатнинг фаол инвестицион сиёсати (2 соат).

Иқтисодиётни янгилашдаги инвестицияларнинг аҳамияти, корхоналарни модернизациялашда хорижий инвестицияларнинг роли, давлатнинг инвестицион сиёсатининг прогнозини таҳлил қилишдан иборат.

(A. 200-209)

2.1.9. Аҳоли бандлиги ва унинг бандлигини таъминлашнинг йўналишлари (2 соат).

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни давлат томонидан қўллаб-қувватланиши,

аҳолини иш билан таъминлаш ва уни амалга оширишдаги ижобий ўзгаришлар, иш ўринларини ташкил этиш бўйича амалга оширилаётган чора-тадбирлар таҳлил қилинади.

(A.149-157, 200-209)

2.1.10. Миллий иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришларни тартибга солиш (2 соат).

Таркибий ўзгаришларни амалга оширишда инновациянинг аҳамияти, давлат бюджетининг харажатлари ва унинг устивор йўналишлари, бюджет тақчиллиги давлат қарзларини бошқариш самарадорлиги тўғрисида маълумотлар таҳлил қилинади.

(A1 158-165; A2 152-163)

2.1.11. Соғлиқни сақлаш тизими ва уни ислоҳ қилиш (2 соат).

Соғлиқни сақлаш тизимини норматив-ҳуқуқий базаси, тиббий кадрларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш ҳақида маълумотлар атрофлича берилади..

(A1137-148; A2 114-119)

2.1.12. Давлат халқаро хўжалик муносаблари ташкилотчиси ва ташқи иқтисодий фаолият (2 соат).

Ташқи иқтисодий алоқалар стратегиясини, ташқи савдо айланмаси, экспорт ва импортнинг таркиби, ташқи иқтисодий алоқаларни ривожлантириш истиқболлари ўз аксини топади.

(А.174-189,227-232,233-241)

2.2. Амалий машғулотлар мазмуни

Семинар машғулотларида талабалар Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш фанидан маъруза дарсларида олган назарий билимларини мустаҳкамлаш билан бирга, семинарлар мавзулари бўйича тайёргарлик кўриш жараёнида қўшимча адабиётлар билан танишиш орқали қўшимча билим оладилар. Натижада уларнинг билим доиралари илмий жиҳатдан асосланган ҳолда кенгаяди.

2.2.1. Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш фанининг предмети ва вазифалари (2 соат).

Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш бозор иқтисодиёти шаклланиши билан биргаликда пайдо бўлгани, унинг ўтиш босқичидаги зарурияти ва моҳияти атрофлича ёртиб берилган Ушбу фанда бозор иқтисодиётига ўтишда давлатнинг роли ва аҳамиятини ўрганиш орқали умумлаштирилган хулосалар асосий манба бўлиб хизмат қилади.

(А.5-14; 3-7;)

2.2.2. Давлатнинг иқтисодий функциялари ва унинг бозор иқтисодиёти ривожланишига аралашуви зарурияти (2 соат)

Давлатнинг иқтисодий вазифалари, иқтисодиётни тартибга солишдаги роли ва вазифалари ҳақида назария ва қарашлар, иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солиш, унинг мақсади ва вазифалари, усуллари ва воситаларини ўз ичига олади.

(А. 129-136)

2.2.3. Иқтисодий сиёсатнинг субъектлари (2 соат).

Иқтисодий сиёсатнинг субъектлари бўлган хўжалик манфаатларини ифодаловчилар, акс эттирувчилар ва хўжалик манфаатларини бажарувчилар ҳақида маълумот беради ва улар ўртасидаги боғлиқликни ёритиб берилади.

(А.15-21)

2.2.4. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг объектлари ва мақсадлари (2 соат).

Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг объектлари, мақсадлари, маъмурий ва иқтисодий усуллари, давлат сектори ва ташқи иқтисодий бошқарув ўрганилади.

(А.21-28)

2.2.5. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг воситалари (2 соат).

Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг тўғри ва эгри воситалари ҳақида батафсил талқин қилинади

(А.110-121)

2.2.6. Давлат томонидан иқтисодий режалаштириш (2 соат).

Худудий стратегияни роли, таркиби ва тузилиши, худудни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришда муқобил стратегияни излашни ёритилади.
(А.165-173)

2.2.7. Давлат ва молия-банк тизими. (2 соат).

Банклар капиталлашуви даражаси ва уни ошириш йўллари, молия-банк тизими ликвидлигини мустаҳкамлаш, тижорат банкларининг инвестицион фаолиятини таҳлил этилиши кўзда тутилган.
(А.110-122)

2.2.8. Корхоналарни модернизация қилиш, техник ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлашдаги давлатнинг фаол инвестицион сиёсати (2 соат).

Иқтисодий янгилашдаги инвестицияларнинг аҳамияти, корхоналарни модернизациялашда хорижий инвестицияларнинг роли, давлатнинг инвестицион сиёсатининг прогнозини таҳлил қилишдан иборат.
(А.200-209)

2.2.9. Аҳоли бандлиги ва унинг бандлигини таъминлашнинг йўналишлари
(2 соат).

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни давлат томонидан қўллаб-қувватланиши, аҳолини иш билан таъминлаш ва уни амалга оширишдаги ижобий ўзгаришлар, иш ўринларини ташкил этиш бўйича амалга оширилаётган чора-тадбирлар таҳлил қилинади.
(А.149-157, 200-209)

2.2.10. Миллий иқтисодий таркибий ўзгаришларни тартибга солиш (2 соат).

Таркибий ўзгаришларни амалга оширишда инновациянинг аҳамияти, давлат бюджетининг харажатлари ва унинг устивор йўналишлари, бюджет тақчиллиги давлат қарзларини бошқариш самарадорлиги тўғрисида маълумотлар таҳлил қилинади.
(А.158-165, 209-212)

2.2.11. Соғлиқни сақлаш тизими ва уни ислоҳ қилиш (2 соат).

Соғлиқни сақлаш тизимини норматив-ҳуқуқий базаси, тиббий кадрларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш ҳақида маълумотлар атрофлича берилади..
(А.137-148)

2.2.12. Давлат халқаро хўжалик муносаблари ташкилотчиси ва ташқи иқтисодий фаолият (2 соат).

Ташқи иқтисодий алоқалар стратегиясини, ташқи савдо айланмаси, экспорт ва импортнинг таркиби, ташқи иқтисодий алоқаларни ривожлантириш истиқболлари ўз аксини топади.
(А.174-189,227-232,233-241)

ТАЪМИНОТ

Асосий адабиётлар:

1. Ўзбекистон республикаси Президенти И.А.Каримонинг 2012 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлар ва 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устивор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. “Халқ сўзи” 19 январ 2013 йил
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори “Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг йигирма йиллигини нишонлашга тайёргарлик кўриш ва уни ўтказиш тўғрисида”. “Халқ сўзи” 2011 йил 7 апрель, № 68 (5235).
3. Каримов И.А. Мамлакатда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш Концепцияси. Президент И.А.Каримовнинг 2010 йил 12 ноябрдаги Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик Палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маърузаси. //Халқ сўзи, 2010 йил 13 ноябр.
4. Каримов И.А. асосий вазифамиз – Ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир. Т.: “Ўзбекистон”, 2010.
5. Каримов И.А. Бизнинг йўлимиз - демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва модернизация жараёнларини изчил давом эттириш йўлидир. Президент Ислон Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 19 йиллигига бағишланган тантанали маросимидаги маърузаси. // Халқ сўзи. 2011 йил 8 декабр.
6. Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари / И.А.Каримов. – Т: Ўзбекистон, 2009

Қўшимча адабиётлар:

1. Тухлиев Н. Ўзбекистон иқтисодиёти. – Т. Ўзбекистон. 2002 й.
2. Додобоев А. Ўзбекистон миллий иқтисодиёти. Фарғона 2004й.
3. Ишмухаммедов А. Ўзбекистон миллий иқтисодиёти.-Т.: Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси. 2004 й.
4. Йўлдошев З. Миллий иқтисодиёт.-Т: Молия институти. 2004.
5. Данилов Ю. Национальная экономика.-Т: Янги аср авлоди. 2003

Мустақил таълимни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни

Талаба мустақил ишни тайёрлашда фаннинг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда қуйидаги шакллардан фойдаланиш тавсия этилади:

- дарслик ва ўқув қўлланмалари бўйича фан боблари ва мавзуларни ўрганиш;
- тарқатма материаллари бўйича маърузалар қисмини ўзлаштириш;
- махсус адабиётлар бўйича фанлар бўлимлари бўйича ёки мавзулари устида ишлаш;

- талабаларнинг ўқув-илмий-тадқиқот ишларини бажариш билан боғлиқ бўлган фанлар бўлимлари ва мавзуларини чуқур ўрганиш;
- фаол ва муаммоли ўқитиш услубларидан фойдаланидиган ўқув машғулотлари.

Талабалар мустақил таълимнинг мазмуни ва ҳажми (Маъруза, амалий (семинар) машғулотлари)

Ишчи ўқув дастурининг мустақил таълимга оид бўлим ва мавзулари	Мустақил таълимга оид топшириқ ва тавсиялар	Бажарилиш муддатлари	Ҳажми (соатда)
“Мамлакатимиз иқтисодиётининг юқори барқарор ўсиш суръатлари ва макроиқтисодий кўрсаткичлар таҳлили” мавзусида тезис тайёрлаш.	Талабалар ушбу мустақил ишни бажаришда кейинги йилларда жаҳон иқтисодиётида кузатилаётган ўзгаришлар ва турли салбий тенденциялар, жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозининг Ўзбекистон иқтисодиётига таъсири, унинг бартараф этиш йўллари ва воситалари тўғрисида фикрларни баён этиш зарур.	1-хафта	4
“Мамлакатимизнинг молия-банк тизимидаги ижобий ўзгаришлар” мавзусида маълумот тайёрлаш.	Талабалар танланган мавзу юзасидан тақлиф этилган Интернет сайтларидан зарур маълумотларни йиғишлари, уларни таҳлил қилишлари, тўпланган материаллар асосида «Повер Пойнт» дастурида тақдимот тайёрлашлари керак. Бунда талабаларнинг ўзларининг мустақил, ижодий фикрлари баён этилиши лозим.	2-хафта	6
“Қорхоналарни модернизация қилиш, техник ва технологик қайта жиҳозлаш ва ишлаб чиқаришни диверсификациялаш” мавзусида маълумот тайёрлаш.	Талабалар мамлакатимиз тараққиётини янги босқичга кўратишда инвестицияларнинг роли ва аҳамияти, иқтисодиётда амалга оширилаётган фаол инвестиция сиёсати ва 2011-2015 йилларга мўлжалланган инвестиция сиёсатининг прогнози ҳақида берадиган маълумоти.	3-хафта	4
Хизмат кўрсатиш ва сервис соҳаси.	Талабалар умумий овқатланиш, савдо ҳамда транспорт хизматларининг ривожланиш ҳолатларини ёритиб берилади. Инфратузилма тармоқларининг, айниқса ижтимоий инфратузилма тармоқларидан маданий-маиший хизмат кўрсатиш бўғинларини ривожлантириш қишлоқ аҳолисининг турмуш даражасини янада яхшиланишига олиб келишини кўрсатади.	4-хафта	6

Оқилона олиб борилаётган солиқ сиёсати иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришларнинг ишончли омили.	Талабалар солиқ тизими, солиқ юки, уни ўзгариш тенденциялари, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни рағбатлантиришда солиқ тизимининг роли тўғрисидаги маълумоти.	5-хафта	4
Кредит-банк тизимидаги ислохотлар.	Талабалар банклар капиталлашуви даражасининг ошиши, унинг барқарорлиги ва ликвидлигини мустаҳкамлаш, аҳоли маблағларини тижорат банклари омонатларига жалб этиш ишларининг самарадорлигини кўрсатиши керак.	6-хафта	6
Ижтимоий соҳани ривожлантириш.	Талабалар мамлакатимиз иқтисодиётида ижтимоий соҳани ривожлантириш борасидаги қилинган ислохотлар, аҳоли даромадлари ва турмуш даражасини ошириш бўйича амалга оширилган чора-тадбирлар тўғрисида маълумот бериши керак.	7-хафта	4
Иқтисодиётнинг рақобатбардошлигини оширишга қаратилган комплекс дастурнинг моҳияти.	Талабалар изчил ва юқори иқтисодий ўсиш суръатларини таъминлаш, макроиқтисодий барқарорликни янада мустаҳкамлаш, иқтисодиёт рақобатбардошлигининг моҳияти, омиллари, барқарор иқтисодий ривожланишни таъминлашдаги ролини ёритиб бериши зарур.	8-хафта	6
Қишлоқ жойларда замонавий хусусий уй-жойларни қуриш бўйича амалга ошириб келинаётган дастурни жадаллаштириш	Талабалар юрт ободлиги ва халқ фаровонлигининг асоси қишлоқ тараққиётида, қишлоқларимизнинг шаҳар билан бўйлашуви, намунавий лойиҳалар асосида хусусий уй-жойларни қуриб фойдаланишга топширилиши тўғрисида маълумот бериш.	9-хафта	4
Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш	Талабаларга кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг иқтисодиётда тутган ўрни ва унинг давлат томонидан қўллаб-қуватланиши, аҳоли бандлигини таъминлаш ва касб-ҳунар коллежлари битирувчиларини ишга жойлаштириш кўламини кенгайтиришда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг роли ва ривожлантириш истиқболлари ўз аксини топади.	10-хафта	6

Таълим соҳасини ривожлантириш бўйича олиб борилган тизимли ишлар	Талабалар таълим тизимини мустаҳкамлашга қаратилган меъёрий-ҳуқуқий базани такомиллаштириш бўйича амалга оширилган ишлар, педагогик кадрлар салоҳияти ва малакасини ошириш соҳасидаги ишлар, таълим тизимининг моддий-техника базасини янгилаш, таълим мазмуни ва сифатини янада такомиллаштириш, таълим соҳасини ривожлантириш бўйича хорижий тажрибалардан фойдаланган ҳолда ижодий иш тайёрлашлари керак.	11-хафта	6
Янги иш ўринларини ташкил этиш орқали аҳоли бандлигини таъминлашнинг устивор йўналишлари	Талабалар аҳолининг иш билан бандлигини таъминлаш борасидаги ижобий ўзгаришлар, иш билан таъминлашга муҳтож бўлган аҳолига кўрсатилаётган хизматлар, иш ўринларини ташкил этиш бўйича комплекс чора-тадбирларнинг изчил амалга оширилиши ҳақида ўзлари тўплаган маълумотларни умумлаштирган ҳолда ижодий иш тайёрлашлари керак.	12-хафта	6
Транспорт ва муҳандислик-коммуникация инфратузилмасини ривожлантириш йўналишлари	Талабалар транспорт ва муҳандислик-коммуникация инфратузилмасини ривожлантиришнинг асосий мақсадли йўналишлари ва истикболлари борасидаги амалга оширилган чора-тадбирлар тўғрисида ўзлари тўплаган маълумотларни умумлаштирган ҳолда ижодий иш тайёрлашлари керак.	13-хафта	6
Жами			68

Талабалар мустақил таълимнинг мазмуни ва ҳажми (Ҳисоб график ишлари)

Ишчи ўқув дастурининг мустақил таълимга оид бўлим ва мавзулари	Мустақил таълимга оид топшириқ ва тавсиялар	Бажариш муддати	Ҳажми (соатда)
“Мамлакатимиз иқтисодиётининг юқори барқарор ўсиш суръатлари ва макроиқтисодий кўрсаткичлар таҳлили” мавзусида тезис тайёрлаш. “Мамлакатимизнинг молия-банк тизимидаги ижобий ўзгаришлар” мавзусида маълумот тайёрлаш. “Корхоналарни модернизация	Талабалар ушбу мустақил ишни бажаришда кейинги йилларда жаҳон иқтисодиётида кузатилаётган ўзгаришлар ва турли салбий тенденциялар, жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозининг ўзбекистон иқтисодиётига таъсири, унинг бартараф этиш йўллари ва воситалари тўғрисида фикрларни баён этиш зарур. Танланган мавзу юзасидан	3-хафта	14

<p>қилиш, техник ва технологик қайта жиҳозлаш ва ишлаб чиқаришни диверсификациялаш” мавзусида маълумот тайёрлаш.</p>	<p>таклиф этилган Интернет сайтларидан зарур маълумотларни йиғишлари, уларни таҳлил қилишлари, тўпланган материаллар асосида «Повер Пойнт» дастурида тақдимот тайёрлашлари керак. Бунда талабаларнинг ўзларининг мустақил, ижодий фикрлари баён этилиши лозим. Талабалар мамлакатимиз тараққиётини янги босқичга кўратишда инвестицияларнинг роли ва аҳамияти, иқтисодиётда амалга оширилаётган фаол инвестиция сиёсати ва 2011-2015 йилларга мўлжалланган инвестиция сиёсатининг прогнози ҳақида берадиган маълумоти.</p>		
<p>Хизмат кўрсатиш ва сервис соҳаси. Оқилона олиб борилаётган солиқ сиёсати иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришларнинг ишончли омили. Кредит-банк тизимидаги ислохотлар.</p>	<p>Талабалар умумий овқатланиш, савдо ҳамда транспорт хизматларининг ривожланиш ҳолатларини ёритиб берилади. Инфратузилма тармоқларининг, айниқса ижтимоий инфратузилма тармоқларидан маданий-маиший хизмат кўрсатиш бўғинларини ривожлантириш қишлоқ аҳолисининг турмуш даражасини янада яхшиланишига олиб келишини кўрсатади. Талабалар солиқ тизими, солиқ юки, уни ўзгариш тенденциялари, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни рағбатлантиришда солиқ тизимининг роли тўғрисидаги маълумоти. Талабалар банклар капиталлашуви даражасининг ошиши, унинг барқарорлиги ва ликвидлигини мустаҳкамлаш, аҳоли маблағларини тижорат банклари омонатларига жалб этиш ишларининг самарадорлигини кўрсатиши керак.</p>	<p>3-хафта</p>	<p>16</p>
<p>Ижтимоий соҳани ривожлантириш. Иқтисодиётнинг рақобатбардошлигини оширишга қаратилган комплекс дастурнинг моҳияти. Қишлоқ жойларда замонавий хусусий уй-жойларни қуриш бўйича амалга ошириб келинаётган дастурни жадаллаштириш. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни</p>	<p>Талабалар мамлакатимиз иқтисодиётида ижтимоий соҳани ривожлантириш борасидаги қилинган ислохотлар, аҳоли даромадлари ва турмуш даражасини ошириш бўйича амалга оширилган чора-тадбирлар тўғрисида маълумот бериши керак. Талабалар изчил ва юқори иқтисодий ўсиш суръатларини таъминлаш, макроиқтисодий барқарорликни янада мустаҳкамлаш, иқтисодиёт рақобатбардошлигининг моҳияти,</p>	<p>3-хафта</p>	<p>20</p>

<p>ривожлантириш.</p>	<p>омиллари, барқарор иқтисодий ривожланишни таъминлашдаги ролини ёритиб бериши зарур. Талабалар юрт ободлиги ва халқ фаровонлигининг асоси қишлоқ тараққиётида, қишлоқларимизнинг шаҳар билан бўйлашуви, намунавий лойиҳалар асосида хусусий уй-жойларни қуриб фойдаланишга топширилиши тўғрисида маълумот бериш. Талабаларга кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг иқтисодиётда тутган ўрни ва унинг давлат томонидан қўллаб-қуватланиши, аҳоли бандлигини таъминлаш ва касб-хунар коллежлари битирувчиларини ишга жойлаштириш кўламини кенгайтиришда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг роли ва ривожлантириш истиқболлари ўз аксини топади.</p>		
<p>Таълим соҳасини ривожлантириш бўйича олиб борилган тизимли ишлар. Янги иш ўринларини ташкил этиш орқали аҳоли бандлигини таъминлашнинг устивор йўналишлари. Транспорт ва муҳандислик-коммуникация инфратузилмасини ривожлантириш йўналишлари</p>	<p>Талабалар таълим тизимини мустаҳкамлашга қаратилган меъёрий-ҳуқуқий базани такомиллаштириш бўйича амалга оширилган ишлар, педагогик кадрлар салоҳияти ва малакасини ошириш соҳасидаги ишлар, таълим тизимининг моддий-техника базасини янгилаш, таълим мазмуни ва сифатини янада такомиллаштириш, таълим соҳасини ривожлантириш бўйича хорижий тажрибалардан фойдаланган ҳолда ижодий иш тайёрлашлари керак. Талабалар аҳолининг иш билан бандлигини таъминлаш борасидаги ижобий ўзгаришлар, иш билан таъминлашга муҳтож бўлган аҳолига кўрсатилаётган хизматлар, иш ўринларини ташкил этиш бўйича комплекс чора-тадбирларнинг изчил амалга оширилиши ҳақида ўзлари тўплаган маълумотларни умумлаштирган ҳолда ижодий иш тайёрлашлари керак. Талабалар транспорт ва муҳандислик-коммуникация инфратузилмасини ривожлантиришнинг асосий мақсадли йўналишлари ва истиқболлари борасидаги амалга оширилган чора-тадбирлар тўғрисида ўзлари тўплаган маълумотларни умумлаштирган ҳолда</p>	<p>4-хафта</p>	<p>18</p>

	ижодий иш тайёрлашлари керак.		
Жами:			68

4. Рейтинг баҳолаш тизими

4.1. Рейтинг назорати жадвали

Назорат тури	Рейтинг баҳолашлар			Жами	Саралаш бали
	1	2	3		
ЖН (40 %) шу жумладан	7	15	18	40	22
ОН (30 б.)	4	13	13	30	17
ЯН (30 б.)	-	-	30	30	17
Жами:	11	28	61	100	55

БАҲОРГИ СЕМЕСТР

№	ФЕВРАЛ				МАРТ					АПРЕЛ				МАЙ				ИЮН				Ж А М И
	3-8	10-15	17-22	24-28	2-6	8-13	15-20	22-27	29-3	5-10	12-17	19-24	26-1	3-7	10-15	17-22	24-27	28-10	11-12	14-19	21-26	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	
1	ЖН 40%	Амалиёт		2		2			3			3				4			4			18
		Мустақил таълим		1		2			4			5			5				5			
2	ОН 30%	Маъруза								7								7				14
		Мустақил Таълим					4			3			3			3				3		
3	ЯН – 30%																				30	30
	Жами	11				28					31								30			100
	Жами ГП бўйича	11				39					70								30			100

Баҳо	5	4	3	2
Рейтинг	86-100	71-85	55-70	< 55
Фанни ўзлаштириш кўрсаткичлари	106-124	88-107	69-88	<69

Эслатма: 8- семестрда ўқитиладиган “Миллий иқтисодий дини давлат томонидан бошқариш” фанининг ўқув хажми 124 соатни ташкил этганлиги сабабли фан коэффициентини 1,24 бўлади. Фан бўйича ўзлаштиришни аниқлашда талаба тўплаган бали 1,24 га кўпайтирилади ва бутунгача яхлитлаб олинади.

4.2. ЖНни баҳолаш мезонлари

“Миллий иқтисодий дини давлат томонидан бошқариш” фани бўйича жорий баҳолаш талабанинг семинар машғулотларидаги ўзлаштиришни аниқлаш учун кўлланилади. ЖН ҳар бир семинар машғулотларида сўров ўтказиш, савол ва жавоб, тақдимот ишлари топшириқларини бажариш ва химоя қилиш каби шаклларда амалга оширилади. Талабага ЖН да бутун баллар қўйилади.

Талабанинг амалий машғулотларни ўзлаштириш даражаси куйидаги мезон асосида аниқланади

Баҳолаш кўрсаткичи	Баҳолаш мезонлари	рейтинг бали
Аъло, 86-100%	Етарли назарий билимга эга. Топшириқларни мустақил бажарган. Берилган саволларга тўлиқ жавоб беради. Саволнинг моҳиятига тўлиқ тушунади. Аудиторияда фаол. Ўқув тартиб интизомига тўлиқ риоя қилади. Топшириқларни намунали расмийлаштирган.	4
Яхши, 71-85%	Етарли назарий билимга эга. Топшириқларни бажарган. Берилган саволларга етарли жавоб беради. Масаланинг моҳиятини тушунади. Ўқув тартиб интизомига тўлиқ риоя қилади.	3
Қониқарли, 55-70%	Топшириқларни ечишга ҳаракат қилади. Берилган саволларга жавоб беришга ҳаракат қилади. Саволнинг моҳиятини чала тушунган. Ўқув тартиб интизомига риоя қилади.	2
Қониқарсиз 0-54%	Талаба амалий машғулот дарси мавзусига назарий тайёрланиб келмаса, мавзу бўйича масала, мисол ва саволларига жавоб бера олмаса, дарсга суи қатнашса билим даражаси қониқарсиз баҳоланади	1

4.3. ОНни баҳолаш

Оралиқ назорат “Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш” фанининг бир неча мавзуларини қамраб олган бўлими бўйича, тегишли амалий машғулотлар ўтиб бўлингандан сўнг ёзма равишда амалга оширилади. Бундан мақсад талабаларнинг тегишли саволларни билиши ёки муаммоларни ечиш кўникмалари ва малакалари аниқланади. Ўқув йилининг 1-семестрида 2-та ОН ўтказиш режалаштирилган бўлиб 14 балдан иборат. ОН назорат ишлари ёзма иш ва тест усулида ўтказилиши назарда тутилган, ёзма иш ва тест саволлари ишчи ўқув дастур асосида тайёрланади. ОН га ажратилган баллдан 55% дан паст балл тўплаган талаба ўзлаштирмаган ҳисобланади. ОН ни ўзлаштирмаган талабаларга қайта топшириш имконияти берилади. ОН бўйича олинadиган тестлар кафедра мудири раҳбарлигида ташиқил этилади ва кафедрада ўқув йилининг охиригача сақланади.

4.4. ЯНни баҳолаш

Якуний назорат “Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш” фанининг барча мавзуларини қамраб олган амалий машғулотлар ўтиб бўлингандан сўнг ёзма равишда амалга оширилади. Бундан мақсад талабаларнинг фан бўйича ўзлаштириш кўрсаткичлари, яъни билим даражаси ёки муаммоларни ечиш кўникмалари ва малакалари аниқланади. ЯН назорат ишлари ёзма усулида ҳам ўтказилиши назарда тутилган, ёзма иш саволлари ишчи ўқув дастури асосида тайёрланади. ОН ва ЖНларга ажратилган баллдан 55% дан паст балл тўплаган талаба ўзлаштирмаган ҳисобланади ва ЯНга киритилмайди. ЯНни ўзлаштирмаган талабаларга қайта топшириш имконияти берилади. ЯН бўйича олинadиган ёзма иш вариантлари кафедра мудири раҳбарлигида тузилади ва деканатларга топширилади.

Тест усулида ЯН ни баҳолаш мезонлари:

ЯН баҳолаш тест синов ёки ёзма шаклларда ўтказилади. Бунда талабалар 30 та тест саволига жавоб берадилар (тест саволининг ҳар бири 1 баллик тизимида баҳоланади) ёки ёзма ишда белгиланган 6 та саволга жавоб ёзади. Агар талаба ЯН да 16,5 балл кам тўпласа, у ҳолда талаба қайта ЯНтопширади.

5.ИНФОРМАЦИОН-УСЛУБИЙ ТАЪМИНОТ

5.1. АСОСИЙ АДАБИЁТЛАР

№	Муаллиф, адабиёт номи, тури, нашриёт, йили, хажми	Кутубхона-да мавжуд нусхаси
1.	Ўзбекистон республикаси Президенти И.А.Каримонинг 2012 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлар ва 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устивор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. “Халқ сўзи” 19 январ 2013 йил.	3
2.	Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори “Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг йигирма йиллигини нишонлашга тайёргарлик кўриш ва уни ўтказиш тўғрисида”. “Халқ сўзи” 2011 йил 7 апрель, № 68 (5235).	5
3.	Каримов И.А. Мамлакатда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш Концепцияси. Президент И.А.Каримовнинг 2010 йил 12 ноябрдаги Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик Палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маърузаси. //Халқ сўзи, 2010 йил 13 ноябр.	5
4.	Каримов И.А. асосий вазифамиз – Ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир. Т.: “Ўзбекистон”, 2010.	10
5.	Каримов И.А. Бизнинг йўлимиз - демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва модернизация жараёнларини изчил давом эттириш йўлидир. Президент Ислам Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 19 йиллигига бағишланган тантанали маросимидаги маърузаси. // Халқ сўзи. 2011 йил 8 декабр.	8
6.	Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари / И.А.Каримов. – Т: Ўзбекистон, 2009	14

5.2. ҚЎШИМЧА АДАБИЁТЛАР

№	Муаллиф, адабиёт номи, тури, нашриёт, йили, хажми	Кутуб-хонада мавжуд нусхаси
1	Додобоев А. Ўзбекистон миллий иқтисодиёти. Фарғона 2004й.	5
2	Йўлдошев З. Миллий иқтисодиёт. -Т: Молия институти. 2004	1

3	Ишмухаммедов А. Ўзбекистон миллий иқтисодиёти.- Т.: Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси. 2004 й.	17
4.	Данилов Ю. Национальная экономика.-Т: Янги аср авлоди. 2003	3
5.	Рахимова М. Минтақа ва маҳаллий хўжалик иқтисодиёти.-Т.: Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси. 2004 й.	5

Кутубхона мудираси
имзоси ва муҳри

«ТАСДИҚЛАЙМАН»

ГулДУ ректори А. Эминов
« ____ » _____ 2012 й.

Фан дастури бажарилишининг календарь режаси

Маъруза машғулотлари
(Машғулот тури)

2012-2013
(ўқув йили)

Факультет: *Ижтимоий-иқтисодий* _____ Гуруҳ _____
 Фаннинг номи: *Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш*
 Маъруза ўқитувчиси: _____ к.ў. *М. Аллаярова* _____
 Амалий машғулотлари ўқитувчиси: _____ к.ў. *М. Аллаярова* _____

№	Мавзулар номи	Режа бўйича ажратилган ҳажм	Амалда бажарилиши		Ўқитувчи имзоси
		соатда	Соат	Сана	
1	Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш фанининг предмети ва вазифалари	2			
2	Давлатнинг иқтисодий функциялари ва унинг бозор иқтисодиёти ривожланишига аралашуви зарурияти	2			
3	Иқтисодий сиёсатнинг субъектлари	2			
4	Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг объектлари ва мақсадлари	2			
5	Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг воситалари	2			
6	Давлат томонидан иқтисодиётни режалаштириш ОН	2			
7	Давлат ва молия-банк тизими.	2			
8	Корхоналарни модернизация қилиш, техник ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлашдаги давлатнинг фаол инвестицион сиёсати	2			
9	Аҳоли бандлиги ва унинг бандлигини таъминлашнинг	2			

	Йўналишлари				
10	Миллий иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришларни тартибга солиш	2			
11	Соғлиқни сақлаш тизими ва уни ислоҳ қилиш	2			
12	Давлат халқаро хўжалик муносаблари ташкилотчиси ва ташқи иқтисодий фаолият	2			
	Яқуний назорат				
	Жами	24			

КЕЛИШИЛДИ:

Ўқув ишлари проректори. _____ Н. Баракаев

Факультет декани. _____ А. Маматов

ТУЗУВЧИ:

Кафедра мудири . _____ доц. О.Сатторкулов

Профессор-ўқитувчи имзоси. _____ к.ўқ. М.Аллаярова

Календарь режанинг бажарилиши ҳақида кафедра мудири хулосаси

Ф.И.Ш.

_____ (имзо)

«ТАСДИҚЛАЙМАН»

ГулДУ ректори А. Эминов
« ____ » _____ 2012 й.

Фан дастури бажарилишининг календарь режаси

Амалиёт машғулоти
(Машғулоти тури)

2012-2013
(ўқув йили)

Факультет: *Ижтимоий-иқтисодий* _____ Гуруҳ _____

Фаннинг номи: *Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш*

Маъруза ўқитувчиси: _____ *М.Аллаярова* _____

Амалий машғулоти ўқитувчиси: *к.ў. М. Аллаярова* _____

№	Мавзулар номи	Режа бўйича ажратилган ҳажм	Амалда бажарилиши		Ўқитувчи имзоси
		Соатда	Соат	сана	
1	Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш фанининг предмети ва вазифалари	2			
2	Давлатнинг иқтисодий функциялари ва унинг бозор иқтисодиёти ривожланишига аралашуви зарурияти	2			
3	Иқтисодий сиёсатнинг субъектлари	2			
4	Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг объектлари ва мақсадлари	2			
5	Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг воситалари	2			
6	Давлат томонидан иқтисодиётни режалаштириш	2			
7	Давлат ва молия-банк тизими.	4			
8	Корхоналарни модернизация қилиш, техник ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлашдаги давлатнинг фаол инвестицион сиёсати	4			
9	Аҳоли бандлиги ва унинг	4			

	бандлигини таъминлашнинг йўналишлари				
10	Миллий иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришларни тартибга солиш	4			
11	Соғлиқни сақлаш тизими ва уни ислоҳ қилиш	2			
12	Давлат халқаро хўжалик муносаблари ташкилотчиси ва ташқи иқтисодий фаолият	2			
	Жами	32			

КЕЛИШИЛДИ:

Ўқув ишлари проректори _____ Н. Баракаев

Факультет декани _____ А.Маматов

ТУЗУВЧИ:

Кафедра мудири _____ доц. О.Сатторкулов

Профессор-ўқитувчи имзоси _____ к.ўқ. М.Аллаярова

Календарь режанинг бажарилиши ҳақида кафедра мудири хулосаси

—

—

_____ (имзо)

Ф.И.Ш.

МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТИНИ ДАВЛАТ ТОМОНИДАН БОШҚАРИШ ФАНИ БЎЙИЧА ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШНИНГ КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИ

Билим олиш жараёни билан боғлиқ таълим сифатини белгиловчи ҳолатлар: дарсни юқори илмий-педагогик даражада ташкил этилиши, муаммоли машғулотлар ўтказиш, дарсларни савол-жавоб тарзида қизиқарли ташкил қилиш, илғор педагогик технологиялардан ва мультимедиа қўлланмалардан фойдаланиш, тингловчиларни мустақил фикрлашга ундайдиган, ўйлантирадиган муаммоларни улар олдига қўйиш, ижодкорликка йўналтириш ва бошқа тадбирлар таълим устуворлигини таъминлайди. Таълим самарадорлигини орттиришда фанлар бўйича таълим технологиясини ишлаб чиқишнинг концепцияси аниқ белгиланиш ва унга амал қилиши ижобий натижа беради. Фанни ўқитишнинг мақсади ва таълим бериш технологиясини лойиҳалаштиришдаги асосий концептуал ёндашувлар қуйидагилардан иборат.

Фаннинг мақсади. 5340100-иқтисодиёт таълим йўналишида тахсил олаётган талабаларга мамлакатимизда содир бўлаётган ижтимоий-иқтисодий ўзгаришлар бевосита миллий иқтисодиётнинг тармоқ хўжалигини ривожланишига боғлиқ эканлиги билан таништиришдир.

Фанни ўқитишнинг вазифалари. Ўзбекистон миллий иқтисодиётининг моҳияти, унинг амал қилишига таъсир этувчи омиллар, асосий макроиқтисодиё кўрсаткичлар, халқ хўжалигининг тармоқларидан саноат, қишлоқ хўжалиги, қурилиш, транспорт, молия дастаклари ва хизмат кўрсатиш соҳалари тўғрисида тушунчалар беришдир.

Шахсга йўналтирилган таълим. Ўз моҳиятига кўра таълим жараёнининг барча иштирокчиларини тўлақонли ривожланишларини кўзда тутди. Таълимни лойиҳалаштирилаётганда келгусидаги мутахассислик фаолияти билан боғлиқ ўқиш мақсадларидан келиб чиққан ҳолда ёндошишга эътибор қаратишни амалга оширади. Ҳар бир талабанинг шахс сифатида касбий такомиллашувини таъминлайди. Таълимнинг марказига билим олувчи қўйилади.

Тизимли ёндошув. Таълим технологияси тизимнинг барча белгиларини ўзида мужассам этмоғи лозим: жараённинг мантикийлиги, унинг барча бўғинларини ўзаро боғланганлиги, яхлитлиги билим олиш ва касб эгаллашнинг мукамал бўлишига ҳисса қўшади.

Фаолиятга йўналтирилган ёндошув. Шахснинг жараёнли сифатларини шакллантиришга, таълим олувчининг фаолиятини жадаллаштириш ва интенсивлаштириш, ўқув жараёнида барча қобилият ва имкониятларни, ташаббускорликни очишга йўналтирилган таълимни ифодалайди. Эгалланган билимларнинг кўникма ва малакага айланиши, амалиётда татбиқ этилишига шароит яратади.

Диалогик ёндошув. Бу ёндошув ўқув жараёни иштирокчиларининг психологик бирлиги ва ўзаро муносабатларини яратиш заруриятини

билдиради. Ўқитувчи ва талабанинг ҳамкорликдаги таълимий фаолият юритишига замин яратади.

Ҳамкорликдаги таълимни ташкил этиш. Демократлилик, тенглик, таълим берувчи ва таълим олувчи ўртасидаги субъектив муносабатларда ҳамкорликни, мақсад ва фаолият мазмунини шакллантиришда эришилган натижаларни баҳолашда биргаликда ишлашни жорий этишга эътиборни қаратиш зарурлигини билдиради. Таълим жараёнида “субъект-субъект” муносабатлари таркиб топади.

Муаммли таълим. Таълим мазмунини муаммоли тарзда тақдим қилиш орқали таълим олувчи фаолиятини активлаштириш усулларида бири. Бунда илмий билимни объектив қарама-қаршилиги ва уни ҳал этиш усуллари, диалектик мушоҳадани шакллантириш ва ривожлантиришни, амалий фаолиятга уларни ижодий тарзда қўллашни таъминлайди. Муаммоли савол, вазифа, топшириқ ва вазиятлар яратиш ва уларга ечим топиш жараёнида онгли, ижодий, мустақил фикрлашга ўргатилади.

Ахборотни тақдим қилишнинг замонавий воситалари ва усуллари қўллаш - ҳозирги ахборот коммуникация технология воситалари кучли ривожланган шароитда улардан тўғри ва самарали фойдаланиш, ахборотларни танлаш, саралаш, сақлаш, қайта ифодалаш кўникмалари ҳосил қилинади. Бу жараёнда компьютер саводхонлиги алоҳида аҳамият касб этади.

Ўқитишнинг методлари ва техникаси. Маъруза муаммовий усул, кейс-стади, пинборд, лойиҳа ва амалий ишлаш усуллари. Интерфаол усулларни мавзунинг мазмунига мос ҳолда танлаш ва улардан самарали фойдаланишга ўргатади.

Ўқитиш воситалари: ўқитишнинг анъанавий воситалари билан бир қаторда – компьютер ва ахборот технология воситалари кенг қўламда татбиқ этилади.

Коммуникация усуллари: тингловчилар билан оператив икки ёқлама (тескари) алоқага асосланган бевосита ўзаро муносабатларнинг йўлга қўйилиши.

Тескари алоқа усуллари ва воситалари: кузатиш, блиц-сўров, жорий, оралиқ ва яқунловчи назорат натижаларини таҳлили асосида ўқитиш диагностикаси амалга оширилади. Таълим жараёнида кафолатланган натижага эришиш таъминланади.

Бошқариш усуллари ва тартиби: ўқув машғулоти босқичларини белгилаб берувчи технологик харита кўринишидаги ўқув машғулотларини режалаштириш, қўйилган мақсадга эришишда ўқитувчи ва тингловчининг биргаликдаги ҳаракати тушинилади.

Мониторинг ва баҳолаш: ўқув машғулотида ҳам бутун курс давомида ҳам ўқитишнинг натижаларини режа асосида назорат ва таҳлил қилиб борилади. Курс охирида ёзма, оғзаки ёки тест топшириқлари ёрдамида тингловчиларнинг билимлари баҳоланади. Баҳоларнинг ҳаққоний бўлишига, ошқоралигига алоҳида эътибор қаратилади.

**1-мавзу: Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш
фанининг предмети ва вазифалари**

Фанни ўқитиш технологияси:

**“Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш фанининг
предмети ва вазифалари” мавзусидаги маъруза машғулотининг
технологик харитаси**

т/р, босқич	Босқичлар ва бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи маъсул
1	<p>Тайёрлов босқичи</p> <p>1.1. Дарс мақсади: Талабаларда “Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш” фанининг тадбиқ қилиш объекти ва вазифалари ҳақида тушунчалар ҳосил қилиш.</p> <p>1.2. Идентив ўқув мақсадлари:</p> <p>1.2.1. Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқарилишининг зарурлигини изоҳлаб бера олади.</p> <p>1.2.2. Микродаражадаги давлат аралашувининг моҳияти ни тушунтира олади.</p> <p>1.2.3. Давлатнинг макроиқтисодий вазифалари тушунтира олади.</p> <p>1.3. Асосий тушунча ва иборалар: миллий иқтисодиёт, жаҳон бозори, халқ хўжалиги, халқ хўжалиги тузилиши, иқтисодий мустақиллик, истеъмол нархлари индекси, макроиқтисодий кўрсаткичлар.</p> <p>1.4. Дарс шакли: маъруза.</p> <p>1.5. Фойдаланиладиган метод ва усуллар: суҳбат, маъруза-ҳикоя, баҳс, тақдимот ва видеоусул.</p> <p>1.6. Керакли жихоз ва воситалар: тарқатма материаллар, китоб билан ишлаш, видеопроректор, видеофилмлар.</p>	Ўқитувчи
2	<p>Ўқув машғулотларини ташкил этиш босқичи:</p> <p>2.1. Мавзу эълон қилинади.</p> <p>2.2. Маъруза бошланади, асосий қисмлари баён қилинади.</p>	Ўқитувчи 20 минут
3	<p>Гуруҳда ишлаш:</p> <p>3.1. миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш заруриятини тушунтиради.</p> <p>3.2. ўзбек моделини тушунтиради.</p> <p>3.3. миллий иқтисодиётдаги жараёнларни объектив баҳолайди.</p> <p>3.4. миллий иқтисодиётнинг вазифаларини айтади.</p> <p>3.5. бозор иқтисодиётига ўтиш тамойилларини тушунтиради.</p>	Ўқитувчи –талаба 40-минут
4	<p>Мустаҳкамлаш ва баҳолаш босқичи:</p> <p>4.1. Миллий иқтисодиётни шаклланиш механизмини тушунтириб беринг?</p> <p>4.2. Бозор иқтисодиётига ўтишда Ўзбекистон ўз йўли ва ўз моделига эга деганда нимани тушунаси?</p> <p>4.3. Ўзбекистоннинг миллий иқтисодиётининг ўзига хос хусусиятларини ёритиб беринг?</p> <p>4.4. Миллий иқтисодиётни ривожлантириш муаммоларини ўрганиб чиқинг?</p> <p>4.5. Ўзбек модели деганда нимани тушунаси?</p>	Ўқитувчи 10 минут

5	<p>Ўқув машғулоти яқунлаш босқичи:</p> <p>5.1. Талабалар билими таҳлил қилинади.</p> <p>5.2. Мустақил иш топшириқлари берилади</p> <p>5.3. Ўқитувчи ўз фаолиятини таҳлил қилади ва тегишли ўзгартиришлар киритади.</p>	<p>Ўқитувчи 10 минут</p>
---	---	--

Кўриб чиқиладиган асосий саволлар:

1. Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқарилишининг зарурилиги.
2. Микродаражадаги давлат аралашувининг моҳияти.
3. Давлатнинг макроиқтисодий вазифалари.

Мавзуга оид таянч тушунчалар ва иборалар:

Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқарилиши, зарурлиги, ташқи омиллар, иқтисодий сиёсат, бозор ҳоқимияти, бозор муомаласини ташкил этиш вазифалари, микро ва макро аралашув.

Мавзуга оид муаммолар:

1. Бозор муносабатларига утиш шароитида миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш, зарурият деб ушбу фикр ҳисобланади ва муносабатингиз қандай?
2. Микро даражадаги иқтисодиётга давлат аралашуви даражасимухум аҳамият қасб этади. Бу фикрга муносабатингиз қандай?
3. Бозор – ҳоқимият - бозор муносабатларини ташкил этилади. Бу қарашга муносабатингиз қандай?

1-асосий савол бўйича дарс мақсади: Талабаларда миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқарилишининг моҳияти тўғрисида тушунча ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Иқтисодий сиёсат ва миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқарилиши моҳиятини изоҳлаб бера олади.
2. Иқтисодий либерализм, иқтисодий сиёсат, миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқарилиши тушунчаларини моҳиятини ёрита олади.
3. Давлатнинг иқтисодий сиёсати ва миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқарилиши тушунчаларининг фарқини кўрсата олади.

1-асосий савол баёни:

Барча иқтисодий тизимларда давлат иқтисодиётни бошқаради. Ушбу бошқарув тоталитар тизимга қараганда бозор иқтисодиётида катта бўлмаган масштабларда амалга оширилиди. Шунга қарамай, давлатнинг иқтисодиё роли эркин рақобат тизимида қараганда юксакроқдир.

Иқтисодиётни давлат томонидан бошқарилиши бозор иқтисодиёти шароитида давлат муассасалари, ижтимоий ташкилотлари томонидан амалга оширилиб, қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва назорат қилувчи органлар томонидан белгиланган чора-тадбирлар орқали иқтисодиётни барқарорлашувига олиб қаратилган.

Иқтисодий ва ижтимоий муаммолар бозор муносабатлари шароитида, хусусий мулк асосида автоматик тарзда ўз учимини топа олмаган.

Давлатнинг иқтисодий сиёсати тушунчаси иқтисодиётни давлат томонидан бошқарилишига нисбатан кенгдир, чунки биринчиси иқтисодий либерализмга асосланган бўлиб, хўжалик ҳаётига давлатнинг аралашувисиз фаолият юритиши мумкин. Ҳозирги шароитда давлатнинг ижтимоий-иқтисодий жараёнларга аралашмаслиги мумкин эмас. Давлатнинг иқтисодиётни бошқариш зарурияти, унинг ҳажми, формалари ва интенсивлиги ҳақида кўпгина дискуссиялар мавжуддир. Шунинг учун "давлатнинг иқтисодий сиёсати" ва "иқтисодиётни давлат томонидан бошқарилиши" тушунчалари бир хилдир.

Иқтисодий ривожланишнинг, ишлаб чиқаришнинг ва капиталнинг концентрацияси маълум даражага келиши иқтисодиётни давлат томонидан бошқарилишини шаклланиши учун объектив имконият туғдиради. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқарилишининг зарурлиги ўсиб бораётган муаммо ва қийинчиликларни бартараф этиш учун келтириб чиқарилади.

Ҳозирги кунда иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш такрор ишлаб чиқариш жараёнининг асосий қисмини ташкил қилади. У қуйидаги вазифаларни бажаради: иқтисодий ўсишни барқарорлаштириш, бандликни бошқариш, ҳудудий ва регионал таркибдаги силжишларни тартибга солиш, экспортни қўллаб-қувватлаш. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг йўналишлари, формалари, масштаблари аниқ бир даврда ва аниқ бир мамлакатдаги иқтисодий ва ижтимоий муаммоларнинг характери билан белгиланади.

Иқтисодиётни давлат томонидан бошқарилишининг ривожланган механизми маълум сабабларга кўра /арбий Европанинг баъзи мамлакатларида (Франция, Нидерландия, Скандинавия мамлакатлари, Австрия ва Испания), Япония, Осиё ва Лотин Америкасининг баъзи тез ривожланаётган мамлакатларда шаклланган. А+Ш, Канада, Австралия мамлакатларида эса иқтисодий-ижтимоий муаммоларнинг камлиги натижасида иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш механизми кам ривожланган. Шунга қарамай, иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш конъюнктуранинг ёмонлашуви шароитида, ишсизлик ва инфляциянинг даражаси юқори бўлганда катта аҳамиятга касб этади.

Назорат саволлари:

1.1 Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш фани нима учун олий ўқув юртларида ўқитилмоқда? Сабабини тушунтиринг.

1.2. Нима учун ҳозирги кунда ҳокимиятни бозор муносабатлари ва иқтисодиётга аралашуви муаммо ҳисобланади?

1.3. Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш фани билан иқтисодий фанлар орасида қандай алоқадорлик бор деб ҳисоблайсиз ва сабабини изоҳлаб беринг.

2-асосий бўйича дарс мақсади: Микродаржадаги давлат аралашувининг моҳияти тўғрисида талабаларда тушунча ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 2.1. Иқтисодий зарар ва фойдани фарқлаб бера олади.
- 2.2. Ташқи омилларнинг мазмунини изоҳлай олади.
- 2.3. Хусусий ва ижтимоий товарларни фарқлай олади.

2-савол баёни.

Давлат товар солиқлари, ишлаб чиқариш квоталари орқали қисман бозор мувозанатига таъсир кўрсатади. Чекланган ишлаб чиқариш ҳажмини ривожлантириш дастури.

Микроиқтисодий даража давлатнинг аралашуви тўлиқ зарарларга олиб келади, баъзи ҳолларда (ишлаб чиқариш квоталари, ўзгармас нархларни қўллаб-қувватлаш) зарарларнинг ҳажми каттадир.

Зарарлар- иқтисодий самарадорсизликнинг кўриниш формаси бўлиб, уни давлатнинг микроиқтисодий сиёсатини амалга оширганда эътиборга олиш зарурдир.

Бироқ давлатнинг микроиқтисодий сиёсатини активлаштирадиган мотивлар мавжуддир. Бу ҳол бозорнинг қобилятсизлиги билан боғлиқдир:

1. Ташқи омиллар.
2. Ижтимоий товарларни ишлаб чиқариш.
3. Бозор ҳокимлиги-вақт ўтиши билан рақобат кучсизланади ва монополияларнинг вудужга келишига олиб келади.
4. Тўлиқ бўлмаган ахборот.

Ташқи омилларнинг мавжудлиги. Ташқи омил шуни англатадаки, савдо ёки тижорат операциялари натижасида зарар келиб чиқади. Салбий натижа- атроф муҳитнинг ифлосланиши. Позитив самара- фан соҳасида вужудга келади, яъни бир соҳадаги янгиликларнинг яратилиши бошқа соҳалардаги муаммоларин ҳал қилишга олиб келади. Илмий тадқиқотлар қўлланилган соҳалар салбий натижасида зарарларни қоплай олмайдилар ва уларга ҳақ тўланмайди.

Ижтимоий товарларин ишлаб чиқариш. Бозорда истеъмолчилар ўз пуллари билан овоз берадилар. Пулнинг етишмаслиги эса истеъмолни чеклаб қўяди. Камтаъминланганлар учун ҳам товарлар мавжуд-ми? Мавжуд, хаттоки кўп. Иқтисодчилар уларин ижтимоий товарлар деб атайдилар. Масалан, бу-мудофаа.

Ижтимоий товарнинг хусусий товардан фарқи:

1. хусусий товар истеъмол босқичида рақобатчиларга эга. Масалан, квартираларнинг берилиши ва милиция хизматини таққосланг.
2. Хусусий неъматлар бўлинади ва алоҳида бирликлар кўринишида бўлади. Аммо Амир Темир музейини, /алаба майдонини бўлиб бўлмайди.
3. Бозор ҳақ тўланмайдиганларни истеъмолчилар сафидан четлаштиради. Хусусий товарни истеъмол қилиш учун уни сотиб олиш керак, ижтимоий товарни истеъмол қилиш учун эса уни ишлаб чиқариш керак. Оддий сўз билан айтганда, бозор учун ижтимоий товар ишлаб чиқариш ҳеч қандай манфаатни билдирмайди.

Иқтисодий сиёсат учун хулосалар:

1.Фуқароларнинг ижтимоий товарларни солиқ билан тенг нархда сотиб олишлари давлат бюджетининг солиғ ва харажатларин мутаносиблигини кўллаб-қувватланишини зарурлигини кўрсатади. (Вексел мезони).

2.Бюджет харажатлари таркиби ижтимоий товарларга бўлган талаб таркибига мос келиши зарур.

3.Ижтимоий товарларнинг таклифи ҳажмини ўзгариши давлат бюджетининг ўзгаришларига мос келиши зарур.

Муҳокама учун саволлар:

2.1 Давлатнинг микроиқтисодий сиёсатини тушунтириб беринг.

2.2 Хусусий ва ижтимоий товарларни изоҳлаб, мисоллар асосида тушунтириб беринг.

3-савол бўйича дарснинг мақсади: Давлатнинг макроиқтисодий вазифаларини моҳияти тўғрисида талабаларда тушунча ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1.1. Кўп секторли иқтисодиётни ривожлантириш заруриятини баён қила олади.

1.2. Бозор иқтисодиётини ривожланишига давлатнинг аралашувини объектив чегаралари ва шакллари изоҳлай олади.

3-савол баёни:

1. Иқтисодиётни барқарорлаштириш-бу ишсизлик ва инфляция билан курашдир.

2. Даромадларнинг меъёрсиз табақаланишини бартараф этиш ва аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш.

3. Иқтисодий ривожланишни приоритетларини аниқлашб
-иқтисодий ўсиш ва меҳнат унумдорлигини ошириш;
-фундаментал илмий тадқиқотларни ривожлантириш.

4. Технология ва техника соҳаларида стратегик ўзгаришлар, чуқур таркибий ўзгаришлар;

5. Миллий ва ҳалқаро даражадаги давлат бошқаруви

-бу жаҳон иқтисодиётида миллий манфаатларнинг амалга оширилиши.

Ўтиш иқтисодиёти - кўпукладли иқтисодиётни шакллантириш йўли билан бозор муносабатларинитиклаш.

Давлатнинг эркин бозор иқтисодиётидаги аралашувининг максимал чегаралари бу пул муомаласини ташкил этиш, ижтимоий товарларни етказиб бериш. Агарда давлат бозор белгилаб берган вазифалардан ташқари кўпроқ вазифаларни бажаришга ҳаракат қилса, яъни ишлаб чиқариш ресурсларини тақсимласа, иқтисодиётни имкониятини эътиборга олмасдан юқори ижтимоий ҳимояни кечирса, натижада халқ хўжалигида эски ишлаб чиқариш структураси, паст сифат ва ҳоказолар ташкил этади. Бундан шу келиб чиқади-ки, давлатнинг аралашув вазифаси чекланмаган ҳолатга келиб қолади.

Иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш механизминини аниқ тасаввур этиш учун унинг субъектлари, объектлари, мақсади, воситалари ва

босқичларини билиш зарур. Иқтисодий сиёсат субъектлари, унинг бажарувчилари, хўжалик манфаатларини бажарувчилар.

Бозор тизимида давлатнинг иқтисодий вазифалари куйидагилар:

1. бозор тизимининг самарали ишлашига кўмаклашадиган, ҳуқуқий асосни ва қулай ижтимоий шароитни яратиб бериш;
2. рақобатни ҳимоялаш;
3. даромад ва бойликни қайта тақсимлаш;
4. миллий маҳсулот таркибини ўзгартириш мақсадида ресурсларнинг тўғри тақсимланишига эришиш;
5. иқтисодиётни барқарорлаштириш, яъни иқтисодий ҳолатларнинг ўзгариши асосида пайдо бўладиган бандлик ва инфляция, бюджет тақчиллигини назорат қилиш, ҳамда иқтисодий ўсишни рағбатлантириш.

Назорат саволлари:

- 3.1 Кўп секторли иқтисодиётни моҳиятини ёритиш.
- 3.2 Давлатнинг иқтисодий вазифаларини баён қилиш.
- 3.3 Ишсизлик ва инфляция даражасини аниқлаш.

Мавзу бўйича ечимини кутаётган илмий муаммолар:

1. Миллий иқтисодиётни бошқаришга давлатнинг аралашувини оптимал даражасини амалга ошириш механизмларини яратиш.
2. Иқтисодиётга микро ва макро даражада давлатнинг аралашувини иқтисодий моҳиятини ишлаб чиқиш.
3. Мамлакатимизда ишсизлик ва инфляция муаммоларини ҳал қилиш.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон республикаси Президенти И.А.Каримонинг 2012 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлар ва 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устивор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. “Халқ сўзи” 19 январ 2013 йил
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори “Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг йигирма йиллигини нишонлашга тайёргарлик кўриш ва уни ўтказиш тўғрисида”. “Халқ сўзи” 2011 йил 7 апрель, № 68 (5235).
3. Каримов И.А. Мамлакатда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш Концепцияси. Президент И.А.Каримовнинг 2010 йил 12 ноябрдаги Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик Палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маърузаси. //Халқ сўзи, 2010 йил 13 ноябр.
6. Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари / И.А.Каримов. – Т: Ўзбекистон, 2009
6. Каримов И.А. «Озод ва обод ватан эркин ва фаровон ҳаёт-пировард мақсадимиз». Ўзбекистон, 2000.

2-мавзу: Давлатнинг иқтисодий функциялари ва унинг бозор иқтисодиёти ривожланишига аралашуви зарурияти

Фанни ўқитиш технологияси:

“Давлатнинг иқтисодий функциялари ва унинг бозор иқтисодиёти ривожланишига аралашуви зарурияти” мавзусидаги маъруза машғулотининг технологик харитаси

т/р, босқич	Босқичлар ва бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи маъсул
1	<p>Тайёрлов босқичи</p> <p>1.1. Дарс мақсади: Талабаларда давлатнинг иқтисодий функциялари ва унинг бозор иқтисодиёти ривожланишига аралашуви зарурияти ҳақида тушунчалар ҳосил қилиш.</p> <p>1.2. Идентив ўқув мақсадлари:</p> <p>1.2.1. Давлатнинг бозор иқтисодиётини тартибга солишдаги роли ва вазифалари ҳақидаги назария ва қарашларни изоҳлаб бера олади.</p> <p>1.2.2. Иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солиш, унинг мақсади ва вазифаларини тушунтира олади.</p> <p>1.2.3. Давлатнинг иқтисодиётга таъсир қилиш усуллари ва воситаларини тушунтира олади.</p> <p>1.3. Асосий тушунча ва иборалар: давлатнинг функциялари, давлатнинг иқтисодий функциялари, пул-кредит сиёсати, солиқ-бюджет сиёсати, давлат банки. .</p> <p>1.4. Дарс шакли: маъруза.</p> <p>1.5. Фойдаланиладиган метод ва усуллар: суҳбат, маъруза-ҳикоя, баҳс, тақдимот ва видеоусул.</p> <p>1.6. Керакли жиҳоз ва воситалар: тарқатма материаллар, китоб билан ишлаш, видеопроректор, видеофилмлар.</p>	Ўқитувчи
2	<p>Ўқув машғулотларини ташкил этиш босқичи:</p> <p>2.1. Мавзу эълон қилинади.</p> <p>2.2. Маъруза бошланади, асосий қисмлари баён қилинади.</p>	Ўқитувчи 20 минут
3	<p>Гуруҳда ишлаш:</p> <p>3.1. Давлатнинг иқтисодий вазифаларини тушунтиради.</p> <p>3.2. Давлатни иқтисодиётни тартибга солишдаги ролини ёритади.</p> <p>3.3. Давлатнинг бозор иқтисодиётини тартибга солишдаги роли ва вазифалари ҳақидаги назарияларига нисбатан фикр билдиради.</p> <p>3.4. Давлатнинг иқтисодиётга таъсир қилиш усулларини айта олади.</p> <p>3.5. Хорижий мамлакатлар тажрибасини мисол қилиб тушунтиради.</p>	Ўқитувчи –талаба 40-минут
4	<p>Мустаҳкамлаш ва баҳолаш босқичи:</p> <p>4.1. Миллий иқтисодиёт давлат томонидан бошқариш механизмини тушунтириб беринг?</p> <p>4.2. Бозор иқтисодиётига ўтишда давлатнинг бошқариш усулларидан қайсилари қўлланилган?</p> <p>4.3. Ўзбекистонда бошқариш усулларининг ўзига хослиги нимада?</p>	Ўқитувчи 10 минут

	4.4. Ўтиш даврида миллий иқтисодиётни бошқаришда пайдо бўлган муаммоларини ўрганиб чиқинг?	
5	Ўқув машғулоти яқунлаш босқичи: 5.1. Талабалар билими таҳлил қилинади. 5.2. Мустақил иш топшириқлари берилади 5.3. Ўқитувчи ўз фаолиятини таҳлил қилади ва тегишли ўзгартиришлар киритади.	Ўқитувчи 10 минут

Кўриб чиқиладиган асосий саволлар:

1. Давлатнинг бозор иқтисодиётини тартибга солишдаги роли ва вазифалари ҳақидаги назария ва қарашлар.
2. Иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солиш, унинг мақсади ва вазифалари.
3. Давлатнинг иқтисодиётга таъсир қилиш усуллари ва воситалари.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар:

Давлатнинг функциялари, давлатнинг иқтисодий функциялари, пул-кредит сиёсати, солиқ - бюджет сиёсати, давлат банки.

Мавзуга оид муаммолар:

1. Давлатнинг бозор иқтисодиётини тартибга солиш ҳақидаги назарий қарашларга муносабатингизқандай?
2. Миллий иқтисодиётни барқарорлаштириш ҳукуматининг асосий мақсади сифатида. Ушбу фикрга муносабатингиз қандай?
3. Иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солиш, унинг усуллари воситаларига уз қарашларингизқандай?

1-савол бўйича дарс мақсади: Талабаларда давлатнинг иқтисодий функциялари ва уни иқтисодиётга аралашуви зарурлиги тўғрисида тушунчалар ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Давлатнинг функцияларини баён қила олади.
2. Иқтисодиётга давлатнинг аралашуви зарурлигини баён қила олади.

1-савол баёни:

Миллий иқтисодиётнинг самарадорлиги кўп омилли кўрсаткич бўлиб, бунда самарадорликнинг эришилган даражаси кўп жихатдан иқтисодиётдаги давлат ёки бозор тизимининг тутган ролига боғлиқ бўлиши мумкин. Чунки анча юқори самарадорликка, биринчидан, бозорнинг тартибга солиш усуллари орқали; иккинчидан, иқтисодиётни фақатгина ягона марказдан онгли равишда марказлашган бошқариш йўли билан; учинчидан, иқтисодий жараёнда давлатнинг аралашуви ва бозор механизмларини уйғунлаштириш орқали эришилади. Ҳозирги даврда республикамизнинг миллий иқтисодиёти ривож учун кўпроқ учинчи йўл хусусиятли хисобланади.

Иқтисодий тафаккур тарихидан биринчи мартта давлатнинг иқтисодиётдаги ролини чеклаш ва уни тартиблашда бозор механизмдан фойдаланиш масаласи А.Смит томонидан илмий асосда кўриб чиқилган. Унинг «Халқлар бойлигининг табиати ва сабабларини тадқиқ қилиш ҳақида» (1776 йил) деган китобида бозор усуллари орқали иқтисодиётнинг ўз-ўзини тартибга солишнинг зарурлиги таъкидлаб ўтилган. А.Смитнинг фикрича хусусий товар ишлаб чиқарувчилар бозори давлат назоратидан тўлиқ озод

бўлиши зарур. Ана шундагина ишлаб чиқарувчилар истеъмолчилар талабларига мос равишда ишлаб чиқаришни ташкил қилиш имконига эга бўлади. Бунда бозор воситасида тартибга солиш, ҳар қандай четдан аралашиларсиз ишлаб чиқарувчиларни бутун жамият манфаатлари учун ҳаракат қилишга мажбур қилади.

А.Смит давлатнинг иқтисодий жараёнларига ҳар қандай аралашуви охир-оқибатда фақат вазиятни ёмонлаштиради деб ҳисоблайди. Масалан, давлат томонидан белгиланган ташқи савдо тартиб-қоидалари миллий истеъмолчиларга фақат зарар келтириши мумкин. Ҳақиқатдан ҳам импортга бож тўлови (пошлинаси) миллий ишлаб чиқарувчиларга устунлик бериб, уларнинг чет эл шерикларига нисбатан рақобатлашув қобилиятини оширади. Аммо охир-оқибатда ишлаб чиқаришнинг анча юқори ҳаражатлари ва паст сифатини сақлаб қолишига олиб келади. Бунда паст сифатли ва нархи қиммат товарларни сотиб олишга мажбур бўлган миллий истеъмолчилар ютқазади.

А.Смитнинг «Гинч кўйиш» назарияси, 1923-33 йилларда бозор иқтисодиётига асосланган деярли барча мамлакатларни қамраб олган иқтисодий инқироз даврида танқидга учради. Иқтисодий таназзул ва оммавий ишсизлик давлатнинг иқтисодий жараёнларга аралашувини кучайтиришни тоқозо қилди.

Давлатнинг иқтисодиётдаги ролини ошириш масаласи Джон М. Кейнснинг «Иш билан бандлик, процент ва пулнинг умумий назариялари» номли китобида ўз аксини топди (1936). Бу китобда муаллиф давлат фискал (ҳазинавий) ва кредитли тартибга солиш воситаларидан фойдаланиб, жамиятнинг ялпи талабини рағбатлантиришни ва аҳолининг иш билан бандлигини таъминлаши зарурлигини исботлайди.

Амалда гап давлатнинг узлуксиз равишда кризисга қаршиёсат ўтказиши, иқтисодий инқирознинг салбий оқибатларини тугатиш ва саноат циклининг ўзгаришини йўқотиш ҳақида кетади. Кейнс назарияси анча тугал шаклда А+Шда амалга оширилди.

Урушдан кейинги даврда Кейнс назариясидаги кўрсатмалар у ёки бу даражада бозор иқтисоди амалда устун бўлган барча мамлакатларда фойдаланилади. Шу билан бирга давлатнинг иқтисодиётдаги ролининг янада кўпроқ ошиб бориши рўй берди. Ҳозирги даврда давлат томонидан тартибга солишнинг муҳим мақсади сифатида нафақат циклга қарши тартибга солиш ва иш билан бандликни таъминлаш, балки иқтисодий ўсишнинг юқори даражасини ва яхлит такрор ишлаб чиқариш жараёнин оптималлаштиришни рағбатлантириш тан олинади.

Бозор иқтисодиёти шароитида давлатнинг миллий иқтисодиётга аралашувини нима белгилаб беради?-деган савол туғилиши табиий.

Биринчидан, давлат ўзига миллий иқтисодиётда бозор воситасида ўз-ўзини тартибга солиш орқали бажариш мумкин бўлмаган ёки самарали бажариш мумкин бўлмаган вазифаларни олади. Бунга мудофаани таъминлаш, мамлакатда ички тартибни сақлаш ва аҳолининг кам таъминланган қисмини ижтимоий химоялаш қабиларни мисол қилиб келтириш мумкин.

Иккинчидан, бозор иқтисодиёти шароитида хусусий ишлаб чиқариш ва истеъмол бир қатор ижобий ва салбий оқибатларни туғдиради.

Бу оқибатлар бевосита учинчи шахс манфаатида акс этади ва демак, кишиларнинг алоҳида гуруҳи ва умуман жамият манфаатига таъсир қилади. Масалан, чиқитли технологияга асосланган ишлаб чиқаришларда тозалаш курилмаларига харажатларни тежаш, хусусий ишлаб чиқарувчилар нуқтаи назаридан (уёки бу компания ёки индивидуал ишлаб чиқаришга) фойдали, атроф-муҳитни ифлосланишига олиб келиши эса бошқа кишилар учун кўшимча салбий оқибатга эга.

Давлат яқка тадбиркор ёки истеъмолчидан фарқли, жамият манфаатини ифодалаб, кўшимча ижобий самарани рағбатлантиришга ва аксинча салбий самара билан боғлиқ фаолиятни тартибга солиши ва чеклашга харажат қилиши зарур.

Учинчидан, давлатнинг иқтисодий жараёнларга аралашуви шу сабабли рўй берадики, индивидуал истеъмолчилар ҳамма вақт у ёки бу товарни истеъмол қилишнинг оқибатларини объектив баҳолай олмайди. Шу нуқтаи назардан, давлат фойдали истеъмолни кенгайтириш ва аксинча соғлиқ учун зарарлитоварлар истеъмолини чеклаш вазифасини ўз зиммасига олади. Масалан, давлат тамаки махсулотларига юқори акциз (эгри) солиғини ўрнатиб, бошқа томондан шу махсулотни сотиб олиш талабини чеклайди.

Тўртинчидан, давлат ўз зиммасига бозорнинг табиатидан келиб чиқадиган айрим ҳолатларни қисман енгиллаштириш вазифасини олади. Бозор ҳамма учун тўловга қобил талабини қондиришга тенгимкониятни таъминлайди. Аммо бу бозорнинг миллий бойликни ижтимоий адолатли тақсимлашни таъминлашини билдирмайди. Бундай шароитда давлат аҳолининг кам таъминланган қатламининг турмуш даражаси ҳақида ғамхўрлик қилиши, пулсиз (ёки имтиёзли) билим бериш, тиббий хизмат кўрсатиш ва шу қабиларни ўз зиммасига олади.

Бешинчидан, ҳозирги шароитда иқтисодий ўсишнинг барқарор изчиллигини рағбатлантириш вазифаси ҳам давлатнинг зиммасига тушади.

Назорат саволлари:

- 1.1 Давлатни функциялари ва унинг иқтисодий функциялари ўртасидаги фарқини тушунтириб бериш.
- 1.2 Бозор иқтисодиёти шароитида аҳолини ижтимоий ҳимоялаш муаммо хисобланадими?
- 1.3 Иқтисодий ўсишни барқарорлаштириш давлатнинг асосий вазифасидир.

2-савол бўйича дарс мақсади: Иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солиш, унинг мақсади ва вазифалари тўғрисида талабаларда тушунча ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 2.1 Иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солиш мақсадини изоҳлаб бера олади.

2.2 Давлатни бозор тизимидаги иқтисодий вазифаларини баён қилиб бера олади.

2-савол баёни:

Бозор хўжалиги шароитида иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солиш қонунчилик, ижро этиш ва назорат қилиш хусусиятидаги тадбиркорлар тизимидан иборат бўлади. Иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солиш (ИДТТС)нинг объектив имконияти иқтисодий ривожланиш, ишлаб чиқариш ва капитал тўпланиши маълум даражага эришганда вужудга келади. Иқтисодий ривожланишда қийинчиликлар ўсиб ва зиддиятлар тўпланиб бориши бу имкониятларни ҳақиқатга айлантирини зарур қилиб кўяди. Хозирги шароитда ИДТТС такрор ишлаб чиқариш жараёнига тегишли бир қатор вазифаларни ҳал қилишга қаратилади. Булар жумласига иқтисодий ўсишни рағбатлантириш, бандликни тартибга солиш, тармоқ ва минтақавий тузилмалардаги ижобий силжишларни қўллаб-қувватлаш, экспортни химоя қилиш кабиларни киритиш мумкин.

ИДТТС механизми тўғрисида тўлароқ тасаввурга эга бўлиш учун унинг мақсади, вазифалари ва тартибга солиш усуллари ҳамда восита ёки дастакларини тўлароқ тавсифлаш лозим.

ИДТТСнинг асосий мақсади иқтисодий ва ижтимоий барқарорликни таъминлаш, мавжуд тузумни мустаҳкамлаш (мамлакат ичида ва халқаро майдонда) ва уни ўзгариб турувчи шароитга мослаштириш ҳисобланади.

Бу асосий мақсаддан бир қатор аниқ мақсадлар келиб чиқади. Улар жумласига, иқтисодий циклни барқарорлаштириш; миллий хўжаликларнинг тармоқ ва минтақавий тузилишини такомиллаштириш; атроф-муҳит ҳолатини яхшилаш кабиларни киритиш мумкин. ИДТТС мақсади унинг вазифаларидан аниқ намоён бўлади. Бозор хўжалиги шароитида давлатнинг иқтисодий вазифалари асосан бозор тизимининг амал қилишини енгиллаштириш ва химоя қилиш мақсадига эга бўлади. Бу соҳадаги давлатнинг иқтисодий вазифаларидан қуйидаги икки турини ажратиб кўрсатиш мумкин:

1. Бозор тизимининг самарали амал қилишига имкон туғдирувчи ҳуқуқий асос ва ижтимоий муҳитни таъминлаш;

2. Рақобатни химоя қилиш;

Давлатнинг бошқа вазифалари иқтисодиётни тартибга солишнинг умумий тамойилларидан келиб чиқади. Бу ерда давлатнинг учта вазифаси алоҳида аҳамиятга эга:

1. Даромад ва бойликни қайта тақсимлаш;

2. Ресурсларни қайта тақсимлаш;

3. Иқтисодиётни барқарорлаштириш, яъни иқтисодий тебранишлар вужудга келтирадиган инфляция ва бандлилик даражаси устидан назорат қилиш ҳамда иқтисодий ўсишни рағбатлантириш.

Давлат бозор иқтисодиётининг самарали амал қилишининг шарт-шароити ҳисобланган ҳуқуқий асосини таъминлаш вазифаларини ўз зиммасига олади. Бозор иқтисодиёти учун зарурий, ҳуқуқий асосини қуйидаги тадбирлар тақозо қилади: хусусий корхоналарга қонуний мавқеини

бериш; хусусий мулкчилик ҳуқуқини аниқлаш ва шартномаларга амал қилишни кафолат қилиш; корхоналар, ресурсларни етказиб берувчилар ва истеъмолчилар ўртасидаги муносабатларни тартибга солувчи қонуний битимларни ишлаб чиқиш ва шу кабилар. Ўзбекистон Республикасининг корхоналар, тадбиркорлик ва акционерлик жамиятлари тўғрисидаги қонунлари ҳамда уларга киритилган қўшимча ва тузатишлар, мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш бўйича тадбирлари бозор иқтисодиёти учун зарурий, ҳуқуқий асосини таъминлашга қаратилган.

Давлат томонидан ижтимоий муҳитни таъминлаш ўз ичига ички тартибни сақлаш, махсулот сифати ва оғирлигини ўлчашга андозалар белгилаш, товарлар ва хизматлар айирбошлашини енгиллаштириш учун миллий пул тизимини муомалага киритиш кабиларни олади.

Рақобат бозор иқтисодиётида асосий тартибга солувчи механизм бўлиб хизмат қилади. Бу шундай кучки, у харидорлар амрига ёки истеъмолчилар эркинлигига ишлаб чиқарувчи ва ресурсларни етказиб берувчиларни бўйсундиради. Рақобат шароитида кўплаб харидорлар томонидан билдирилган талаб ва сотувчиларнинг таклифи бозор нархларини белгилайди. Бу шуни билдирадики, ишлаб чиқарувчилар ва ресурсларни етказиб берувчилар фақат бозор орқали ҳисобга оладиган истеъмолчилар хошишига мослашиши мумкин. Бозор тизимининг иродасига бўйсунувчи, рақобатлашувчи ишлаб чиқарувчилар фойда олишни ва ўз мавқеларининг мустаҳкамлашини кутади, ким бозор қонунларини бузса, зарар кўради ва охир-оқибатда синади. Рақобат шароитида харидор – бу хўжаин, бозор уларнинг гумаштаси, корхона эса уларнинг хизматкори ҳисобланади.

Монополия рақобатининг ўрнини алмаштирганда сотувчилар бозорга таъсир кўрсатиши ёки ундаги нархларни ўз манфаатларини кўзлаб ўзгартириши мумкин. Монополиялар ўзларининг таклифлари умумий хажмини тартибга солиш лаёқатидан фойдаланиб махсулот хажмини сунъий чеклаш орқали уларга анча юқори нарх белгилаш ва шу орқали анча барқарор фойда олиши мумкин.

Бозор муносабатлари ривожланган шароитда монополиялар устидан икки усулда назорат ўрнатилади. Биринчи усул, технология ва иқтисодий шароитлар «рақобатли бозор мавжуд бўлиш имкониятини йўққа чиқарадиган табиий монополиялар» деб номланадиган тармоқларда давлат нархларини тартибга солади ва кўрсатиладиган хизматларга андозаларни ўрнатади. Транспорт, алоқа, электр қуввати, ишлаб чиқариш ва бошқа ижтимоий фойдаланишдаги корхоналар маълум даражада шундай тартибга солинади. Иккинчи усулда самарали ишлаб чиқариш жуда кўпчилик бозорларда рақобат ривожининг жуда юқори даражасида таъминланиши сабабли давлат рақобатини кучайтириш ва химоя қилиш мақсадида монополияларга қарши қонунлар қабул қилади.

Бизнинг Республикада ҳам монопол фаолиятни чеклаш, товарлар бозорида рақобатни ривожлантириш, истеъмолчилар ва тадбиркорлар манфаатини химоя қилишга қаратилган қонунлар қабул қилинган.

Бозор тизими кишиларнинг табиий қобилияти, орттирган билими ва малакаси ҳамда мулкка эгаллигини ҳисобга олиб, уларнинг юқори даромад олишини таъминлайди. Шу билан бирга жамиятнинг моддий воситаларга эга бўлмаган, билим ва малака даражаси паст, лаёқати ҳам юқори бўлмаган аъзолари, қариялар, ногиронлар, ишсизлар, ёлғиз ва қарамоғида болалари бўлган аёллар жуда кам даромад олади ёки бозор тизими доирасида ишсизлар каби умуман даромадга эга бўлмайди. +исқаси, бозор тизими пул даромадларини ва миллий маҳсулотни жамият аъзолари ўртасида тақсимлашда бир мунча тенгсизликларни келтириб чиқаради. Шу сабабли давлат ўз зиммасига даромадлар тенгсизлигини камайтириш вазифасини олади. Бу вазифа бир қатор тадбир ва дастурларда ўз ифодасини топади.

Биринчидан, трансферт тўловлари орқаси мухтожларни, ногиронларни ва бировнинг қарамоғида бўлганларни нафақалар ҳамда ишсизларни ишсизлик нафақалари билан таъминлайди. Иштимой таъминот дастурлари орқали пенсионерлар ва қарияларга молиявий ёрдам кўрсатилади.

Бу барча дастурлар давлат бюджети маблағларини, жамиятнинг кам даромад олган ёки умуман даромадга эга бўлмаган аъзолари ҳисобига қайта тақсимлайди.

Иккинчидан, давлат бозорни тартибга солиш йўли билан, талаб ва таклиф таъсирида ўрнатилган нархларни ўзгартириш йўли билан ҳам даромадларнинг тақсимланишига таъсир кўрсатади. Меъёрдаги озиқ-овқат товарларига ўрнатилган имтиёзли нархлар ва иш ҳақининг энг кам (минимал) даражаси ҳақидаги қонунчилик давлатнинг, аҳолининг маълум қатлами даромадларини оширишга қаратилган тадбирларининг яна бир мисолидир.

Давлат жамият аъзолари ўртасида даромадларни қайта тақсимлашда солиқ тизимидан ҳам кенг фойдаланади (солиқ имтиёзлари орқали).

Бозор механизмнинг ресурсларни қайта тақсимлашдаги лаёқатсизлиги икки ҳолатда кўринади, яъни рақобатли бозор тизими: 1) маълум товарлар ва хизматларнинг кам миқдорини ишлаб чиқаради; 2) ишлаб чиқариши ўзини оқлаган айрим товарлар ва хизматларга ресурсларнинг ҳар қандай турини ажратиш ҳолатида бўлмайди.

Ресурсларнинг қайта тақсимланиши товарларни ишлаб чиқариш ёки истеъмол қилиш билан боғлиқ фойда ёки зарар, учинчи томонга, яъни бевосита харидор ёки сотувчи ҳисобланмаганлар томонга «жойини ўзгартирса» вужудга келади. Бу қўшимча самара деб аталади, чунки у бозор қатнашчиси ҳисобланмаганлар ҳиссасига тўғри келувчи фойда ёки зарарни ифодалайди. Бунга атроф муҳитнинг ифлосланишини мисол қилиб келтириш мумкин. Кимё корхонаси ўзларининг саноат чиқитларини қўл ёки дарёга оқизса, бу чўмилувчилар, балиқчилар ва атрофдаги аҳолига зарар келтиради.

Ишлаб чиқарувчи эса муҳофаза иншоот ва ускуналар ўрнатмаганлиги ҳисобига ишлаб чиқариш харажатларининг анча паст даражасини таъминлайди. Давлат ресурсларининг номутаносиб тақсимланиши вужудга келтирадиган бу ҳолатларни тартибга солиш учун қонунчилик тадбирларини қўллайди ёки махсус солиқ ва жарималардан фойдаланади.

Масалан атроф-муҳит ва сув хавзаларининг ифлосланишини таъқиқловчи ёки чекловчи қонунлар, ишлаб чиқарувчиларни ўзларининг саноат чиқитларини ишлаб чиқариш жараёнида ифлосланган сувни тозаловчи қурилмалар сотиб олиш ва ўрнатиш билан йўқотишга мажбур қилади.

Бошқа ҳолда давлат махсус солиқларни киритиш ёрдамида, атроф-муҳитини ифлослантирувчи корхоналарга бошқаларга келтириши мумкин бўлган зарарни юклашга ҳаракат қилади.

Давлат бир қатор йўллар билан ресурсларнинг номуносив тақсимланиши келтириб чиқарадиган оқибатларни юмшатишга ҳам ҳаракат қилади.

Биринчидан, истеъмолчиларнинг аниқ товар ва хизматларни харид қилиш қобилиятини ошириш йўли билан уларнинг талаби кенгайтирилди. Масалан бизнинг Республикамизда ислохотларнинг дастлабки даврида озиқ-овқат маҳсулотларига талон тизими жорий этилиши паст даромадли оилаларнинг озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган талабини оширади ва шу орқали ресурсларнинг номуносив тақсимланишини бартараф қилади.

Иккинчидан давлат таклифни ошириш мақсадида ишлаб чиқаришни субсидиялаши мумкин. Субсидиялар ишлаб чиқарувчиларнинг зарарини қисқартиради ва маҳсулотларни ишлаб чиқаришда ресурсларнинг етишмаслиги бартараф қилинади.

Учинчидан, давлат айрим товарлар ва ижтимоий неъматларни ишлаб чиқарувчиси сифатида чиқади. Бундай тармоқлар давлат мулкчилигига асосланади ва давлат томонидан бевосита бошқарилади ёки уларни молиялаштиришни давлат ўз зиммасига олади.

Булар фан, таълим, соғлиқни сақлаш, миллий муҳофаа, фавқулодда рўй берадиган табиий ҳодисаларга қарши кураш, ички тартибни сақлаш шулар жумласидандир.

Давлат бюджет маблағлари ҳисобига ресурсларни хусусий соҳада қўлланилишдан бўшатади, ҳамда уларни ижтимоий неъмат ва хизматлар ишлаб чиқаришга йўналтириш мумкин. Шундай қилиб, давлат мамлакат миллий маҳсулоти таркибида муҳим ўзгаришларни амалга ошириш мақсадида ресурсларни қайта тақсимлайди.

Иқтисодийни барқарорлаштириш, яъни иқтисодийнинг барча соҳаларини ресурслар билан таъминлаш, тўлиқ бандлик ва нархларнинг барқарор даражасига эришишда ёрдам бериш ҳамда иқтисодий ўсишни рағбатлантириш давлатнинг энг муҳим вазифаси ҳисобланади.

Иқтисодийда тўлиқ бандликни таъминлаш учун умумий сарфлар, яъни хусусий ва давлат сарфларини ҳажми етарли бўлмаса, давлат бир томондан ижтимоий неъматлар ва хизматларга ўз харажатларни кўпайтиради, бошқа томондан хусусий секторнинг сарфларини рағбатлантириш мақсадида солиқларни қисқартиради.

Агар жами сарфлар тўлиқ бандлик шароитида таклиф ҳажмидан ошиб кетса, бу нархлар даражасининг кўтарилишига олиб келади. Жами сарфларнинг

мазкур ортиқча даражаси инфляциян хусусият касб этади. Бундай ҳолат давлат солиқларни ошириш орқали хусусий сектор сарфларини қисқартириш ва шу йўл билан ортиқча сарфларни тугатишга ҳаракат қилади. Иқтисодиётда ишсизлик мавжуд бўлганда давлат сарфларининг кўпайиши жами сарфлар, ишлаб чиқариш ҳажми ва бандликнинг ўсишига олиб келади. Ўз навбатида, солиқларнинг қисқариши ёки трансферт тўловларининг кўпайиши жами даромадларни кўпайтиради. Бударомадлар шахсий сарфларнинг ўсишини рағбатлантиришга хизмат қилади.

Давлат ўз ишлаб чиқаришини молиялаштиришдан ташқари ижтимоий суғурта ва ижтимоий тағминотнинг бир қатор дастурларини амалга оширади, иқтисодиётнинг хусусий ва кооператив секторида даромадларни қайта тақсимлайди. Давлат тартибга солувчи хусусиятга эга бўлган бир қатор вазиятларни ҳам амалга оширади. Буларга атроф-муҳитни химоя қилиш, аҳоли соғлиғини сақлаш, бўш ишчи ўринларга эга бўлишнинг тенг шароитини таъминлаш ва маълум соҳаларда нарх белгилаш амалиёти устидан назорат қилиш ва шу кабиларни киритиш мумкин.

3-савол бўйича дарс мақсади: Давлатнинг иқтисодиётга таъсир қилиш усуллари ва воситалари тўғрисида талабаларда тушунча ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 3.1 Иқтисодиётни тартиблаш усуллари изохлай олади.
- 3.2 Иқтисодиётни тартиблаш воситаларини баён қилиб бера олади.

3-савол баёни:

Давлат миллий иқтисодиётни тартибга солишда бир қатор усуллардан фойдаланади. Бу усулларни умумлаштириб қуйидагича гуруҳлаш мумкин:

- бевосита таъсир қилиш усуллари;
- билвосита таъсир қилиш усуллари;
- ташқи иқтисодий усуллар.

Марказдан бошқариш тартиби устун бўлган мамлакатларда давлатнинг иқтисодий жараёнларга аралашувида бевосита таъсир қилиш усуллари устун бўлса, бозор иқтисодиёти эса биринчи навбатда иқтисодий жараёнларни билвосита тартибга солиш билан боғланган. Шу билан бирга барча мамлакатларда иқтисодиётнинг давлат сектори мавжуд. Давлат хилма-хил шаклдаги капиталга эгалик қилади, кредитлар беради, корхоналарга мулкдор ҳисобланади. Бу давлатнинг ижтимоий капиталнинг бир қисмига эгалик қилишига олиб келади.

Давлат иқтисодиётни бевосита тартибга солишда маъмурий воситалардан фойдаланади. Маъмурий воситалар давлат ҳокимияти кучига таянади ва таъқиқлаш, руҳсат бериш ва мажбур қилиш хусусиятидаги тадбирларни ўз ичига олади.

Тартибга солишнинг маъмурий воситаларидан фойдаланилганда яхлит такрор ишлаб чиқариш жараёни ёки унинг алоҳида томонларини тўғридан тўғри тартибга солиш кўзда тутилади. Айниқса, ишлаб чиқариш таназзулга учраган даврда иқтисодиётга билвосита таъсир қилиш тадбирлари кам самарали бўлиб, маъмурий воситалардан фойдаланишга устунлик берилади. Бу усулдан қуйидагиларни алоҳида кўрсатиш мумкин:

А) иқтисодиётнинг айрим бўғинлари - транспорт, алоқа, атом ва электр-энергетика, коммунал хизмат ва бошқаларни бевосита бошқариш. Бунда давлат мулк соҳиби ва тадбиркор сифатида ўзига қарашли корхона ва ташкилотлар иқтисодий ҳаётида фаол қатнашади.

Республикада «Иқтисодиётни эркинлаштиришдаги бош вазифа-энг аввало, давлатнинг бошқарувчилик вазифаларини қисқартириш унинг корхоналар хўжалик фаолиятига биринчи галда хусусий бизнес фаолиятига аралашувини чеклаш» ҳисобланади.

Б) нархлар ва иш ҳақини қотириб қўйиш сиёсати:

Бу иқтисодиётга аралашининг антиинфляцион тадбирлари ҳисобланиб, инфляцияни юмшатишга қаратилади. Мазкур сиёсатни юритишда нархлар ва иш ҳақини ошириб қонун билан тасдиқланади ёки маълум доира билан чекланади. Антиинфляцион тадбирлар орқали инфляция даражасининг пасайиши инвестицияларга рағбат беради.

В) иш билан бандлик хизмати фаолиятини ташкил қилиш:

Давлат бу фаолиятни ташкил қилиш билан ишсизликни қисқартириш чораларини кўради. Уларни зарур касбларга қайта тайёрлайди, иш билан таъминланмаганларга нафақа беради, мухтожларга ёрдам кўрсатади.

Г) иқтисодий соҳани тартибга солишни кўзда тутувчи қонунларни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш:

Шулар орқали бозор муносабатларининг ривожланиши қонун йўли билан кафолатланади, турли мулк шакллариининг дахлсизлиги таъминланади, монополияларга йўл берилмайди ва эркин рақобатга шароит яратилади. Иқтисодиётни билвосита тартибга солишда иқтисодий дастак ва воситаларга устунлик берилади. У давлатнинг пул-кредит ва солиқ-бюджет сиёсатида ўз ифодасини топади.

Пул-кредит сиёсатининг воситалари қуйидагилардан иборат бўлади:

-ҳисоб ставкасини тартибга солиш;

-молия-кредит муассаларининг марказий банкдаги захиралари минимал ҳажмини ўрнатиш ва ўзгартириш;

-давлат муассасаларининг қимматли-қоғозлар бозоридаги операциялари.

Давлат бу дастаклар ёрдамида молия бозорида талаб ва таклиф нисбатини кутилган йўналишда ўзгартиришга ҳаракат қилади. Жумладан, ссудага бериладиган пул миқдорини ўзгартириш учун фоиз ставкаси воситасидан фойдаланади. Давлат кредитга бўлган талаб ва таклифни Марказий банк орқали қуйидаги йўллар билан ўзгартиради:

Биринчидан, давлат Марказий банк эҳтиётлари орқали банклар маблағларининг қарзга бериладиган ва захира (резерв)да турадиган қисмлари улушини ўзгартиради. Натижада қарзга бериладиган пул миқдори ўзгаради, яъни унинг таклифи ошса фоиз камаяди, аксинча, у камайса фоиз ошади. Фоизнинг камайиши кредит олишга интилишни кучайтиради ва бу инвестиция фаоллигини орқали иқтисодий ўсишни рағбатлантиради.

Иккинчидан, Марказий банк бошқа банкларга паст фоиз ставкасида қарз бериб, уларнинг кредитлаш ишида фаол қатнашиб, иқтисодий ўсишга таъсир қилишини таъминлайди.

Учинчидан, давлат Марказий банк орқали хазина мажбуриятларни тарқатади, ўз облигацияларини сотади ёки қимматли қоғозларини сотиб олади. Натижалда таклиф этилган пул миқдори ўзгариб, бу фоизга таъсир этади. Давлатнинг пулга бўлган талаб ва таклифини ўзгартириш борасидаги сиёсати монетар сиёсат деб юритилади.

Давлат бюджет сиёсати унинг даромадлар ва харажатлар қисмини ўзгартиришга қаратилади. Давлат харажатларини қоплаш учун молиявий маблағларни жалб қилишнинг энг асосий дастаги солиқлар ҳисобланади. Улардан хўжалик субъектлар фаолиятига ва ижтимоий барқарорликка таъсир кўрсатишда ҳам кенг фойдаланилади.

Солиқлар ёрдамида давлат томонидан тартибга солиш танланаган солиқ тизимига, солиқ ставкаси даражасига ҳамда солиқ турлари ва солиқ тўлашда берилган имтиёзларга боғлиқ бўлади.

Давлат иқтисодиётни тартибга солиш воситаси сифатида бюджет харажатларидан ҳам фойдаланади. Бунга биринчи навбатда, давлат кредитлари, субсидиялари ва кафолатлари ҳамда хусусий сектордан товарларни сотиб олишга қилинадиган сарфлар мисол бўлади.

ИДТТСда асосий капиталга ҳисобланадиган жадаллашган амортизация ажратмалари алоҳида рол ўйнайди. У ҳозирги шароитда жамғариш ва иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришларни рағбатлантиришнинг асосий воситаси ҳамда иқтисодий цикл ва бандликка таъсир кўрсатувчи муҳим дастак ҳисобланади.

Иқтисодиётни тартибга солишда давлат капитал қўйилмалари муҳим рол ўйнайди. Жумладан, бозор конъюктураси ёмонлашган, турғунлик ёки инқироз шароитида хусусий капитал қўйилмалар қисқаради, давлат инвестициялари эса одатда ўсади. Шу орқали давлат ишлаб чиқаришга таназзул ва ишсизликнинг ўсишига қарши туришга ҳаракат қилади.

Давлат капитал қийматлари иқтисодиёт таркибий тузилишидаги ўзгаришларда ҳам сезиларли ўринга эга бўлади, масалан, давлат хусусий капиталининг оқиб келиши етарли бўлмаган минтақалар, тармоқлар ёки фаолият соҳаларида янги объектлар қуриш ва эскиларини қайта қурулантириш орқали иқтисодиёт таркибий тузилишига таъсир кўрсатади. Булардан ташқари давлат капитал қўйилмалари илмий-тадқиқот ишларида, кадрлар тайёрлашда, ташқи савдо ва четга капитал чиқаришда ҳам катта рол ўйнайди.

ИДТТСнинг олий шакли давлат иқтисодий дастурлари ҳисобланади. Унинг вазифаси тартибга солишнинг барча усули ва воситаларидан комплекс фойдаланишдан иборат. Иқтисодий дастурлар ўрта муддатли, фавқулодди дастурлар тигиз вазиятларда, масалан, инқироз, оммавий ишсизлик ва кучли инфляция шароитларида ишлаб чиқилиб, қисқа муддатли хусусиятга эга бўлади. Бундай мақсадли дастурларнинг объекти тармоқлар, минтақалар,

ижтимоий соҳалар ва илмий тадқиқотларнинг ҳар хил йўналишлари бўлиши мумкин.

ИДТТС ташқи иқтисодий усуллар ёрдамида ҳам амалга оширилади. Бунга махсус восита ва дастаклар орқали мамлакатнинг ташқи дунё билан амалга ошириладиган хўжалик алоқаларига бевосита таъсир кўрсатилади.

Товарлар, хизматлар, капитал ва фан-техника ютуқлари экспортини рағбатлантириш тадбирлари, экспортни кредитлаш, чет эллардан инвестициялар ва экспорт кредитларини кафолатлаш, ташқи иқтисодий алоқаларга чеклашлар киритиш ёки бекор қилиш, ташқи савдода бож тўловларини ўзгартириш, мамлакат иқтисодиётига чет эл капиталини жалб қилиш ёки чеклаш бўйича тадбирлар, мамлакатга четдан ишчи кучини жалб қилиш, халқаро иқтисодий ташкилотларда ва давлатлараро уюшмаларда қатнашиш мамлакатларнинг ташқи иқтисодий алоқаларини тартибга солишнинг асосий воситаларидир.

Шундай қилиб, ИДТТСнинг қараб чиқилган барча ички ва ташқи иқтисодий усуллари биргаликда миллий иқтисодиётдаги такрор ишлаб чиқариш жараёнига ва мамлакатнинг ташқи иқтисодий алоқаларига ўз таъсирини кўрсатади.

Назорат саволлари:

1. Иқтисодиётни давлат томонидан тартиблаш усулларини изоҳлаб беринг.
2. Иқтисодиётни давлат томонидан тартиблаш воситаларини изоҳлаб беради.
3. Маъмурий восита ва унинг камчиликлари бўйича ўз фикрини билдириш.

Мавзу бўйича ечимини кутаётган илмий муаммолар:

1. Бозор иқтисодиёти шароитида иқтисодиётни бошқаришни демократлаштириш механизмларини ишлаб чиқиш.
2. Демократик жамият қуришда иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш усулларини оптимал даражасини яратиш.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон республикаси Президенти И.А.Каримонинг 2012 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлар ва 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устивор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. “Халқ сўзи” 19 январ 2013 йил
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори “Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг йигирма йиллигини нишонлашга тайёргарлик кўриш ва уни ўтказиш тўғрисида”. “Халқ сўзи” 2011 йил 7 апрель, № 68 (5235).
3. Каримов И.А. Мамлакатда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш Концепцияси. Президент И.А.Каримовнинг 2010 йил 12 ноябрдаги Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик Палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маърузаси. //Халқ сўзи, 2010 йил 13 ноябр.
4. Каримов И.А. асосий вазифамиз – Ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир. Т.: “Ўзбекистон”, 2010.

3-мавзу: Иқтисодий сиёсатнинг субъектлари

Фанни ўқитиш технологияси: “Иқтисодий сиёсатнинг субъектлари” мавзусидаги маъруза машғулотининг технологик харитаси

т/р, босқич	Босқичлар ва бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи маъсул
1	<p>Тайёрлов босқичи</p> <p>1.1. Дарс мақсади: Талабаларда иқтисодий сиёсатнинг субъектлари ҳақида тушунчалар ҳосил қилиш.</p> <p>1.2. Идентив ўқув мақсадлари:</p> <p>1.2.1. Хўжалик манфаатларини ифодаловчилар, акс эттирувчилар ва бажарувчиларни моҳиятини тушунтириб бера олади.</p> <p>1.2.2. Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш билан хўжалик манфаатларини ифодаловчилар ўртасидаги тесқари боғлиқликни ёрита олади.</p> <p>1.2.3. Анкеталаштириш-тесқари боғлиқлик формаси сифатида деган тушунчани тушунтира олади.</p> <p>1.3. Асосий тушунча ва иборалар: Хўжалик манфаатларини ифодаловчилар, сиёсий партиялар, миқдорий боғланиш, фаолият тури бўйича уюшмалар, давлат ва хусусий мулк субъектларининг қўшилиши.</p> <p>1.4. Дарс шакли: маъруза.</p> <p>1.5. Фойдаланиладиган метод ва усуллар: суҳбат, маъруза-ҳикоя, баҳс, тақдимот ва видеоусул.</p> <p>1.6. Керакли жиҳоз ва воситалар: тарқатма материаллар, китоб билан ишлаш, видеопроректор, видеофилмлар.</p>	Ўқитувчи
2	<p>Ўқув машғулотларини ташкил этиш босқичи:</p> <p>2.1. Мавзу эълон қилинади.</p> <p>2.2. Маъруза бошланади, асосий қисмлари баён қилинади.</p>	Ўқитувчи 20 минут
3	<p>Гуруҳда ишлаш:</p> <p>3.1. Хўжалик манфаатларини ифодаловчиларни вазифаларини тушунтиради.</p> <p>3.2. Хўжалик манфаатларини акс эттирувчилар вазифаларини тушунтиради.</p> <p>3.3. Хўжалик манфаатларини бажарувчиларни вазифаларини тушунтиради.</p> <p>3.4. Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш билан хўжалик манфаатларини ифодаловчилар ўртасидаги тесқари боғлиқликни айта олади.</p> <p>3.5. Анкеталаштиришга таъриф бериб мисол айтиб тушунтиради.</p>	Ўқитувчи –талаба 40-минут
4	<p>Мустаҳкамлаш ва баҳолаш босқичи:</p> <p>4.1. Хўжалик манфаатларини ифодаловчиларни иқтисодий субъект сифатида тушунтириб беринг?</p> <p>4.2. Хўжалик манфаатларини акс эттирувчиларни иқтисодий субъект сифатида тушунтириб беринг?</p> <p>4.3. Хўжалик манфаатларини бажарувчиларни иқтисодий субъект сифатида тушунтириб беринг?</p>	Ўқитувчи 10 минут

	4.4. Тескари боғлиқликни мисол билан ўрганиб чиқинг?	
5	Ўқув машғулотини яқунлаш босқичи: 5.1. Талабалар билими таҳлил қилинади. 5.2. Мустақил иш топшириқлари берилади 5.3. Ўқитувчи ўз фаолиятини таҳлил қилади ва тегишли ўзгартиришлар киритади.	Ўқитувчи 10 минут

Кўриб чиқиладиган асосий саволлар:

1. Хўжалик манфаатларини ифодаловчилар ва акс эттирувчилар.
2. Хўжалик манфаатларини бажарувчилар.
3. Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш билан хўжалик манфаатларини ифодаловчилар ўртасидаги тескари боғлиқлик. Анкеталаштириш - тескари боғлиқлик формаси сифатида.

Мавзуга оид тушунчалар ва иборалар:

Хўжалик манфаатларини ифодаловчилар, сиёсий партиялар, миқдорий боғланиш, фаолият тури бўйича уюшмалар, давлат ва хусусий мулк субъектларининг қўшилиши.

Мавзуга оид муаммолар:

1. Хўжалик манфаатларини ифодаловчилар ва акс эттирувчиларни иқтисодиётда бевосита боғлиқ холда амал қилинади . Бу карашга сизнинг муносабатингиз қандай?
2. Ўзбекистондаги сиёсий партиялар-иқтисодиётни бошқаришда лидер вазифасини утайдилар .Ушбу фикрга карашингизни билдиринг .

1-савол бўйича дарс мақсади: Талабаларга хўжалик манфаатларини ифодаловчи ва акс эттирувчилар ҳақида талабаларда тушунча ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Хўжалик манфаатларини ифодаловчиларнинг моҳиятини изоҳлай олади.
2. Хўжалик манфаатларини акс эттирувчиларнинг моҳиятини изоҳлай олади.
3. Хўжалик манфаатларини ифодаловчи ва акс эттирувчиларнинг ажрата олади.

1-савол баёни:

Хўжалик манфаатларини ифодаловчилар - бу ижтимоий гуруҳлар бўлиб, улар мулкий жиҳатдан, даромадлар фаолият тури бўйича олинadиган даромадлар билан, тармоқли ва ҳудудий манфаатлар билан фарқланадилар. Буларга қуйидагилар қиради: корхона эгалари ва ёлланма ишчилар, фермерлар ва ер эгалари, эркин касб соҳиблари, давлат хизматчилари, тўқимачилар ва ҳарбий саноат мажмуи ишчилари. Ҳар бир гуруҳнинг

ижтимоий-иқтисодий шароитдан келиб чиққан ўзининг манфаатлари мавжуддир.

Гуруҳ вакиллари ўз манфаатларини оммавий ахборот воситалари, митинглар, давлат муассасаларига таклифлар билдириш орқали билдирадилар.

Хўжаликни бошқарувчи хўжалик манфаатларининг давлат аппарати билан боғлиқлиги манфаатларнинг биринчи линияси деб юритилади.

Бозор хўжалиги ривожланган мамлакатларда иқтисодий манфаатларни ифодаловчилар уюшмаларга бирлашганлар: бу касаба уюшмалари, тадбиркорлар уюшмаси, фермерлар уюшмаси, савдогарлар, маклерлар уюшмаси ва х. Баъзи уюшмалар миллионлаб аъзоларга эга (масалан, касаба уюшмалари) бошқалари катта маблағлар ажратилаётганлиги сабабли мамлакат иқтисодиётида муҳим роль ўйнайдилар. (тадбиркорлар уюшмаси, савдо палаталари, банк идоралари уюшмаси), унча катта аҳамият касб этмайдиган уюшмалар ҳам бор, масалан, муниципалитетга қарашли бўлган аниқ ер майдонини хусусийлаштиришдан манфаатдор бўлган жисмоний ва юридик шахслар. Бундай бирлашмалар хўжалик манфаатларини акс эттиришади.

Хўжалик манфаатларини энг кўп акс эттирувчилар-бу тадбиркорлар ва касаба уюшмалари ассоциациясидир. Улар давлатнинг иқтисодий иқтисодиётига кўпроқ таъсир ўтказиш мақсадида ижтимоий-иқтисодий концепцияни амалга оширадилар. Ушбу хўжалик манфаатларини акс эттирувчилар босмаҳоналарга, молия ресурсларига, кадрларни тайёрлаш ва жамоатчилик билан ишлаш марказларига эга. Тадбиркорлар ва касаба уюшмаси тармоқли ва ҳудудий хусусиятларни инобатга олган ҳолда тузилган ва барча маҳаллий тармоқли уюшмалар иерархик тарзда умуммиллий марказга бўйсунадилар, охириги эса ҳалқаро бирлашмаларга киради.

Хўжалик манфаатларининг давлатнинг иқтисодий сиёсати билан боғлиқлигининг иккинчи линияси - бу хўжалик манфаатларини акс эттирувчиларнинг рекомандациялари, маслаҳатлари, меморандумлари, турли бошқа каналлар орқали давлатнинг иқтисодий бошқариш органларига таъсиридир.

Сиёсий партиялар - бу ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, диний, маданий, экологик, махсус ҳудудий мақсадларни акс эттирувчилардир, масалан, А+Шнинг демократик ва республика партияси.

Партиянинг иқтисодий манфаатларини ифодаловчилар яқин боғлиқдирлар. Жаҳонда ижтимоий-демократик партиялар, касаба уюшмалари билан боғлиқдир. Тадбиркорлар уюшмаси эса консерватив, христиан-демократик ва либерал партиялар билан ўзаро боғлангандир.

Муҳокама учун саволлар:

1. Ҳозирги шароитда хўжалик манфаатларини акс эттирувчилар билан ҳукумат вакиллари бошқаруви ҳақида ўз фикрингизни билдиринг.
2. Хўжалик манфаатларини ифодаловчиларнинг моҳиятини изоҳлаб беринг.

3. Хўжалик манфаатини акс эттирувчилар ва ифодаловчиларни фарқини баён қилинг.

2-савол бўйича дарс мақсади: Талабаларга хўжалик манфаатларини бажарувчиларнинг моҳиятини ёритиб бериш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.1. Уч ҳокимиятнинг моҳиятини изоҳлай олади.
- 1.2. Ижтимоий уюшмаларнинг моҳиятини изоҳлай олади.

2-савол баёни:

Хўжалик манфаатларини ифодаловчилар-давлатнинг иқтисодий бошқаришдаги субъектлари бўлиб, давлатнинг иқтисодий сиёсати дастурини ҳаётга тадбиқ этадилар. Бу хусусий иқтисодий манфаатларнинг давлатнинг иқтисодий сиёсатидаги трансформацияланишидир.

Хўжалик манфаатларини бошқарувчилар, давлатнинг бошқарув сиёсати субъектлари - қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятидир, Марказий банк, Миллий банк.

А+Ш, Канада, Ҳиндистон, Олмония, Испания, Бразилия, Малайзия ва бошқа федерал ва маҳаллий парламент ва ҳукуматлар мавжуддир, улар умумдавлат ва маҳаллий иқтисодий манфаатларини ҳимоя қилишади. Давлат бошқарув субъектлари орасида марказий ҳукумат органларининг роли кучайганлигини кўришимиз мумкин. Ижро этувчи органлар иқтисодий бошқаришда қонун чиқарувчи органларга нисбатан мустақиллик даражаси ошиб бормоқда.

Иқтисодий давлат томонидан бошқариш еҳанзмидаги қизик ҳолатлар, бу давлат ва хусусий иқтисодий сиёсат субъектларининг бирлашиб кетишидир ва натижада янги бошқарув органларининг вужудга келишидир. Масалан, тадбиркорлар, касаба уюшмалари ва ижро этувчи ҳокимият вакилларидан ташкил топган орган. Улар тадбиркорлар ва меҳнаткашлар ўртасидаги келишувларни бошқарадилар. Иқтисодий вазирлиги ва тармоқли тадбиркорлар уюшмасидан вакиллар ташкил этилади тармоқларни ривожлантириш мақсадида. Ушбу уюшмалар давлатнинг ҳудудий дастурларини амалга ошириш мақсадида ташкил топади.

Бу органлар сайланмайдилар ва парламент билан тайинланмайдилар, балким марказий, аҳаллий ҳокимият ва иқтисодий манфаатларни ифодаловчилар билан биргаликда ташкил қилинадилар.

Ушбу органларнинг асосий қисми формал равишда маслаҳат бериш фаолиятини амалга оширадилар, бироқ ҳақиқатда давлатнинг иқтисодий сиёсатига катта таъсир ўтказадилар. Бундай органларга қуйидагилар киради: ҳукумат қошидаги турли экспертлар уюшмаси, марказий банк, давлат темир йўл, почта, телеграф.

Хўжалик бошқарувининг давлат хусусий органлари-бу фаолият соҳалари бўйича советлар, масалан, фан-техникавий, ҳарбий-техникавий, ҳудудий сиёсат бўйича, мутахассислик таълими бўйича. Тармоқли уюшмалардан фарқлироқ уларнинг таркибига ҳукумат органлари, хизматчилари ва

экспертлари билан биргаликда турли тармоқлар вакиллари, банклар, муҳандислар бирлашмаси, касаба уюшмалари, ижтимоий ҳаракат вакиллари. Уларнинг мақсади давлат бюджетига харажатлар қисмини турли фондларга йўналтиришдир. Бу хўжалик манфаатларини ифодаловчиларнинг иқтисодий давлат томонидан бошқаришнинг тўртинчи линиясидир: ифодаловчилар (манфаатдор фирмалар)-акс этирувчилар (тадбиркорлар уюшмаси)-давлат бошқарув органи қошидаги советлар. Ушбу линияда хусусий хўжалик манфаатларининг бошқа ижтимоий, профессионал, экологик гуруҳлар билан коррективлари юз беради.

Муҳокама учун саволлар:

1. Ўзбекистон Республикасида Хокимиятлар моҳиятини ёритиб бериш.
2. Ижтимоий уюшмалар-иқтисодий сиёсатнинг субъекти эканлигини изоҳлаб бериш.
3. Ривожланган мамлакатлар иқтисодий сиёсати субъектларини моҳиятини баён қилиб бериш.

3-савол бўйича дарс мақсади: Иқтисодий давлат томонидан бошқаришнинг хўжалик манфаатларини ифодаловчилар билан тескар боғлиқлиги ва анкеталиштириш ҳақида талабаларда тушунчалар ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.1. Иқтисодий давлат томонидан бошқаришнинг хўжалик манфаатларини ифодаловчилар билан тескар боғлиқлигини кўрсата олади.
- 1.2. Анкеталиштиришнинг моҳиятини ёрита олади.

3-савол баёни:

1. иқтисодий барқарорлаштириш - бу ишсизлик ва инфляция билан курашдир.
 2. Даромадларнинг меъёрсиз табақаланишини бартараф этиш ва аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш.
 3. Иқтисодий ривожланишнинг йўналишларини аниқлаш.
 - иқтисодий ўсиш ва меҳнат унумдорлигини ошириш;
 - фундаментал илмий тадқиқотларни ривожлантириш.
 4. Технология ва техника соҳаларидаги стратегик ўзгаришлар.
 5. Миллий ва ҳалқаро даражадаги давлат бошқаруви:
 - бу жаҳон иқтисодиётида миллий манфаатларнинг амалга оширилиши.
- Ўтиш иқтисодиёти-кўпукладли иқтисодий шакллантириш йўли билан бозор муносабатларини тиклаш.

Давлатнинг эркин бозор иқтисодиётидаги аралашувининг максимум чегаралари бу пул муомаласини ташкил этиш, ижтимоий товарларни етказиб бериш. Агарда давлат бозор белгилаб берган вазибалардан

ташқари кўпроқ вазифаларни бажаришга ҳаракат қилса, Яъни ишлаб чиқариш ресурсларини тақсимласа, иқтисодий имкониятини эътиборга олмасдан юқори ижтимоий ҳимояни кечирса, натижада халқ хўжалигида эски ишлаб чиқариш структураси, паст сифат ва хоказолар ташкил этади. БУндан шу келиб чиқадики, давлатнинг аралашув вазифаси чекланмаган ҳолатга келиб қолади.

Иқтисодий давлат томонидан бошқариш механизмини аниқ тасаввуи этиш учун унинг субъектлари, объектлари, мақсади, воситалари ва босқичларини билиш зарур. Иқтисодий сиёсатнинг субъектлари унинг бажарувчилари, хўжалик манфаатларини бажарувчилар.

Мухокама учун саволлар:

1. Даромадларни меъёрсиз табақаланишини бартараф этиш хақида ўз фикрингизни баён қилинг.
2. Кўп укладли иқтисодий шакллантиришни изоҳлаб беринг.
3. Анкеталаштиришни моҳиятини изоҳлаб беринг.

Мавзу бўйича ечимини кутаётган илмий муаммолар:

1. Бозор тизимини самарали ишлаши учун ҳуқуқий асослар ва ижтимоий шароит механизмини ишлаб чиқиш.
2. Жаҳон иқтисодиётида миллий манфаатларнинг тутган ўрнини курсатиш.
3. Иқтисодий ривожлантириш йўналишларини белгилаш муаммолари ва ечими.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2012 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлар ва 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устивор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. “Халқ сўзи” 19 январ 2013 йил
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори “Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг йигирма йиллигини нишонлашга тайёргарлик кўриш ва уни ўтказиш тўғрисида”. “Халқ сўзи” 2011 йил 7 апрель, № 68 (5235).
3. Каримов И.А. Мамлакатда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш Концепцияси. Президент И.А.Каримовнинг 2010 йил 12 ноябрдаги Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик Палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маърузаси. //Халқ сўзи, 2010 йил 13 ноябр.
4. Каримов И.А. асосий вазифамиз – Ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир. Т.: “Ўзбекистон”, 2010.
5. Каримов И.А. Бизнинг йўлимиз - демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва модернизация жараёнларини изчил давом эттириш йўлидир. Президент Ислам Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 19 йиллигига бағишланган тантанали маросимидаги маърузаси. // Халқ сўзи. 2011 йил 8 декабр.

4-мавзу: Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг объектлари ва мақсадлари

Фанни ўқитиш технологияси:

“Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг объектлари ва мақсадлари” мавзусидаги маъруза машғулотининг технологик харитаси

т/р, босқич	Босқичлар ва бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи маъсул
1	<p>Тайёрлов босқичи</p> <p>1.1. Дарс мақсади: Талабаларда иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг объектлари ва мақсадлари ҳақида тушунчалар ҳосил қилиш.</p> <p>1.2. Идентив ўқув мақсадлари:</p> <p>1.2.1. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш объектлари тушунтириб бера олади.</p> <p>1.2.2. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг мақсадлари ёрита олади.</p> <p>1.2.3. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг объекти ва мақсадлари ўртасидаги боғлиқликни тушунтира олади.</p> <p>1.3. Асосий тушунча ва иборалар: Асосий объектлар, антициклик сиёсат, территориал структура, капитални жамғариш, бандликни бошқариш, пул муомаласи, мақсадлар дарахти, хусусий мақсадлар.</p> <p>1.4. Дарс шакли: маъруза.</p> <p>1.5. Фойдаланиладиган метод ва усуллар: суҳбат, маъруза-хикоя, баҳс, тақдимот ва видеоусул.</p> <p>1.6. Керакли жиҳоз ва воситалар: тарқатма материаллар, китоб билан ишлаш, видеопроректор, видеофилмлар.</p>	Ўқитувчи
2	<p>Ўқув машғулотларини ташкил этиш босқичи:</p> <p>2.1. Мавзу эълон қилинади.</p> <p>2.2. Маъруза бошланади, асосий қисмлари баён қилинади.</p>	Ўқитувчи 20 минут
3	<p>Гуруҳда ишлаш:</p> <p>3.1. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш объектларини санайди ва тушунтиради.</p> <p>3.2. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг мақсадларини айтади.</p> <p>3.3. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг объекти ва мақсадлари ўртасидаги боғлиқликга нисбатан фикр билдиради.</p> <p>3.4. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг объекти ва мақсадлари ўртасидаги боғлиқликга Ўзбекистон мисолида ёритади..</p> <p>3.5. Мақсадлар дарахтини чизиб тушунтиради.</p>	Ўқитувчи –талаба 40-минут
4	<p>Мустаҳкамлаш ва баҳолаш босқичи:</p> <p>4.1. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш объектларини тушунтириб беринг?</p> <p>4.2. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг мақсадларини тушунтириб беринг?</p> <p>4.3. Иқтисодиётни бошқариш объектларига изох беринг?</p>	Ўқитувчи 10 минут

	4.4. Тўғри боғлиқликни мисол билан ўрганиб чиқинг?	
5	Ўқув машғулоти яқунлаш босқичи: 5.1. Талабалар билими таҳлил қилинади. 5.2. Мустақил иш топшириқлари берилади 5.3. Ўқитувчи ўз фаолиятини таҳлил қилади ва тегишли ўзгартиришлар киритади.	Ўқитувчи 10 минут

Кўриб чиқиладиган асосий саволлар:

1. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш объектлари.
2. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг мақсадлари.

Мавзуга оид асосий тушунчалар ва иборалар:

Асосий объектлар, антициклик сиёсат, территориал структура, капитални жамғариш, бандликни бошқариш, пул муомаласи, мақсадлар дарахти, хусусий мақсадлар.

Мавзуга оид муаммолар:

1. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш объектлари ва уларнинг ўзига ҳос хусусиятларинибозор иқтисодиётига утишдаги зарурятидир. Бу карашга муносабатингиз кандай.
2. Давлат томонидан бандлигни таъминлаш чора-тадбирлар ишсизликни бартараф этувчи бевосита олишдир. Ушбу фикрга муносабатингиз кандай?

1-савол бўйича дарс мақсади: Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг объектлари тўғрисида талабаларда тушунчалар хосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.1 Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш объектларини изоҳлай олади.
- 1.2 Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш ақсадларин тушунтира олади.

1-савол баёни:

Иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш объектлари бу соҳалар, тармоқлар, худудлар, мамлакат ҳаётидаги ижтимоий-иқтисодий ходисалар, вазиятилар, шароитлар бўлиб,, уларда муаммолар, қийинчиликлар, автоматик равишда ечимини топилмайдиган ёки узок келажакда ечимини топилпдаиган бўлиб, уларни бартараф этиш соғлом иқтисодиётни ривожлантириш учун зарурдир.

Иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш асосий объекталар:

- иқтисодий цикл;
- хўжаликнинг секторли, тармоқли ва худудий таркиби;
- капитални жамғариш шартлари;
- бандлик;
- пул муомаласи;
- тўлов баланси;
- ИТТКИ;
- рақобат шартлари;

- Иш берувчи ва иш олувчи ўртасидаги муносабатларни ўз ичига олувчи ижтимоий муносабатлар;
- ижтимоий таъминот;
- кадрларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш;
- атроф муҳит;
- ташқи иқтисодий алоқалар.

Шуни таъкидлаш лозимки, юқорида санаб ўтилган объектлар умуман турли тавсифга эга улар макроиқтисодий жараёнларни қамраб оладиган хўжалик цикли мамлакат миқёсида капиталнинг жамғарилиши, алоҳида тармоқлар, территориал комплекслар ва ҳаттоки субъектлар ўртасидаги муносабатлар-рақобат шартлари, қасаба уюшмалар ва тадбиркорлар бирламчалари ўртасидаги муносабатлар, давлат бошқарув органлари ўртасидаги.

Улар орасидаги энг муҳимларини кўриб чиқамиз.

Давлатнинг антициклик сиёсати, хўжалик конъюнктурасини бошқариш моҳияти шундан иборатки, у товар ва хизматлар, капиталқўйилмалар ва бандлик бўлган талабни инқирозлар ва турғунлик даврида ривожлантириш. Буни амалга ошириш учун хусусий капиталга кўшимча молиявий имтиёзлар ажратилади, давлат харажатлари ва сармоялари кўпайтирилади. Мамлакат иқтисодиётининг юксалиш даврида хавфли ҳодисалар рўй бериши мумкин-товар запасларининг қисқариши, импортни ўсиши ва тўлов балансини ёмонлашуви, иш кучига бўлган талабни тақлифга нисбатан кўтарилиши ва бунинг оқибатида асосланмаган равишда иш ҳақи ва нархларнинг кўтарилиши. Бундай ҳолатда иқтисодиётни давлат томонидан бошқарилишининг вазифаси-талаб, капиталқўйилмалар ва ишлаб чиқаришнинг ўсишини тўхтатиб қўйиш, имкониятлардан келиб чиққан ҳолда товарларни ишлаб чиқаришни қисқартириш ва капитални жамғарилишини камайтириш, инвестициялар ва келажакдаги бандликни кутилажак пасайишини камайтириш.

Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг муҳим объектларидан бири капиталнинг жамғарилишидир. Бозор иқтисодиётида хўжалик фаолиятининг мақсади бўлиб, капитални ишлаб чиқариш, ўзлаштириш ва капитализация қилиш хизмат қилади.

Бандликни бошқариш-ишкучига бўлган талаб ва тақлиф ўртасидаги мутаносибликни нормал ҳолатда қўллаб-қувватлаш. Ушбу мутаносиблик иқтисодиётни квалификацияли ва тартибли ишчиларга бўлган талабни қондириши керак

Давлат бошқарув органларининг доимий объекти бўлиб пул муомаласи хизмат қилади. Пул муомаласини бошқаришни асосий йўналиши-иқтисодиётга хавф туғдираётган инфляция билан курашдир.

Муҳокама учун саволлар:

1. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш объектларини изоҳлаб бериш.
2. Давлатнинг антиинфляцион сиёсатини изоҳлаб бериш

3. Бандлик сиёсати ва уни амалга оширишда ўз фикрингизни билдиринг.

2-савол бўйича дарс мақсади: Иқтисодий давлат томонидан бошқаришнинг мақсадлари ҳақида талабаларда тушунчалар ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 2.1 Бош мақсаднинг мазмунини изоҳлай олади.
- 2.2 Мақсадлар дарахти нимани англатишини тушунтира олади.

2-савол баёни.

Иқтисодий давлат томонидан бошқаришнинг асосий мақсади - иқтисодий ва ижтимоий барқарорликни таъминлаш, мамлакат ичкарисидаги ва ташқарисидаги тинчликни сақлаш, уни ўзгартиришларга мослаштириш. Ушбу бош мақсаддан аниқ мақсадлар дарахти келиб чиқади. Ушбу аниқ мақсадлар бевосита иқтисодий давлат томонидан бошқаришнинг объектлари билан боғлиқ.

Мақсад-хўжаликни тармоқли ва ҳудудий ривожланишни таъминлаш, атроф-муҳитни яхшилаш, иқтисодий циклни барқарорлигини таъминлаш.

Юқорида кўрсатилган мақсадлар, биринчидан, аҳамияти ва масштади жиҳатидан бир хил эмас, иккинчидан, ўзаро бирқбири билан боғлиқ. Кўп ҳолларда, бир мақсадга эришиш учун иккинчисининг боғлиқлиги зарур.

Аниқ мақсадлар катта муҳим мақсадларга эришишда билвосита хизмат қилиши мумкин. Масалан, аниқ мақсад-кўмир шахтасини модернизациялаш учун қўшимча капиталқўйилмалар билан таъминлаш қўйидаги мақсадларга эришиш учун билвосита хизмат қилади: кўмир қазиб чиқарувчи саноатдаги харажатларни камайтириш ва барқарорлаштириш, қаттиқ ёнилғиларни импортини камайтириш ва ёнилғи энергетика балансини яхшилашга, тармоқдаги бандликни қўллаб-қувватлашга ва ҳоказолар.

Юқорида баён қилинган мақсадлар қисман бир-бирини ёритади, реал хўжалик ва ижтимоий ҳолатдан келиб чиқиб бири иккинчисидан муҳимроқ саналиб, бошқаларини ўзини бўйсундириши мумкин.

Шундай қилиб мақсадлар дарахтида иқтисодий давлат томонидан бошқариш на фақат аниқ мақсадлар бош мақсадга бўйсунган қолда амалга оширилади, балким бевосита мақсадлар ўртасидаги ўзаро боғлиқлик ва бўйсунуш муносабатлари мавжуддир, яъни мақсадлар дарахтида аниқ мақсадлар бирламчи ва учламчи бўлишлари мумкин.

Муҳокама учун саволлар:

1. Иқтисодий давлат томонидан бошқариш моҳиятини изоҳлаб беринг.
2. Мақсадлар дарахти нимани англатишини изоҳлаб беринг

Мавзу бўйича ечимини кутаётган муаммолар:

1. Бозор иқтисодиёти шароитида ҳалол рақобат учун давлат томонидан шарт шароит яратиш муаммоларини аниқлаш ва ечимларини топиш .
2. Иқтисодий давлат томонидан бошқариш объектларини тутган ўрнини курсатиш.

5-мавзу: Иқтисодий дaвлат томонидан бошқаришнинг воситалари

Фанни ўқитиш технологияси: “Иқтисодий дaвлат томонидан бошқаришнинг воситалари” мавзусидаги маъруза машғулотидаги технологик харитаси

т/р, босқич	Босқичлар ва бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи маъсул
1	<p>Тайёрлов босқичи</p> <p>1.1. Дарс мақсади: Талабаларда иқтисодий дaвлат томонидан бошқаришнинг воситалари ҳақида тушунчалар ҳосил қилиш.</p> <p>1.2. Идентив ўқув мақсадлари:</p> <p>1.2.1. Иқтисодий дaвлат томонидан бошқаришнинг маъмурий усуллари тушунтириб бера олади.</p> <p>1.2.2. Иқтисодий дaвлат томонидан бошқаришнинг иқтисодий усуллари ёрита олади.</p> <p>1.2.3. Дaвлат сектори ва ташқи иқтисодий бошқарув ўртасидаги боғлиқликни тушунтира олади.</p> <p>1.3. Асосий тушунча ва иборалар: Фискал сиёсат, Монетар сиёсат, жисмоний жараён, дeпрессив усул, дaвлат вазифалари, дaвлат сектори, ташқи иқтисодий алоқалар, солиқ.</p> <p>1.4. Дарс шакли: маъруза.</p> <p>1.5. Фойдаланиладиган метод ва усуллар: суҳбат, маъруза-ҳикоя, баҳс, тақдирот ва видеоусул.</p> <p>1.6. Керакли жиҳоз ва воситалар: тарқатма материаллар, китоб билан ишлаш, видеопроректор, видеофилмлар.</p>	Ўқитувчи
2	<p>Ўқув машғулотларини ташкил этиш босқичи:</p> <p>2.1. Мавзу эълон қилинади.</p> <p>2.2. Маъруза бошланади, асосий қисмлари баён қилинади.</p>	Ўқитувчи 20 минут
3	<p>Гуруҳда ишлаш:</p> <p>3.1. Талабаларга муаммоли савол беради.</p> <p>3.2. Талабалар фикри эшитилади, бошқа талабалар баҳсга чақирилади.</p> <p>3.3. Умумий хулосалар чиқарилади ва тўғрилиги текширилади.</p> <p>3.4. Умумий хулосага келинади..</p>	Ўқитувчи –талаба 40-минут
4	<p>Мустақамлаш ва баҳолаш босқичи:</p> <p>4.1. Иқтисодий дaвлат томонидан бошқариш маъмурий усуллари тушунтириб беринг?</p> <p>4.2. Иқтисодий дaвлат томонидан бошқаришнинг иқтисодий усуллари тушунтириб беринг?</p> <p>4.3. ташқи иқтисодий алоқаларда дaвлатнинг ролини ёритиб беринг?</p> <p>4.4. Дaвлат секторининг зарурлигини мисол билан ўрганиб чиқинг?</p>	Ўқитувчи 10 минут
5	<p>Ўқув машғулотини якунлаш босқичи:</p> <p>5.1. Талабалар билими таҳлил қилинади.</p> <p>5.2. Мустақил иш топшириқлари берилади</p>	Ўқитувчи 10 минут

Кўриб чиқиладиган асосий саволлар:

1. Маъмурий ва иқтисодий усуллар.
2. Давлат сектори ва ташқи иқтисодий бошқарув.

Мавзуга оид асосий тушунчалар ва иборалар:

Фискал сиёсат, Монетар сиёсат, жисмоний жараён, дегрессив усул, давлат вазибалари, давлат сектори, ташқи иқтисодий алоқалар, солиқ.

Мавзуга оид муаммолар:

1. Иқтисодиётни мамурий бошқариш воситасини салбий ва ижобий томонлари ёритиш, утиш даврида долзарб ҳисобланади. Бу фикрга муносабатингиз қандай
2. Иқтисодиётни бошқаришда давлат сектори ва ташқи иқтисодий фаолиятни аҳмияти қатта Ушбу фикрга муносабатингизни билдиринг.

1-савол савол бўйича дарс мақсади: Маъмурий ва иқтисодий бошқарув воситалари талабаларда тушунчалар ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Маъмурий ва иқтисодий усулларни изоҳлай олади.
2. Маъмурий ва иқтисодий воситаларни аниқлаб гапириб бера олади.
3. Тезлаштирилган амортизация ва давлат секторининг моҳиятини очиб бера олади.

1-савол баёни:

Замонавий бозор хўжалиги билвосита (иқтисодий ва бевосита (маъмурий) усуллар билан тартибга келтирилади. Бозор тизимида бўладиган жараёнларга давлатнинг фаол таъсирини ўтказишда иқтисодий воситалар асосий ўринни эгаллайди. Иқтисодий усуллар ёрдамида инфляцияни жилловлаш, пул қадрини таъминлаш, иқтисодни ўсишини таъминлаш, миллий манфаатларни ҳимоя қилишга эришилади.

Иқтисодий ва маъмурий усулларни бир-биридан ажратиш шартлидир. Ҳар бир иқтисодни тартибга солиш воситаси ўзида маъмурийчилик назоратиостида бўлади. Масалан, баҳолар устидан бевосита назоратни таъминлаш мақсадида давлат товар ишлаб чиқарувчилар учун махсус иқтисодий тартиб яратади, уларни ишлаб чиқариш дастурларини қайта кўриб чиқишга, капиталқўйилмаларни молиялаштиришнинг янги манбаларини қидириб топишга мажбур қилади ва ҳоказо. Иқтисодий ва маъмурий усуллар бирқабрига қарама-қаршидир.

Маъмурий усуллар иқтисодий танловнинг эркинлигини чеклайди, айрим пайтларда эса умуман уни йўқ қилади. Бу иқтисодий зарурат чегараларидан чиқиш, маъмурийбўйруқбозлик устивор тизимга бўлган жойда учрайди, бу ерда ишлаб чиқаришни, унинг таркибини, мақсулотни истеъмол жихатларини, иш ҳақини, фойда ва унинг тақсимланишини, таъминотчилар

ва истеъмолчилар билан бўлган алоқаларни, яъни, бутун хўжалик жараёнини ўз ичига олади. Мана шундай усул режали буйруқбозлик тизимига хос бўлади. Бозор иқтисодиёти бор жойда эса маъмуриятчилик чекланади, унинг ўрнига иқтисодий воситалар қўлланади.

Бозор тизимида давлатнинг иқтисодий вазифалари:

1. Бозор тизимининг самарали ишлашига кўмаклашадиган ҳуқуқий асосни ва қулай ижтимоий шароитни яратиб бериш.
2. Рақобатни ҳимоялаш.
3. Даромад ва бойликни қайта тақсимлаш.
4. Миллий маҳсулот таркибини ўзгартириш мақсадида ресурсларнинг тўғри тақсимланишига эришиш.
5. Иқтисодиётни барқарорлаштириш.

Назорат саволлари:

1. Иқтисодиётни бошқаришни маъмурий ва иқтисодий воситаларини мисоллар асосида изоҳлаб беринг.
2. Даромад ва бойликни қайта тақсимлашни изоҳлаб беринг.
3. Давлатнинг фискал ва монитор сиёсатини изоҳлаб беринг.

2-савол бўйича дарс мақсади: Давлат сектори ва миллий иқтисодиётни ташқи иқтисодий алоқаларни бошқариш ҳақида талабаларга тушунча бериш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 2.1 Иқтисодиётнинг давлат секторини тавсифлаб бера олади.
- 2.2 Миллий иқтисодиётни ташқи иқтисодий механизмини изоҳлай олади.

2-савол баёни:

Давлат капитал қўйилмалари иқтисодиётнинг давлат секторида амалга ошириладиган вазифаларидан биридир. У хусусий секторнинг объекти ва таъсир этувчи инструменти бўлиб хизмат қилади.

Давлат сектори марказий ва маҳаллий давлат органларига тааллуқли бўлган хўжалик объектларининг комплекси. Давлат сектори кўпгина мамлакатларда капитализм ривожланишигача даврда асосан почтада, қисман транспорт хизматида, асосан курул - аслоҳаларни ишлаб чиқаришда ривожланган.

Иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш тизими шаклланиши билан давлат хусусий мулк эгаларидан оғир саноатнинг инфраструктурасини сотиб ола бошлади, чунка бу объектлар кўпроқ фойда келтирадилар.

Баъзи мамлакатларда давлат сектори баъзи тармоқлар ва корхоналарни национализация қилиш натижасида вужудга келди, (Франция, Италия, Буюкбритания, Австрия 0, бошқа мамлакатларда эса хўжалик объектларини сотиб олиш йўли билан (ФРГ, АҚШ, Швеция, Япония). Биринчи гуруҳ мамлакатлариди давлат секторининг миллий бойликдаги улуши кўпроқдир иккинчисига қараганда.

Давлат секторининг асосий қисми - бу фойдалилик даражаси паст бўлган инфраструктура объектлари. Бошқа қисми - кўп сармоя талаб қиладиган, капитал айланаси паст бўлган хом-ашё энергетика тармоқларидаги давлат корхоналари рентабеллик даражаси хусусийларникига қараганда

пастдир. Давлат секторининг бир қисми - бу аралаш давлат-хусусий компанияларнинг пакет акциясидир.

Инфраструктура, энергетика, хом-ашё тармоқлари, кадрларни тайёрлаш ва қайта тайёрлашда, атроф мҳитни ҳимоя қилишда давлат секторининг асосий мақсади бўлиб монопол фойда олиш бўлиб хизмат қилмайди. Шунинг учун давлат сектори хизмат кўрсатишнинг арзон турларини етказиб беради.(қисман, транспорт, почта, телеграф, энергетика).

Назорат саволлари:

1. Иқтисодиётнинг давлат секторини изоҳлаб беринг.
2. Миллий иқтисодиётни ташқи иқтисодий механизмига ўз муносабатингизни билдиринг.
3. Миллий иқтисодиётни ривожланишида инфраструктура бўғинларини ўрнини изоҳлаб беринг.

Мавзу бўйича ечимини кутаётган илмий муаммолар:

1. Иқтисодиётни барқарор ривожланишида маъмурий ва иқтисодий бошқарув муаммоларини хал қилиш механизмларини ишлаб чиқиш.
2. Иқтисодиётни ривожланишида давлат мулкани хусусийлаштириш жараёнининг моҳиятини ифодалаш.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон республикаси Президенти И.А.Каримонинг 2012 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлар ва 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устивор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. “Халқ сўзи” 19 январ 2013 йил
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори “Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг йигирма йиллигини нишонлашга тайёргарлик кўриш ва уни ўтказиш тўғрисида”. “Халқ сўзи” 2011 йил 7 апрель, № 68 (5235).
3. Каримов И.А. Мамлакатда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш Концепцияси. Президент И.А.Каримовнинг 2010 йил 12 ноябрдаги Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик Палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маърузаси. //Халқ сўзи, 2010 йил 13 ноябр.
4. Каримов И.А. асосий вазифамиз – Ватанамиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир. Т.: “Ўзбекистон”, 2010.
5. Каримов И.А. Бизнинг йўлимиз - демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва модернизация жараёнларини изчил давом эттириш йўлидир. Президент Ислам Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 19 йиллигига бағишланган тантанали маросимидаги маърузаси. // Халқ сўзи. 2011 йил 8 декабр.
7. Каримов И.А. «Озод ва обод ватан эркин ва фаровон ҳаёт-пировард мақсадимиз». Ўзбекистон, 2000.
8. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида хавфсизликка таҳдид ва тараққиёт кафолатлари.– Тошкент, Ўзбекистон, 1997й. 156- 227б.
9. Тухлиев Н. Ўзбекистон иқтисодиёти. – Т. Ўзбекистон. 2002 й. 27-60б.

6–мавзу: Стратегик режалаштириш ва ҳудудий иқтисодиётнинг муаммолари
Фанни ўқитиш технологияси:
“Стратегик режалаштириш ва ҳудудий иқтисодиётнинг муаммолари”
мавзусидаги маъруза машғулотининг технологик харитаси

Т/р	Босқичлар ва бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи маъсул, вақт
1	<p>Машғулотга тайёргарлик босқичи:</p> <p>1.1. Дарс мақсади: Талабаларда ҳудуд стратегиясининг моҳияти тўғрисида тушунчалар ҳосил қилиш.</p> <p>1.2.Идентив мақсадлар:</p> <p>1.2.1. Ҳудудий стратегиянинг аҳамиятини очиб бера олади.</p> <p>1.2.2. Ҳудудий стратегияларнинг таркибини ўргана олади.</p> <p>1.2.3. Ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурларини ишлаб чиқишни ўргана олади.</p> <p>1.2.4. Ҳудудда ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурларини қўллашнинг моҳиятини очиб бера олади.</p> <p>1.3. Асосий тушунчалар: Ҳудудий инновацион стратегия, ҳудудий илмий-техник фаолият, инновацион ривожланиш, ҳудудий стратегиялар, меҳнат потенциали, такрор ишлаб чиқариш, ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастури, илмий-техника ресурслари, илмий-техник жиҳозлаш, маҳсулотлар ҳажми.</p> <p>1.4. Дарс шакли: маъруза.</p> <p>1.5.Фойдаланиладиган метод ва усуллар: такдимот, мунозара, ақлий ҳужум, баҳс.</p> <p>1.6. Керакли жиҳоз ва воситалар: видеопроектор, тарқатма материаллар, китоб билан ишлаш.</p>	<p style="text-align: center;">Ўқитувчи, 10 минут</p>
2	<p>Ўқув машғулоти ташкил қилиш босқичи:</p> <p>2.1. Мавзу ва кўриб чиқиладиган саволлар тушунтирилади.</p> <p>2.2. Тарқатма материаллар тарқатилади.</p> <p>2.3. Ҳудуднинг иқтисодий муаммоларига нималар қиради–деб савол берилади?</p>	<p style="text-align: center;">Ўқитувчи, 10 минут</p>
3	<p>Гуруҳда ишлаш босқичи:</p> <p>3.1. Ҳудуд стратегиясини моҳиятини ёритади.</p> <p>3.2. Ҳудудда меҳнатни такрор ишлаб чиқариш имкониятлари коэффицентини аниқлайди.</p> <p>3.3. Ҳудудни ишлаб чиқариш - техник жиҳозланганлик даражасини аниқлайди.</p> <p>3.4. Ҳудудда меҳнатни такрор ишлаб чиқариш имкониятларини аниқлайди.</p>	<p style="text-align: center;">Ўқитувчи – талаба, 50 минут</p>
4	<p>Мустаҳкамлаш ва баҳолаш учун саволлар:</p> <p>4.1. Ҳудуд стратегияси қандай аниқланади?</p> <p>4.2. Ҳудудий-инновацион стратегия деганда нимани тушунаси?</p> <p>4.3. Макро ва микро инновацион стратегияларнинг моҳияти нимада?</p> <p>4.4. Сизнинг фикрингизча илмий-педагогик кадрларни</p>	<p style="text-align: center;">Ўқитувчи- талаба, 10 минут</p>

	ривожлантириш деганда нимани тушинаси?	
5	<p>Ўқув машғулоти яқунлаш босқичи:</p> <p>5.1. Мақсад ва вазифалар бажарилганлиги таҳлил қилинади, тегишли хулосалар чиқарилади.</p> <p>5.2. Мустақил иш топшириқлари уйга вазифа сифатида берилади (Худуднинг иқтисодий муаммолари қандай қилиб ўз ечимини топади?).</p>	Ўқитувчи, 10 минут

Кўриб чиқиладиган асосий саволлар:

1. Худудий стратегияни роли.
2. Худудий стратегияни таркиби ва тузилиши.
3. Худудни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришда муқобил стратегияни излаш.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: Худудий инновацион стратегия, худудий илмий-техник фаолият, инновацион ривожланиш, худудий стратегиялар, меҳнат потенциали, такрор ишлаб чиқариш, ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастури, илмий-техника ресурслари, илмий-техник жиҳозлаш, маҳсулотлар ҳажми.

Мавзуда кўриб чиқиладиган муаммолар:

- 1.1. Худудийларни ижтимоий-иқтисодий чегаралаш муаммолари.
- 1.2. Худудни илмий-техник потенциалнинг иқтисодиётга таъсири.

1-савол бўйича дарснинг мақсади: Талабаларга худудий стратегиянинг аҳамиятини очиб бериш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.1. Худудий стратегия тушунчасини изоҳлаб бера олади.
- 1.2. Худудий стратегиянинг аҳамиятини очиб бера олади.

1-асосий савол баёни: Худудий–инновацион стратегия макро ва микроинновацион стратегиялари оралиғидаги стратегия ҳисобланади. Унинг роли шундан иборатки, ҳар қандай ишлаб чиқариш ва инновацион жараён ўзининг худудий жойлашувига эгадир. Давлат даражасидаги макростратегия марказлашган ресурсларни аниқ, худуддаги корхона ва ташкилотларга жойлаштириш йўли билан амалга оширилади. Бу корхона ва ташкилотлар маҳаллий ашёлар, ишлаб чиқариш ва меҳнат ресурслар, ишлаб чиқаради, илмий инфратузилмалардан фойдаланадилар. Агар кўрсатилган элементлардан биронтаси етарли даражада ривожланган бўлмаса, унда мазкур худудда макроинновацион стратегияни амалга ошириш чегараланиб қолади.

Макродаражадаги худудий муоммоларни ҳисобга олишни зарурий қирраларидан бири бу-ҳар қандай давлатки алоҳида худудларни ривожлантиришга аҳамият беришидир.

Худудий стратегияни шакллантириш ва амалга ошириш зарурлигини мувофиқлаштирувчи тўртта асосий омилни ажратиш мумкин:

- макроинновацион стратегияларни худудий аспекти;
- худудни ривожлантиришни давлат сиёсати;
- худудлар ривожланишини шахсий ижтимоий-иқтисодий ва илмий-техник мақсадлари;

-корхоналарни микроинновацион стратегиялари;
Худудий ривожланиш даражаси ва илмий-техник комплекслар функцияси:
-илмий-техник парклар технополисларни куриш ва молиялаштириш,
жойлаштириш режаларини ишлаб чиқади;
-илмий-техник фаолиятни худудий бошқарув органларига раҳбарлик қилади.

Янгилик киритиш комплекси вазифалари ва тузилишидаги фарқлар кўпроқ худудни илмий-техник ривожланиш даражасига боғлиқ булади. Худудларни бу белгиларга кўра шартли равишда 3 та гуруҳга бўлиш мумкин: юқори, ўрта ва кучсиз ривожлаган.

Юқори даражадаги худудларни илмий-техник стратегияси аввало илмий потенциалдан фойдаланишга йўналтирилган. Бошқа йўналиш эса илмий-техник қарорларни шакллантириш ва экологик вазиятни яхшилашдан иборатдир. Чунки яхши ривожланган худудларда экологик вазият талабга жавоб бермайди. Ўрта даражада ривожланган худудлар энг аввало ўзини илмий-техник соҳаларини ва саноатини кўтариш, ривожлантиришдан манфаатдордирлар. Бу худудлар энг мувофиқ стратегиялар бирикмасини топишлари керак:

-технологик санчиш;
-юқори даражада ривожланган худудларда самарасиз ҳисобланадиган, лекин бозорда барқарор талабга эга бўлган ишлаб чиқаришни оралик синфини ўзлаштириш.

Кучсиз ривожланган худудлар ўзини стратегияси мавжуд табиий ресурслардан, иқлимий хусусиятлардан ишга қаратилади. Асосий вазифа - шунинг асосида малакали кадрлар ва меҳнат ресурслар билан таъминлаш. Агар худудда меҳнат ресурслари керакли даражадан ортиқ булса, бунда кўшимча иш жойларини ташкил этиш ва кўп ишчи талаб этиладиган корхоналарни барпо этиш вазифаси вужудга келади. Охириги вазифа юксак даражада ривожланган худудлардаги корхона филиалларини ривожлантириш ҳамда лицензия ва патентлардан фойдаланиш ҳисобига ҳал қилиниши мумкин.

Назорат саволлари:

- 1.1. Худудий стратегия нима?
- 1.2. Алоҳида худудларни ижтимоий-иқтисодий чегаралаш худудий муаммолари нималардан иборат?
- 1.3. Худудий илмий-техник фаолияти предметига муносабатингиз қандай?

2-савол бўйича дарсинг мақсади: Талабаларда худудий стратегияларнинг таркиби ва тузилиши тўғрисида тушунча ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 2.1. Худудий стратегияларнинг таркибини ўргана олади.
 - 2.2. Худудий стратегияларнинг тузилиши очиб бера олади.
- 2-асосий савол баёни:** Худудда меҳнатни такрор ишлаб чиқариш имкониятлари коэффиценти кўйидагича аниқланиши мумкин:

$$K_{ТВВ} = Чст/ЧЗ (1)$$

бу ерда:

Чст-ишлаб чиқаришда банд бўлган талабалар сони.

ЧЗ-ноишлаб чиқариш соҳасида банд бўлган талабалар сони.

Коэффициент катталиги малакали илмий кадрлар резерви мавжудлигини кўрсатади. Агар Ктвв кўрсаткичи юқори бўлса худудий марказни олий ўқув юртларини ўзида ташкил этиш мақсадга мувофиқдир.

Илмий-педагогик кадрларни ривожланиши коэффициенти профессор-ўқитувчилар сонини худуддаги банд бўлган аҳоли сонига бўлиш орқали топилади:

$$Крпс = Чпс/ЧЗ \quad (2)$$

бу ерда:

Чпс-профессор ўқитувчилар сони.

ЧЗ-банд бўлган аҳолини сони.

Крпс катталигича худуддаги илмий-техник даражаси потенциални асосий индикатори ҳисоблананди.

Илмий-текшириш меҳнат потенциали даражаси қўйидагича топилади.

$$Крпс = Чни/ЧЗ \quad (3)$$

бу ерда:

Чни - ИТИ ва Кб да банд бўлганларнинг сони

ЧЗ- банд бўлганларнинг умумий сони.

Бу коэффициент тармоқ ва академик илмий изланиш ва конструкторлик ташкилотлар базасида марказларни ташкил этиш имкониятларини баҳолашга ёрдам беради. Аҳолини умумий маълумотлилик даражаси қўйидагича аниқланади:

$$Коу = Чво/ЧЗ \quad (4)$$

бу ерда:

Чво-олий маълумотлилар сони.

ЧЗ-банд аҳолини умумий сони.

Мазкур коэффициент худудни умумий интеллектуал муҳитини тавсифлайди.

Кадрларни илмий техник концентрация даражаси қўйидагича аниқланади:

$$Ккнк = Чзн/Пр \quad (5)$$

бу ерда:

Чзн-илмий соҳада банд булган сони шунингдек илмий педогогик кадрлар ҳам.

Пр-худуд майдони.

Ккнк коэффициенти худуд майдонини илмий техник меҳнат ресурслар билан таъминланганлигини кўрсатади.

Назорат саволлари:

2.1. Худудни илмий-техник соҳасини потенциали кўрсаткичларини аниқланг.

2.2. Кадрларни илмий техник концентрация даражаси қандай аниқланади?

2.3. Худудда меҳнатни такрор ишлаб чиқариш имкониятлари коэффиценти қандай аниқланади?

2.4. Илмий-педагогик кадрларни ривожланиши коэффицентини аниқланг.

3-савол бўйича дарснинг мақсади: Талабаларга худудни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш стратегияси тўғрисида тушунча бериш.

Идентив ўқув мақсадлари:

3.1 Ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурларини ишлаб чиқишни ўргана олади.

3.2 Худудда ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурларини қўллашнинг моҳиятини очиб бера олади.

3-асосий савол баёни: Худудни ишлаб чиқариш-техник ва илмий-техник ресурслар билан жиҳозланганлиги кўрсаткичлари.

Мазкур кўрсаткичлар гуруҳи қўйидагиларни аниқлайди:

-ишлаб чиқариш - техник жиҳозланганлик даражаси:

$$K_{пто} = \Phi_{со}/\Phi_{п} \quad (6)$$

бу ерда:

$\Phi_{со}$ - корхонани асосий фондларини қиймати. Булар ишлаб чиқариш-техник жиҳозланиш учун мураккаб маҳсулотлар ишлаб чиқаради.

$\Phi_{п}$ - худуддаги ишлаб чиқариш объектларидаги асосий фондларнинг умумий қиймати.

Мазкур коэффицент корхонани ишлаб чиқариш аппаратини Худудга янгиликлар киритишини шакллантиришда фойдаланиш имкониятини тавфифлайди:

-илмий-техник жиҳозланганлик даражаси:

$$K_{ито} = \Phi_{нт}/\Phi \quad (7)$$

бу ерда:

$\Phi_{нт}$ - ИТИ ва КБ лардаги асосий фондлар қиймати, шунингдек алоҳида олий ўқув юртларидагилар ҳам.

Φ -худуддаги ишлаб чиқариш ва ноишлаб чиқариш объектларининг асосий фондлари қиймати.

Кито ёрдамида худуднинг илмий-техник базасини баҳолаш мумкин бўлади.

-тажриба синов қувватлари билан таъминланганлик:

$$K_{оэ} = \Phi_{оэ}/\Phi_{н} \quad (8)$$

бу ерда:

Фоз - тажриба синов корхоналарнинг асосий фондлари киймати.

Фн - ИТИ, КБ, олий ўқув юртларининг асосий фондларини қиймати.

Мураккаб ишлаб чиқариш-техник маҳсулотларни (Фвн) ишлаб чиқаришда меҳнатни фонд билан қуролланганлиги ва ИТИ ва КБ да меҳнатни фонд билан қуролланганлиги . Булар асосий фондлар қийматини санаб ўтилган соҳалардаги ишчилар сонига нисбати билан топилади; Фонд билан қуролланганлик коэффиценти асосий фондларни ҳудуддаги банд аҳоли сонига нисбати орқали топилади.

$$\begin{aligned} \text{Фвп} &= \text{Фп} / \text{Чп} \\ \text{Фвн} &= \text{Фн} / \text{Чн} \\ \text{Фвр} &= (\text{Фп} + \text{Фн}) / \text{Чз} \end{aligned} \quad (9)$$

Бу коэффицентлар марказлар ишини меҳнат талаб қилинадиган фаолий турларига йуналтириш имкониятларини баҳолашга ёрдам беради.

-Худудни ишлаб чиқариш - техник ва илмий-техник фонд билан таъминланганлиги:

$$\text{Кфот} = (\text{Фп} + \text{Фнт}) / \text{Пр} \quad (10)$$

Худудни билим талаб ва сифатли маҳсулотларининг кўрсаткичлари. Мазкур гуруҳ кўрсаткичлари қўйидагиларни аниқлаш имкониятини беради:

-худудни самарали ишлаб чиқариш техник йуналиши:

$$\text{Кпто} = \text{Рспт} / \text{Чз} \quad (11)$$

бу ерда:

Рспт - ишлаб чиқариш техник мақсадларга мулжалланган мураккаб маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми кўрсаткичи.

-худудни илмий-техник унумдорлиги:

$$\text{Китп} = \text{Ритп} / \text{Чз} \quad (12)$$

бу ерда:

Ритп-илмий техник маҳсулотлар ҳажми курсаткичли.

-худудни илмий-техник йуналиши (бунда илмий техник маҳсулот ҳажмини ишлаб чиқариш техник мақсадларга мулжалланган маҳсулотлар ишлаб чиқариш ҳажмига булинади).

$$\text{Китом} = \text{Ритн} / (\text{Ритп} + \text{Рспт}) \quad (13)$$

Бу коэффицентни ҳисобга олиш саноат маҳсулотлари ишлаб чиқаришда худудни ихтисослашуви тўғрисида қарор қабул қилиш имконини беради.

Худудни экспорт ишлаб чиқариш техник йўналиши (экспорт қилинаётган ишлаб чиқариш техник мақсадларга мўлжалланган маҳсулотларни шу маҳсулотларни ўмумий ҳажмидаги улуши)

$$K_{\text{экс}} = R_{\text{экс}}/R_{\text{спт}} \quad (14)$$

1. Ижтимоий-иқтисодий ивожлантириш дастурларини ишлаб чиқишни изохланг.
2. Худудда ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурларини қўллашнинг моҳиятини очиб беринг.
3. Худудий ривожланишда муқобил стратегия қандай изланади?

Юқорида санаб ўтилган кўрсаткичларни таҳлил қилиш турли усуллар билан амалга оширилиши мумкин, шулардан асосийлари қўйидагилар ҳисобланади.

-мазкур худуд курсаткичлар даражасини яхши ва ўрта худудлардаги кўрсаткичлар билан солиштириш .

-мазкур худуд бир неча кўрсаткичларини бир бири билан солиштириш.

-мазкур худудни ривожланишини интеграл индикаторини ҳисоблаш.

Назорат саволлари:

- 3.1. Ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурларини ишлаб чиқишни асоси нималардан иборат?
- 3.2. Худудда ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурларини қўллашнинг моҳиятини нимада?
- 3.3. Худудий ривожланишда муқобил стратегия қандай изланади?

Мавзуга оид мустақил иш топшириқлари:

1. Микро ва макро инновацион стратегиянинг моҳиятини тушунтиринг.
2. Худуни такрор ишлаб чиқариш имкониятларини аниқланг.

Мавзу бўйича асосий хулосалар:

1. Худудий–инновацион стратегия макро ва микроинновацион стратегиялари оралиғидаги стратегия ҳисобланади. Унинг роли шундан иборатки, ҳар қандай ишлаб чиқариш ва инновацион жараён ўзининг худудий жойлашувига эгадир.

2. Худудларни мавқеи даражаси уларни қўллаб-қувватлашга боғлиқ бўлади. Бу қўллаб-қувватлаш худудларда илмий-техник ташкилотларни ташкил этиш учун қарор қабул қилиш, шунингдек турли худудлараро ва худудлар ичида худуднинг илмий-техник ривожланишининг хусусий кўрсаткичлари системасини солиштириш орқали юз беради.

Мавзуга оид адабиётлар:

1. Каримов И.А. “Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, уни Ўзбекистон шароитида бартарф этиш йўллари ва чоралари”.-Ўзбекистон, 2008 й.

3. Тухлиев Н. Ўзбекистон иқтисодиёти. – Т. Ўзбекистон. 2002 й.
4. Ишмухаммедов А. Ўзбекистон миллий иқтисодиёти.-Т.: Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси. 2004 й.

Муҳокама учун саволлар:

1. Ижтимоий иқтисодий ривожлантириш дастурларини ишлаб чиқишни изоҳланг.
2. Худудий ижтимоий иқтисодий ривожлантириш дастурларини қўллашнинг моҳиятини очиб беринг.
3. Худудий ривожланишда муқобил стратегияни қандай изланишни изоҳлаб беринг.

Мавзу бўйича ечимини қутаётган илмий муаммолар:

1. Бозор иқтисодиёти шароитида иқтисодиётни оптимал режалаштириш муаммоларини аниқлаш ва уларнинг ечимини топиш .
2. Худудларда ижтимоий-иқтисодий ривожланиш муаммолари ва унинг ечимини аниқлаш.

7–мавзу: Давлат ва молия-банк тизими.

Фанни ўқитиш технологияси:

“Давлат ва молия-банк тизими.” мавзусидаги маъруза машғулотининг технологик харитаси

Т/р	Босқичлар ва бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи маъсул, вақт
1	<p>Машғулотга тайёргарлик босқичи:</p> <p>1.1.Дарс мақсади: Талабаларда молия-кредит сиёсати ва унинг асосий вазифалари тўғрисида тушунчалар ҳосил қилиш.</p> <p>1.2.Идентив мақсадлар:</p> <p>1.2.1. Давлат бюджети тушунчасини изоҳлаб бера олади.</p> <p>1.2.2. Давлат бюджетининг асосий кўрсаткичларни тушунтириб бера олади.</p> <p>1.2.3. Давлат бюджетдаги қарзни яратилиш механизмини ёрита олади.</p> <p>1.2.4. Солиқ тизимининг иқтисодиётдаги ўрнини очиб бера олади.</p> <p>1.3.Асосий тушунчалар: молия тизими, пул-кредит сиёсати, молия-кредит тизими, давлат бюджети, бюджет тақчиллиги, ижтимоий суғурта жамғармалари, суғурта, марказий банк, ихтисослаштирилган банклар, фонд биржалари, валюта биржалари.</p> <p>1.4. Дарс шакли: маъруза.</p>	<p>Ўқитувчи, 10 минут</p>

	<p>1.5. Фойдаланиладиган метод ва усуллар: такдимот, мунозара, ақлий ҳужум, баҳс.</p> <p>1.6. Керакли жиҳоз ва воситалар: видеопроектор, тарқатма материаллар, китоб билан ишлаш.</p>	
2	<p>Ўқув машғулоти ташкил қилиш босқичи:</p> <p>2.1. Мавзу ва кўриб чиқиладиган саволлар тушунтирилади.</p> <p>2.2. Тарқатма материаллар тарқатилади.</p> <p>2.3. Банк молия тизимининг тармоқ хўжалигида ўрни қандай – деб савол берилди ?</p>	Ўқитувчи, 10 минут
3	<p>Гуруҳда ишлаш босқичи:</p> <p>3.1. давлат бюджетининг асосий қисмларини тушунтиради.</p> <p>3.2. бюджет тақчиллиги ва бюджет профецитини сабабларини айтади.</p> <p>3.3. қарзни ўз-ўзини яратиш механизмини тушунтиради.</p> <p>3.4. давлат бюджетининг дефицит ёки профицит натижаларига таъсир кўрсатувчи омилларни ёритади.</p>	Ўқитувчи – талаба, 50 минут
4	<p>Мустаҳкамлаш ва баҳолаш учун саволлар:</p> <p>4.1. Монетар сиёсат деганда нимани тушинасиз?</p> <p>4.2. Тижорат банкларининг фаолият предметини нималардан иборат?</p> <p>4.3. Корхонанинг инвестицион молиялаштириш манбаларида банк кредитларининг ўрни нимада?</p> <p>4.4. Давлатнинг фискал сиёсатидаги ўзгаришлар нималардан иборат?</p>	Ўқитувчи- талаба, 10 минут
5	<p>Ўқув машғулоти яқунлаш босқичи:</p> <p>5.1. Мақсад ва вазифалар бажарилганлиги таҳлил қилинади, тегишли хулосалар чиқарилади.</p> <p>5.2. Мустақил иш топшириқлари уйга вазифа сифатида берилди (Ўзбекистон банк молия тизимидаги ўзгаришларни ёритиш).</p>	Ўқитувчи, 10 минут

Кўриб чиқиладиган асосий саволлар:

1. Давлат бюджети: асосий кўрсаткичлар ва миқдорий баҳолаш муаммолари.
2. Давлат бюджетининг бирламчи тақчилиги ва қарзнинг ўз-ўзини яратиш механизми.
3. Иқтисодиётнинг молия-кредит дастаги сифатида солиқлар тизимининг ўрни ва аҳамияти.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: молия тизими, пул-кредит сиёсати, молия-кредит тизими, давлат бюджети, бюджет тақчиллиги, ижтимоий суғурта жамғармалари, суғурта, марказий банк, ихтисослаштирилган банклар, фонд биржалари, валюта биржалари.

Мавзуда кўриб чиқиладиган муаммолар:

- 1.1. Бюджет тақчиллигини бартараф этиш йўллари аниқлаш.
- 1.2. Иқтисодиётни бошқаришда молиявий кредит йўлларини ёритиш.

1-савол бўйича дарс мақсади: Талабаларда давлат бюджети: асосий кўрсаткичлар ва миқдорий баҳолаш муаммолари тўғрисида тушунча ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1.1. Давлат бюджети тушунчасини изоҳлаб бера олади.

1.2. Давлат бюджетининг асосий кўрсаткичларни тушунтириб бера олади.

1- савол баёни: Давлат қарзи—аввалги давлат бюджети тақчиллигига тенг бўлган давлатнинг қимматли қоғоз эгалари олдидаги давлат қарзлари, давлат ички қарзлари-давлатнинг қимматли қоғоз эгалари бўлмиш фуқаролар фирмалар, ташкилотлар одидаги қарзларидир. Ташки қарзлар- давлатнинг чет эл фуқаролари, фирмалари ва ташкилотлари олдидаги қарзлари. Хусусий қарзлар- нодавлат секторининг хусусий қимматли қоғоз эгалари олдидаги қарзларининг умумий ҳажми.

Давлат қарзлари ва хусусий қарзлар- “Даромад-харажат” айланмасининг таркибий элементиدير. Даромадлар ортган сайин, уй хўжаликлари, фирмалар, давлат ва бошқалар томонидан ишлатилиши лозим бўлган жамғармалар ҳам ортиб боради.

Қарзларни ташкил қилиш- харажат қилувчи шахсларга жамғармаларни бериш механизмиدير. Агар истеъмолчилар ва бизнес қарз беришга лаёқатли бўлмасалар, хусусий қарзлар ортиб бораётган жамғармалар ҳажмини абсорбировка қилиш учун етарли тезликда ўсмайди ва вазифа давлат қарзининг ошиши ҳисобига амалга оширилади. Акс ҳолда иқтисодиёт ресурсларининг тўлиқ бандлик шароитидан чиқиб қолади.

Бюджет тақчиллиги—давлат даромадлари ва харажатлари ўртасидаги фарқидир. Бюджет тақчиллиги ва қарзни баҳолаш қуйидаги омиллар таъсирида мураккаблашади:

Одатда давлат харажатлари ҳажмини баҳолашда иқтисодиётнинг давлат секторидаги амортизация ҳисобга олинмайди, Бу эса бюджет тақчиллиги ва давлат қарзларини объектив тарзда ошишига олиб келади.

Давлат харажатларининг муҳим моддаларидан бири қарзлар бўйича % ларни тўплаб аста-секин асосий қарзни ўчириш. Давлат харажатлари давлат қарзининг номинал фоизларини эмас, балки реал фоизларини ўз ичига олиши шарт.

Бюджет тақчиллигининг ортиши, давлат харажатлари қарз бўйича тўланадиган инфляцион фоизларнинг кўпайиши ҳисобига ўсишидан юзага келади. Баъзан бир вақтнинг ўзида давлат бюджетининг номинал тақчиллиги ва қарзи ўсиб, реал дефицит ва қарз эса пасайиб бораётганини ҳам кузатиш мумкин. Бу хил вазият давлатнинг бюджет солиқ сиёсати самарадорлигини баҳолашда қийинчиликлар келтириб чиқаради. Шунинг учун ҳам бюджет дефицитини баҳолашда инфляция ҳам ҳисобга олиниши лозим.

Квази фискал операциялари каторига қуйидагилар киради:

А) Тўлиқ банликнинг давлат ташкилотлари томонидан молиялаштирилиши ва банк ссудалари ёки ўзаро қарзларни тўплаш ҳисобига иш ҳақининг бозор ставкаларида юқори равишда тўплаш;

Б) Иқтисодий ислохатларнинг бошланғич даврида Марказий банкда ажралиб чиққан нотижорат банклари жамғармалари, яъни ҳозирда ишламаётган ссудалар (уй хўжаликлари, фирмалар ва ҳоказоларга ажратилган кредитлар). Бу кредитлар асосан Марказий банкнинг имтиёзли

кредитлари ҳисобига тўланади, бунда “ёмон қарзларнинг” ўтиш давридаги иқтисодиёти учун аҳамияти каттадир.

В) Марказий банк томонидан валюта алмашинуви курсини барқарорлаштиришдан юзага келган чиқимларини, давлатга фоизсиз имтиёзли кредитлар (буғдой, гурунч, кофе ва бошқалар харид учун) бўйича харажатларнинг молиялаштириши;

Бюджет тақчиллигини турғунликка ва давлат қарзи ошишига олиб келувчи ассосий сабаблар қуйидагилар:

А) ҳарбий ёки бошқа ижтимоий келишмовчиликлар шароитида давлат харажатларининг ошиши. Бюджет тақчиллигини узоқ муддат давомида молиялаштириш, пул массасининг ортиб кетиши ҳолатини четлаб ўтган ҳолда, инфляциян босимнинг юмшатиш имконини беради;

Б) иқтисодиётнинг даврий пасайишлари ва ўрнатилган стабилизаторлар;

В) иқтисодиётни стимуллаштириш мақсадида солиқларнинг қисқартирилиши.

Назорат саволлари:

1.1. Ислоҳотларни чуқурлаштириш даврида молия муносабатларининг такомиллашувига таъсир қиладиган қандай омилларни биласиз?

1.2. Республика банк молия тизимини таркибини тушунтириб беринг?

1.3. Банк молия тизимида бўлаётган ўзгаришлар нималардан иборат?

2-савол бўйича дарснинг мақсади: Талабаларда давлат бюджетининг бирламчи тақчилиги ва қарзни ўз-ўзини яратиш механизми ҳақида тушунча ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

2.1 Давлат бюджетининг тақчиллигини тушуна олади.

2.2 Давлат бюджетидаги қарзни яратилиш механизмини ола олади.

2-асосий савол баёни: Иқтисодий ўсиш омилларидан бири қарзнинг ЯММ нисбатидир. Бу нисбат динамикаси қуйидаги омилларга боғлиқ: қарз бўйича тўланадиган %лар катталигини белгиловчи, реал % ставкаси катталиги; реал ЯММнинг ўсиш суръатлари; давлат бюджетининг бирламчи тақчиллиги умумий дефицит ва қарзлар бўйича тўланадиган %лар йигиндиси ўртасидаги фарқдан иборат.

Давлат бютжетининг бирламчи тақчиллигини қарз бўйича молиялашда қарз ҳам, у бўйича хизмат кўрсатиш коэфциенти ҳам ортади, яъни иқтисодиётдаги “қарз салмоғи” ҳам ортиб боради.

Бирламчи ортикчаликнинг ортиши қарз ўз-ўзини яратишнинг олдини олиши мумкин.

ВД умумий(G+N+F)-Т

Бирламчи ВДк(G+F)-Т

$N=D+Rr$

бу ерда: G- давлат хариди; F-трансфертлар; Т-бюджетга келиб тушувчи солиқлар; N-қарз бўйича туловлар; Д-қарз катталиги; Rr–реал % ставкаси. Давлат қарзининг ўз-ўзини яратиш механизмини қуйидагича ифодалаш

мумкин: бирламчи қарздорликнинг ўсиши давлат заёмларининг эмиссия қилинишига олиб келади, бу эса давлат қарзининг янада ошишига олиб келади. Натижада қарз бўйича тўловлар кўтарилади, умумий тақчиллик юзага келади, давлат яна янги заёмларни чиқаради, бу ҳол эса қарзнинг ва у бўйича тўловларни ошишига олиб келади.

Агар реал % ставкаси ЯММнинг ўсиш суръатидан юқори бўлса, давлат қарзининг ортиб бориши бошқариб бўлмайдиган бўлиб қолади, чунки реал ЯММнинг ҳар бир ўсиши қарз бўйича %ларни тўлаш учун сарфланиб, қарз оғирлигини ифодаловчи қарз ЯММ нисбатининг ортиб кетишига сабаб бўлади.

Қарзнинг ЯММ нисбатини камайтириш учун қуйидаги иккита шароит мавжуд бўлиши лозим: реал фоиз ставкаси, реал ЯММнинг ўсиш суръатидан кичик бўлиши шарт.

ЯММдаги бирламчи бюджет ортиқчалигининг ўсиши доимий бўлиши керак. Давлат бюджети бирламчи тақчиллигининг мавжудлиги «қарз салмоғи» ортишининг омили ҳисобланади.

Солиқларнинг ортишини ўсиб бораётган қарз бўйича хизмат кўрсатиш шарти бўлиб келиши меҳнатга, янгилик киритишга, инвестициялашга бўлган лаёқатнинг пасайишига олиб келади.

Шунинг учун йирик давлат қарзларининг мавжудлиги нисбатан иқтисодий ўсиш имкониятларини чегаралайди.

Давлат бюджет дефицитини узок муддат давомида молиялаш % ставкасини оширади, бу эса ўз навбатида, инвестицион харажатлар камайишига олиб келади. Хусусий секторда ё истеъмол, ё инвестицион товарлар ишлаб чиқарилиши сиқиб чиқарса, бугунги авлоднинг яшаш даражасига таъсир қилмайди. Лекин келажак авлодга кичик хажмдаги асосий ишлаб чиқарувчи фондлар мерос бўлиб қолади ва ўз навбатида бу даромадлар даражасининг пасайишига олиб келади. Бу хил таъсир давлат харажатларни асосан истеъмол харажатлари (ижтимоий трансфертлар, укувчилар учун субсидиялар ва хоказо) ни кўтариш ҳисобига оширидганда рўй беради. Давлат инвестициялари (сармоялари) хусусий сармоялар каби иқтисодиётнинг ишлаб чиқариш потенциалини мустаҳкамлайди. Агар давлат харажатлари, инвестицион харажатлар (масалан, сармояларнинг автострадалар қурилишига, соғлиқни сақлаш тизимига, таълимга жалб этилиши) кўринишга ўтса, у ҳолда келажак авлод кўлига ўтадиган ишлаб чиқарувчи кучлар камаяди. Уларнинг тузилиши, таркиби эса давлат капитали улушининг фойдасига ўзгаради. Лекин шу билан бирга истеъмол учун мулжалланган хусусий инвестициялар сиқиб чиқарилиши мумкин, бу эса аҳолининг жорий истеъмоли чегараланишига олиб келади.

Назорат саволлари:

- 2.1. Давлат бюджети моҳияти ва таркибини нималардан иборат?
- 2.2. Давлат бюджетининг ҳозирги кундаги аҳволига изоҳ беринг?
- 2.3. Бюджет дефицитини ва уни бартараф этиш йўллари қандай?

3-савол бўйича дарснинг асосий мақсади: Талабаларда иқтисодиётнинг молия-кредит дастаги сифатида солиқлар тизимининг ўрни ва аҳамияти ҳақида тушунча ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

3.1 Солиқ тизимининг моҳиятини тушуна олади.

3.2 Солиқ тизимининг иқтисодиётдаги ўрнини очиб бера олади.

3-асосий савол баёни: Республикамиз иқтисодиётида улкан ўзгаришлар бошлангандан бери долзарб, кўпгина бахсларга сабаб бўлаётган масалалардан бир-солиқлар масаласидир. Хўш нима учун шундай?

Солиқлар мураккаб ва кўп қиррали категориядир. Давлат улар ёрдамида ижтимоий эҳтиёжларни кондирриш ва ўз харажаталарини қоплаш учун мажбурий равишда қийматнинг бир қисмини олиб кўяди.

Солиқ тизими-муайян шароитда давлат фойдасига ундириладиган солиқлар мажмуидир, уларни йиғиб олиш йўллари ва усулларининг ташкил этилишидир. Солиқ тизимига солиқ турлари, солиқ имтиёзлари, солиқлар миқдори, солиқ ундириладиган даромадларни аниқлаш киради.

Солиқ тизимининг вазифаси куйидагилардир:

А) солиқ тўловчилар билан давлат ўртасида даромадларни тақсимлаш ва қайта тақсимлаш;

Б) ижтимоий ва иқтисодий соҳадаги фаолиятни рағбатлантириш ва четлаб ўтиш;

В) аҳолининг муайян табақаларига ижтимоий имтиёзлар бериш.

Солиқлар ва уларнинг миқдори муҳим аҳамият касб этади. Юқоридаги фикрларни давом эттириб, шуни айтиш мумкинки, солиқлар, авваломбор марказлашган ресурсларни шакллантирувчи асосий унсурдир. Солиқлар охир оқибатда ижтимоий-иқтисодий тизимнинг самарали ишлашини таъминлаши керак. Унинг учун улар қулай бўлиши лозим. Солиқларнинг қулайлиги куйидагиларга аҳамият беришни тақозо этади:

Маҳсулот қийматидан маълум бир қисмининг солиқ шаклида олиб кўйилиши ишлаб чиқарувчи даромадини камайтиради, шу билан бирга уни йўқолган даромадини қоплаш мақсадида фаолроқ фаолият кўрсатишга рағбатлантиради. Инглиз иқтисодчиси Мак Куллох шундай деган эди “солиқларнинг ортиши хусусий одамга, унинг оиласининг ўсиши ва харажатларининг кўпайишига қандай таъсир этса, миллатга ҳам шундай кучли таъсир кўрсатади. Солиқларнинг доимий ўсиб бориши, тадбиркорлик, ижодкорлик, ривожланиш ва иқтисод қилишга шароит яратиб беради. Агар солиқлар енгил бўлганда эди, улар бундай самарали бўлмас эди”.

2012 йилда солиқ юкини, биринчи навбатда, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларидан олинadиган солиқ юкини сезиларли даражада камайтириш белгиланмоқда. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари учун ягона солиқ тўлови ставкаси 6 фоиздан 5 фоизга туширилиши режалаштирилмоқда.

Шу билан бирга, жисмоний шахслардан олинadиган даромад солиғининг энг паст ставкаси 10 фоиздан 9 фоизга пасайтирилганини қайд этиш лозим. Бу, аввало, кам иш ҳақи тўланадиган ишловчилар тоифаси

даромадларининг кўпайишига сезиларли равишда ижобий таъсир кўрсатиши табиийдир.

Назорат саволлари:

- 3.1. Иқтисодий ва ижтимоий бошқаришда солиқ механизмини ўрни қандай?
- 3.2. Лаффер эгри чизигининг аҳамиятини нимадан иборат? Икки даражадаги банк тизими деганда нимани тушунасан?
- 3.3. Ўзбекистон республикаси солиқ тизимини ривожлантириш стратегиясини таҳлили нималардан иборат?

Мавзуга оид муваққатли иш топшириқлари:

1. Банк молия тизимининг иқтисодийдаги аҳамиятини ёритиб беринг.
2. Молия тизимидаги ўзгаришларни ёритиб беринг

Мавзу бўйича асосий хулосалар:

1. 2010 йили мамлакатимиз молия-банк тизими ликвидлигини янада мустаҳкамлаш, унинг барқарорлигини кучайтириш бўйича катта ишлар амалга оширилди.

2010 йилда тижорат банкларининг жами капитали 36 фоизга ортди ва банкларимиз эришган 23 фоиз миқдордаги капиталнинг етарлилик даражаси дунёда қабул қилинган халқаро стандартлардан 3 баробардан кўпдир.

2. Бугунги кунда мамлакатимизнинг 15 та тижорат банки “Фитч Рейтингс”, “Мудис” ва “Стандарт энд Пурс” каби етакчи халқаро рейтинг агентликларининг “барқарор” деган рейтинг даражасига эгадир.

3. Банкларнинг кредит портфели таркибида ҳам сифат ўзгаришлари рўй бермоқда. Умумий кредит портфелида узоқ муддатли, яъни 3 йилдан ортиқ муддатга бериладиган инвестиция кредитларининг улуши 2000 йилнинг охиридаги 35 фоиздан 2010 йилнинг охирида 75,2 фоизга ўсди.

4. Иқтисодий ўсиш кўп жиҳатдан иқтисодийда солиқ юкини пасайтиришга қаратилган ва изчил амалга оширилаётган сиёсат билан боғлиқ. 2010 йилда юридик шахслар учун даромад солиғи 9 фоизгача, микрофирмалар ва кичик бизнес учун ягона тўлов 7 фоизгача туширилди. Шу борада ўтган йили Давлат бюджети ялпи ички маҳсулотга нисбатан ошириб, яъни 0,3 фоиз профицит билан бажарилди.

Мавзуга оид адабиётлар:

1. Каримов И.А. “Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, уни Ўзбекистон шароитида барқарор этиш йўллари ва чоралари”. -Ўзбекистон, 2008 й
2. Барча режа ва дастурларимиз Ватанимиз тараққиётини юксалтириш, халқимиз фаровонлигини оширишга хизмат қилади.. Президент Ислам Каримовнинг 2010 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ва 2011 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамаси мажлисидаги маърузаси // Халқ сўзи, 2011 йил 22 январ.
3. Тухлиев Н. Ўзбекистон иқтисодиёти. – Т. Ўзбекистон. 2002 й.
4. Ишмухаммедов А. Ўзбекистон миллий иқтисодиёти.-Т.: Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси. 2004 й.

Мавзу бўйича ечимини қутаётган илмий муаммолар:

1. Бозор иқтисодиёти шароитида ишлаб чиқаришда табиий ресурслардан фойдаланиш муаммоларини анилаш ва ечимларини топиш ва ечимлари.
2. Давлатнинг иқтисодий-ижтимоий ривожланишида фирма ресурсларининг тутган ўрнини курсатиш.

8–мавзу:” Корхоналарни модернизация қилиш, техник ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлашдаги давлатнинг фаол инвестицион сиёсати”

Фанни ўқитиш технологияси:

“Корхоналарни модернизация қилиш, техник ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлашдаги давлатнинг фаол инвестицион сиёсати” мавзусидаги маъруза машғулотининг технологик харитаси

Т/р	Босқичлар ва бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи маъсул, вақт
1	<p>Машғулотга тайёргарлик босқичи:</p> <p>1.1. Дарс мақсади: Талабаларга инвестицион сиёсат ва унинг асосий вазибалари тўғрисида тушунчалар ҳосил қилиш</p> <p>1.2. Идентив мақсадлар:</p> <p>1.2.1. Инвестицион сиёсатни иқтисодиётда тутган ўрнини ёрита олади.</p> <p>1.2.2. Инвестицияларни моҳияти ва турларини ёрита олади.</p> <p>1.2.3. Инвестицияларнинг самарадорлигини кўрсаткичлар орқали аниқлай олади.</p> <p>1.2.4. Ўзбекистон Республикаси инвестиция сиёсати ва уни такомиллаштириш йўллари тушунтира олади.</p> <p>1.4. Асосий тушунчалар: инвестиция, капитал қурилиш, инвестициялар, бозор инфратузилмаси, қурилиш дастури, ишлаб чиқариш қувватлари, капитал қурилиш, асосий фондлар, ноишлаб чиқариш фондлари, капитал қўйилмалар, ноишлаб чиқариш соҳаси, капитал қўйилмаларнинг молиявий манбалари, жамғарма фонди.</p> <p>1.5. Дарс шакли: маъруза.</p> <p>1.6.Фойдаланиладиган метод ва усуллар: такдимот, мунозара, ақлий ҳужум, баҳс.</p> <p>1.7. Керакли жиҳоз ва воситалар: видеопроектор, тарқатма материаллар, китоб билан ишлаш.</p>	Ўқитувчи, 10 минут
2	<p>Ўқув машғулотни ташкил қилиш босқичи:</p> <p>2.1. Мавзу ва кўриб чиқиладиган саволлар тушунтирилади.</p> <p>2.2. Тарқатма материаллар тарқатилади.</p> <p>2.3. Инвестиция сиёсатининг иқтисодиётдаги ўрни қандай – деб савол берилади ?</p>	Ўқитувчи, 10 минут
	<p>Гуруҳда ишлаш босқичи:</p> <p>3.1. давлатнинг инвестиция сиёсатини тушунтиради.</p> <p>3.2. реал ва молиявий инвестицияларни фарқини атади.</p>	Ўқитувчи –

3	3.3. инвестицион фаолиятни. 3.4. хорижий инвестицияларнинг самарадорлигини ёритади.	талаба, 50 минут
4	Мустаҳкамлаш ва баҳолаш учун саволлар: 4.1. Инвестициялар деганда нимани тушинасиз? 4.2. Реал ва моливий инвестицияларнинг фарқи ва бир бири билан боғланганлик жиҳати нималардан иборат? 4.3. Инвестицион фаолият билан инвестицион жараённинг ва инвестицион циклнинг фарқи нимада? 4.4. Ўзбекистонда қандай ва қанча инвестицион лойиҳалар ишлаб чиқарилган ва амалга оширилган? Мисоллар келтиринг.	Ўқитувчи- талаба, 10 минут
5	Ўқув машғулотини яқунлаш босқичи: 5.1.Мақсад ва вазифалар бажарилганлиги таҳлил қилинади, тегишли хулосалар чиқарилади. 5.2.Мустақил иш топшириқлари уйга вазифа сифатида берилади (Инвестициялаш жараёнининг моҳиятини ёритиш).	Ўқитувчи, 10 минут

Кўриб чиқиладиган асосий саволлар:

1. Миллий иқтисодиётга инвестиция жалб қилишнинг аҳамияти.
2. Инвестиция фаолиятининг шаклланиши ва тартибга солиниши.
3. Иқтисодиётга хорижий инвестицияларни жалб қилиш йўллари.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: инвестиция, капитал қурилиш, инвестициялар, бозор инфратузилмаси, қурилиш дастури, ишлаб чиқариш қувватлари, капитал қурилиш, асосий фондлар, ноишлаб чиқариш фондлари, капитал қўйилмалар.

Мавзуда кўриб чиқиладиган муаммолар:

1. Ислохотларни чуқурлаштириш даврида давлатнинг инвестиция сиёсатининг асосий йўналишларини кўрсатиш.
2. Давлатнинг инвестиция сиёсатини изоҳлаш.

1-савол бўйича дарс мақсади: Талабаларда миллий иқтисодиётга инвестиция жалб қилишнинг аҳамияти тўғрисида тушунча ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.1. Бозор иқтисодиётига ўтиш шароитида инвестицияларни жалб қилиш заруриятини очиқ бера олади.
- 1.2. Капитал қурилишни такомиллаштириш вазифаларини ўргана олади.

1- савол баёни: Инвестиция - иқтисодий, ижтимоий ва бошқа фаолият объектларига қўйиладиган моддий ва номоддий неъматлар ва уларга нисбатан бўлган мулкчилик. **Инвестиция турлари.**

Капитал инвестициялар-асосий фондларни яратиш ва такрор ишлаб чиқариш учун қўйиладиган инвестициялар

Инвестицияли инвестициялар-техника ва технологиянинг янги авлодига яратиш ва тадбиқ этишга қўйилган қўйилмалар

Ижтимоий инвестициялар-инсон салоҳияти, билими ва ишлаб чиқариш тажрибасини ривожлантиришга қўйилган қўйилмалар

Инвестор - ўз маблағлари, қарз маблағлари ва жалб қилинган бошқа маблағларни сармоялайдиган ҳамда мулкый бойликларни ва инвестиция фаолияти объектларини сармоялайдиган шахс .

Инвестиция фаолияти субъектлари:

- 1) жисмоний ва юридик шахслар-ўз резидентлари;
- 2) жойлардаги давлат хокимияти органлари ва давлат бошқарув органлари;
- 3) хорижий давлатлар, халқаро ташкилотлар чет-эл юридик шахслари ва фуқаролари, ҳамда фуқаролиги йўқ бўлган шахслар;

Инвестицион фаолият– инвестицияларни амалга ошириш билан боғлиқ бўлган инвестицион фаолият субъектлари ҳаракатининг йиғиндиси

Инвестицион ресурсларга қуйидагилар киради:

- 1) пул ва бошқа молиявий маблағлар, кредитлар, акциялар ва бошқа қимматли қоғозлар;
- 2) ҳаракатдаги кўчмас мулк;
- 3) интеллектуал мулк объектлари;
- 4) ер ва бошқа табиий ресурсларга бўлган эгалик ва фойдаланиш ҳуқуқи;
- 5) республика қонунчилигига тўғри келадиган бошқа бойликлар.

Инвестициялар –асосий фондларни кенгайтирилган такрор ишлаб чиқаришни таъминлайдиган жараёндин (ресурслар харажатларга айланади). Инвестициялар қисқа муддатли (1 йилгача) ва узоқ муддатли (1 йилдан ортиқ) инвестицияларга бўлинади.

Инвестицион фаолият объектлари:

- асосий фондлар ва айланма маблағлар;
- қимматли қоғозлар;
- фан-техника маҳсулотли;
- мақсадли пул маблағлари;
- мулкый ҳуқуқ ва интеллектуал мулкка ҳуқуқ

Инвестицион фаолият субъектлари:

- инвесторлар;
- буюртмачилар;
- ишни бажарувчилар;
- инвестицион фаолият объектларидан фойдаланувчилар;
- инвестицион фаолиятнинг бошқа иштирокчилари.

Инвестирлаш жараёни - пул маблағларини жамғариш, яъни молиялаш манбаи маблағларнинг ишлатилиши

Мамлакатимизда 2010 йилда 2009 йилга нисбатан 13,6 фоизга кўп, яъни 9 миллиард 700 миллион АҚШ долларига тенг миқдордаги инвестициялар ўзлаштирилди, бу ялпи ички маҳсулотнинг қарийб 25 фоизини ташкил этади.

Ушбу инвестицияларнинг салкам 72 фоизи ишлаб чиқариш корхоналарини барпо этишга, жумладан, 38 фоизга яқини асбоб-ускуна ва илғор технологиялар сотиб олишга йўналтирилди. Шу борадаги умумий қўйилмалар ҳажмида хорижий инвестициялар ва кредитлар улуши 28,8 фоизни, тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар миқдори эса 2 миллиард 400 миллион доллардан зиёдни ташкил этди.

Барча молиявий манбалар ҳисобидан техник ва технологик қайта жиҳозлаш учун йўналтириладиган инвестициялар ҳажми 3 миллиард 800 миллион доллардан ошгани ёки 2010 йилдаги барча капитал қўйилмаларнинг 37,5 фоизини ташкил этгани принципиал муҳим аҳамиятга эгадир.

Инвестиция дастури доирасида 2010 йилда 200 дан зиёд лойиҳа амалга оширилди. Жумладан, йилига 50 мингта автомобил ишлаб чиқариш қувватига эга бўлган “М-300” русумидаги енгил автомобил ишлаб чиқаришни ўзлаштириш”, 200 минг тонна калий ўғитлари ишлаб чиқариш қувватига эга бўлган “Дехқонобод калий ўғитлари заводи қурилиши”, “Хонжиза конида полиметалл рудаларга ишлов бериш” каби йирик лойиҳалар, Навоий кон-металлургия комбинати, “Навоийазот” компаниясининг бир қатор янги объектларини барпо этиш ишлари ва бошқа лойиҳалар ниҳоясига етказилганини таъкидлаш жоиз.

2010 йилда “Навоий” эркин индустриал-иқтисодий зонаси ҳудудида хорижий инвесторлар билан эришилган битимлар доирасида 19 та инвестиция лойиҳасини амалга оширишга киришилди. Ана шу лойиҳалар доирасида жаҳон бозорида харидоргир бўлган замонавий маҳсулот ишлаб чиқарадиган 7 та корхона фойдаланишга топширилди.

2011 йилда молиялаштиришнинг барча манбалари ҳисобидан қиймати 10 миллиард 800 миллион доллардан ортиқ капитал қўйилмалар ўзлаштирилди, бу 2010 йилга нисбатан 11,2 фоиз кўп демакдир. Инвестицияларнинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши 23,9 фоизни ташкил этгани мамлакатимизда инвестиция жараёнларининг жадал фаоллашиб бораётганидан далолат беради.

Иқтисодиётимизнинг реал секторига қарийб 2 миллиард 900 миллион доллар ҳажмида хорижий инвестициялар жалб қилинди, уларнинг 78,8 фоизи тўғридан-тўғри хорижий инвестициялардир.

Капитал қўйилмаларни молиялаштириш манбалари ва улардан фойдаланиш борасида ижобий сифат ўзгаришлари рўй бермоқда.

Жами инвестицияларнинг 73 фоиздан ортиғи мамлакатимизнинг ички манбалари ҳисобидан — корхоналар ва аҳоли маблағлари, инвестиция жараёнларида тобора фаол иштирок этаётган тижорат банклари кредитлари, шунингдек, давлат бюджети ва бюджетдан ташқари жамғармалар маблағлари ҳисобидан шакллантирилмоқда.

Жами инвестицияларнинг 73,5 фоизидан ортиғи ишлаб чиқариш қувватларини барпо этишга йўналтирилмоқда. Инвестицияларнинг қарийб 45,3 фоизи замонавий, юксак самарали асбоб-ускуналар харид қилишга йўналтирилгани, айниқса, муҳимдир.

Мамлакатимизда фаол инвестиция сиёсати олиб борилиши натижасида ҳисобот даврида ўнлаб замонавий корхоналар ишга туширилди. Жумладан, “Женерал Моторс Паве́ртрэй́н Ўзбекистон” қўшма корхонасида юқори технологиялар асосида автомобиль двигателлари ишлаб чиқариш йўлга қўйилди. Шунингдек, автомобиль генератори ва компрессорлари ишлаб чиқариш бўйича қувватлар барпо этилди, энергияни тежайдиган лампалар ишлаб чиқариш бўйича учта лойиҳа амалга оширилди.

Шулар қаторида “Зенит электроникс” қўшма корхонасида “Самсунг” кир ювиш машиналари ишлаб чиқариш ўзлаштирилди. Айни пайтда маиший газ плиталари, кондиционерлар, электр пилесослар ва бир қанча бошқа маҳсулотлар ишлаб чиқариш йўлга қўйилди.

“Муборак газни қайта ишлаш заводи” унитар шўъба корхонасида суюлтирилган газ ишлаб чиқариш ҳажмини кўпайтириш мақсадида пропан-бутан аралашмаси қурилмасининг биринчи навбатини, Самарқанд вилоятида “MAN” юк ташиш машиналари ишлаб чиқариш бўйича янги мажмуанинг дилерлик марказини бунёд этиш ишлари якунига етказилди.

Навоий иссиқлик электр станциясида буғ-газ қурилмасини барпо этиш, Ўзбекистон — Хитой газ қувурининг учинчи йўналиши каби йирик лойиҳаларни амалга оширишда қурилиш-монтаж ишлари қизғин паллага кирди.

Навоий шаҳридаги эркин индустриал-иқтисодий зона муваффақиятли фаолият юрита бошлади, унинг ҳудудида янги ташкил этилган корхоналарда спидометрлар, автомобиллар учун ўтказгичлар, компрессорлар, рақамли телевизион тюнерлар, энергияни тежайдиган лампалар, ёритиш ускуналари, диодли лампалар, модемлар, полиэтилен ва полипропилен қувурлар, косметика воситалари ҳамда тиббиёт маҳсулотлари ишлаб чиқариш йўлга қўйилди.

Назорат саволлари:

- 1.1. Инвестиция тушунчасига изох беринг?
- 1.2. Иқтисодиётга инвестицияларни жалб қилиш йўллари кўрсатинг?
- 1.3. Давлатнинг инвестиция сиёсатининг моҳиятини тушунтириб беринг?

2-савол бўйича дарснинг мақсади: Талабаларда инвестиция фаолиятининг шаклланиши ва тартибга солиниши ҳақида тушунча ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 2.1 Инвестицияларни классификациялай олади.
- 2.2 Инвестиция фаолиятини тартибга солиш механизмни ёрита олади.

2-асосий савол баёни:

Инвестицияларнинг мазмун-моҳияти бўйича замонавий қараш нуқтаи назарларининг ўрганилиши шуни кўрсатадики, иқтисодий фанларнинг турли бўлимлари ва амалий фаолиятда улар турлича талқин этилади. Инвестициялаш мақсадлари, соҳалари, сафарбар этилиш объектлари, ҳаракат йўналишларидан келиб чиқиб, инвестициялаш тушунчаси ўзига хос маънода ишлатилади. Молия нуқтаи назаридан, фақат капитални йўқотиш rischi мавжуд бўлган пул шаклидаги инвестициялар янги активларини вужудга келтиради.

Инвестицияларнинг таснифи (классификацияси)га мувофиқ ва улар молиялаштириш манбаларининг ишончлилигига қараб рисклар мажмуаси ўзгариб боради.

Инвестициялар капиталнинг барча шакллари (ссуда, акциядорлик, тадбиркорлик)дан фарқли ўлароқ, бутун рисклар мажмуини ҳис этади ва капитал қийматининг йўқотиш riskини минималлаштиришни назарда

тутади. Капиталдан фаркли ўлароқ, инвестициялар аниқ ва ноаниқ бўлган рисклар билан онгли равишда тўкнашади ва боғланади. Инвестицияларнинг мамлакатлараро кўчиб юриши ноаниқ рисклар ва ноаниқлик даражасини оширади.

Инвестициялар инвестициялаш мақсадлари ва улар билан боғлиқ рисклардан келиб чиқиб қуйидаги турларга бўлинади: венчур; бевосита; портфел; аннуитет. Қўйиш объекти бўйича: мол-мулк; инвестиция; молиявий. Инвестициялаш субъектлари бўйича: давлатга карашли; корпоратив; хусусий. Қайта ишлаб чиқариш бўйича: соф; путурдан кетишни қопловчи; ялпи. Қаратилган соҳа ва объектлари бўйича: капитал; инновация; ялпи. Ҳаракат йўналиши бўйича: янги лойиҳаларга; кенгайтиришга инвестициялар; инвестициялар.

Инвестицияларнинг мазмуни, аниқ манбалардан маблағ олишга, капитал қийматини сақланиш rischi даражаси ва бўлажак самарага эришишни ҳисобга олган ҳолда уларнинг асосли қўйилишини билдиради. Ана шу белгиларга кўра, инвестициялар бошқа қўйилмалардан фарқ қилиши мумкин. Булар барчасининг асосида капиталнинг ҳаракатланиш жараёни ётади. Капиталнинг ҳаракат қилиш жараёнига жалб этилиши инвестициялар моҳиятини акс эттиради. Инвестициялаш жорий қиймати сақлаш, келгуси жамғармаларни таъминлаш мақсадида капиталлашувга қаратилади. Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, инвестициялар назарда тутилган ва тутилмаган, аммо эҳтимоли бор рисклар ҳамда кўзланаётган самараларни баҳолаш асосида, ўз ва ўзга маблағлар қийматининг капиталлашуви ва жамғарилишини таъминлаш мақсадида молиявий ва реал активларга боғланишидан далолат беради.

Назорат саволлари:

Ишлаб чиқариш қувватларини ишга туширилишини формуласи қандай аниқланади?

Асосий фондларни ишга туширилишини қиймат кўринишидаги формуласи қандай?

Инвестициялар иқтисодий ўсишга қандай таъсир этади?

3-савол бўйича дарснинг мақсади: Талабаларда иқтисодиётга инвестицияларни жалб қилиш йўллари ҳақида тушунча ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

3.1 Хорижий инвестицияларнинг моҳиятини ёрита олади.

3.2 Хорижий инвестицияларни иқтисодиётга жалб қилиш йўллари очиқ бера олади.

3-асосий савол баёни: Ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган муҳим устувор йўналиш – чет эл инвестицияларини кенг жалб қилиш, хорижий инвесторлар учун янада қулай шароитлар яратишдир.

Ўзбекистонда инвесторлар учун, айтиш мумкинки, кўп жихатдан бекиёс, ўта қулай инвестицион муҳит, имтиёз ва преференциялар тизими яратилган, деб айтишга барча асосларимиз бор. Иқтисодиётимизга жалб қилинаётган хорижий инвестициялар ҳажми йилдан йилга ортиб бораётгани ҳам бунинг ёркин далилидир.

Халқаро молия институтлари ва хорижий компаниялар билан тузилган шартнома ва битимлар асосида 2011 йилда иқтисодиётимизнинг реал секторига 3 миллиард доллардан ортиқ инвестиция киритиш кўзда тутилмоқда. Шунини таъкидлаш керакки, бу маблағнинг 2 миллиард 200 миллион доллардан ортиғи ёки 73 фоиздан зиёдини тўғридан-тўғри чет эл инвестициялари ташкил этади. Тўғридан-тўғри чет эл инвестициялари хисобидан иқтисодиётимизнинг кўплаб тармоқларида 70 тадан ортиқ инвестиция лойиҳасини амалга ошириш мўлжалланмоқда. Бу, авваламбор, газни қайта ишлайдиган замонавий завод қуришни ўз таркибига олган Қандим гуруҳи конларини, шунингдек, Хаузак ва Шоди конларини ўзлаштириш, истиқболли углеводород хомашё конларида геология-қидирув ишларини олиб бориш бўйича йирик лойиҳалардир.

Айни вақтда Навоий вилоятида аммиак ва карбамид ишлаб чиқариш комплекси барпо этиш, Қорақалпоғистон Республикасида цемент заводи қуриш, Тошкент вилоятида турли мато ва тикувчилик маҳсулотлари, тайёр дори препаратлари ишлаб чиқаришни ташкил этиш бўйича лойиҳалар ҳам шулар қаторига киради. Булар – тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар хисобидан барпо этиладиган истиқболли объектларнинг бир қисми, холос.

2012-йилда мамлакатимизда инвестициялар ялпи ички маҳсулотга нисбатан 22,9 фоизни ташкил этди.

2012 йилда иқтисодиётимизга 11 миллиард 700 миллион доллар миқдорида ички ва хорижий инвестициялар жалб этилди ёки бу борадаги кўрсаткич 2011-йилга нисбатан 14 фоизга ўсди. Жами инвестицияларнинг 22 фоиздан ёки 2 миллиард 500 миллион доллардан ортиғини хорижий инвестициялар ташкил этди, уларнинг 79 фоиздан кўпроғи тўғридан-тўғри хорижий инвестициялардир.

Жами инвестицияларнинг қарийб 74 фоизи ишлаб чиқаришни модернизация қилиш ва янгилашга қаратилган дастур ва лойиҳаларни амалга оширишга йўналтирилди.

Ўзида умумий қиймати 1 миллиард 600 миллион доллардан ортиқ бўлган капитал кўйилмалар ўзлаштирилиб, 205 та йирик инвестиция объекти қуриб битказилди.

2012-йилда қурилиши нихоясига етказилган энг йирик объектлар Навоий иссиқлик электр станциясида Япониянинг “Мицубиси” компанияси томонидан ишлаб чиқарилган 478 мегавольт қувватга ега бўлган буғ-газ қурилмасининг ишга туширилди.

Назорат саволлари:

- 3.1. Халқаро инвестиция муносабатларини мазмунини тушунтириб беринг?
- 3.2. Хориж капитали деганда нимани тушунаси?
- 3.3. Давлатнинг инвестиция сиёсатининг зарурлиги қандай ҳолларда намоён бўлади?

Мавзуга оид муваққатли иш топшириқлари:

1. Инвестиция сиёсатининг иқтисодиётдаги аҳамиятини ёритиб беринг.
2. Инвестицияларни жалб этиш йўллари кўрсатинг.

Мавзу бўйича асосий хулосалар:

1. Инвестицияларнинг моҳияти бўйича хулоса чиқарилса, улар аниқ ва ноаниқ бўлган рисклар ва бўлажакдаги даромдлар билан боғлиқдир. Инвестициялаш ҳақидаги лойиҳа таналанар ва улар бўйича қарор қабул қилинар экан, асосий эътибор рискларни ва бўлажак инвестиция даромадлилигини ҳисобга ола билишга қаратилиши зарур.

2. Инвестицияларнинг мазмуни, аниқ манбалардан маблағ олишга, капитал қийматини сақланиш rischi даражаси ва бўлажак самарага эришишни ҳисобга олган ҳолда уларнинг асосли қўйилишини билдиради. Ана шу белгиларга кўра, инвестициялар бошқа қўйилмалардан фарқ қилиши мумкин. Булар барчасининг асосида капиталнинг ҳаракатланиш жараёни ётади.

3. Инвестициялаш жорий қиймати сақлаш, келгуси жамғармаларни таъминлаш мақсадида капиталлашувга қаратилади.

Мавзуга оид адабиётлар:

1. Каримов И.А. “Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, уни Ўзбекистон шароитида бартарф этиш йўллари ва чоралари”.-Ўзбекистон, 2008 й

2. Барча режа ва дастурларимиз Ватанимиз тараққиётини юксалтириш, халқимиз фаровонлигини оширишга хизмат қилади.. Президент Ислон Каримовнинг 2010 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ва 2011 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамаси мажлисидаги маърузаси // Халқ сўзи, 2011 йил 22 январ.

9–мавзу: Аҳоли бандлиги ва унинг бандлигини таъминлашнинг йўналишлари

Фанни ўқитиш технологияси:

“Аҳоли бандлиги ва унинг бандлигини таъминлашнинг йўналишлари” мавзусидаги маъруза машғулотининг технологик харитаси

Т/р	Босқичлар ва бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи маъсул, вақт
1	Машғулотга тайёргарлик босқичи: 1.1. Дарс мақсади: Талабаларда меҳнат бозори ва аҳоли бандлиги муаммолари тўғрисида тушунчалар ҳосил қилиш. 1.2.Идентив мақсадлар: 1.2.1. Меҳнат ресурслари тушунчасини изоҳлаб бера олади 1.2.2. Қишлоқ хўжалигида меҳнат бозорининг аҳамиятини тушуна олади. 1.2.3. Меҳнат ресурсларидан фойдаланишни ўргана олади. 1.2.4. Меҳнат унумдорлигини тушунтира олади. 1.3. Асосий тушунчалар: меҳнат ресурслари, таркиби, меҳнат унумдорлиги, ишлаб чиқаришнинг даврийлиги, меҳнат бозори, ижтимоий-иқтисодий муносабатлар,	Ўқитувчи, 10 минут

	<p>ишсизларни ижтимоий ҳимоялаш, меҳнат қилиш эквиваленти, меҳнат ресурсларининг ортиқчилиги, меҳнат ресурсларининг етишмаслиги.</p> <p>1.4. Дарс шакли: маъруза.</p> <p>1.5.Фойдаланиладиган метод ва усуллар: такдимот, мунозара, ақлий ҳужум, баҳс.</p> <p>1.6. Керакли жиҳоз ва воситалар: видеопроектор, тарқатма материаллар, китоб билан ишлаш.</p>	
2	<p>Ўқув машғулоти ташкил қилиш босқичи:</p> <p>2.1. Мавзу ва кўриб чиқиладиган саволлар тушунтирилади.</p> <p>2.2. Тарқатма материаллар тарқатилади.</p> <p>2.3. Меҳнат бозорида ишчи кучига талаб ва тақлиф қандай амалга оширилади – деб савол берилди?</p>	Ўқитувчи, 10 минут
3	<p>Гуруҳда ишлаш босқичи:</p> <p>3.1. Меҳнат бозорига таъриф беради.</p> <p>3.2. Ишчи кучига талаб ва ишчи кучига тақлиф ўртасидаги мутаносибликни аниқлайди.</p> <p>3.3. Ишсизликни бартараф этиш йўллари излаб топади.</p> <p>3.4. Касаначиликнинг иқтисодий моҳиятини ёритади.</p>	Ўқитувчи – талаба, 50 минут
4	<p>Мустаҳкамлаш ва баҳолаш учун саволлар:</p> <p>4.1. Меҳнат бозори деганда нимани тушунаси?</p> <p>4.2. Қишлоқ жойларда меҳнат бозори қандай ташкил этилган?</p> <p>4.3. Қишлоқ жойларда иш билан таъминлаш қай даражада?</p> <p>4.4. Сизнинг фикрингизча бозор шароитида ишсизликни тўлиқ бартараф этса бўладими?</p>	Ўқитувчи- талаба, 10 минут
5	<p>Ўқув машғулоти яқунлаш босқичи:</p> <p>5.1. Мақсад ва вазифалар бажарилганлиги таҳлил қилинади, тегишли хулосалар чиқарилади.</p> <p>5.2. Мустақил иш топшириқлари уйга вазифа сифатида берилди (Жаҳон молиявий-иқтисодий инқироз шароитида давлат меҳнат бозорини тартибга солишимиз?).</p>	Ўқитувчи, 10 минут

Кўриб чиқиладиган асосий саволлар:

1. Меҳнат ресурслари, таркиби, унумдорлиги уларнинг аҳамияти.
2. Қишлоқ хўжалигида меҳнат бозори.
3. Меҳнат ресурсларидан фойдаланиш ва меҳнат унумдорлиги даражасини ифодаловчи кўрсаткичлар.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: меҳнат ресурслари, таркиби, меҳнат унумдорлиги, ишлаб чиқаришнинг даврийлиги, меҳнат бозори, ижтимоий-иқтисодий муносабатлар, ишсизларни ижтимоий ҳимоялаш, меҳнат қилиш эквиваленти, меҳнат ресурсларининг ортиқчилиги, меҳнат ресурсларининг етишмаслиги.

Мавзуда кўриб чиқиладиган муаммолар:

- 1.1. Меҳнат ресурсларидан фойдаланишни яхшилаш йўллари кўрсатинг?
- 1.2. Қишлоқ хўжалигидаги меҳнат унумдорлигига таъсир этувчи қандай омиллар мавжуд?

1-савол бўйича дарс мақсади: Талабаларга меҳнат ресурслари уларнинг таркиби ва унумдорлиги тўғрисида тушунча бериш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1.1 Меҳнат ресурслари тушунчасини изоҳлаб бера олади.

1.2. Меҳнат ресурсларининг таркиби ва унумдорлигини ўргана олади.

1-асосий савол баёни: Аҳолининг меҳнат қилиш қобилиятига эга бўлган кишиси меҳнат ресурслари ҳисобланади. Уларга 15 га кирган ўсмирлар, 16-55 ёшгача бўлган аёллар, 16-60 ёшгача бўлган эркеклар ҳамда пенсия ёшидаги меҳнатга қобилиятли бўлган фуқаролар киради. Шу масала «Меҳнат кодексида» «Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида» кодекс ва қонунда батавсил ёритилган.

Меҳнат унумдорлиги юқори бўлган корхоналарда, тармоқларда иқтисодий даражаси юқори суръатлар билан ривожланган бўлади. Шунинг учун бу масалага яъни меҳнат унумдорлигини юксалтиришга республикамиз ҳукумати доимо катта эътибор бермоқда. Меҳнат ресурслардан фойдаланиш масалаларини ҳал этишда унинг бир қанча хусусиятларига алоҳида эътибор бериш мақсадга мувофиқдир. Меҳнат ресурсларидан фойдаланиш унинг унумдорлиги об-ҳаво шароитларга бевосита боғланган. Ишлаб чиқаришнинг даврийлиги (сезонлиги) ундаги ишларни механизациялашганлик даражасининг нисбатан пастлиги ҳам муҳим масаладир. Қишлоқ хўжалигида фуқароларнинг меҳнат қилиш қобилияти тор доирада ихтисослашмаган. Бу тармоқда меҳнат қилаётганларнинг асосий қисмини хотин-қизлар ташкил этади. Меҳнат ресурслари ўзларининг анча вақтини, қобилиятни шахсий хўжалик ташкил этади ва бошқалар. Бу уларни бир қанча мисоллар билан исботлаш жуда зарур.

2011 йилда янги иш ўринлари ташкил этиш орқали аҳоли бандлигини таъминлаш масаласини ҳал қилиш ҳам эътиборимиз марказида бўлди. Худудий бандлик дастурларининг амалга оширилиши натижасида яратилган 1 миллионга яқин иш ўрнининг 68 фоиздан кўпроғи қишлоқ жойларда ташкил этилди.

Таъкидлаш жоизки, янги иш ўринларининг 64 фоиздан ортиғи кичик бизнес, хусусий тадбиркорлик ва фермерлик ривожини рағбатлантиришни янада кучайтириш, хусусан, уларга янги имтиёз ва преференциялар бериш, 28 фоиздан зиёди эса янги корхоналар ташкил этиш, касаначиликнинг турли шакллари кенгайтириш ҳисобидан яратилди.

Назорат саволлари:

1.1. Меҳнат ресурсларининг иқтисодий моҳияти нимада?

1.2. Республика меҳнат ресурслари таркибига изоҳ беринг?

1.3. Ишлаб чиқариш унумдорлигини оширишда меҳнат ресурсларининг ролини таҳлил қилинг?

2-савол бўйича дарснинг мақсади: Талабаларга қишлоқ хўжалигида меҳнат бозорининг фаолияти тўғрисида тушунча бериш.

Идентив ўқув мақсадлари:

2.1. Қишлоқ хўжалигида меҳнат бозорининг аҳамиятини тушуна олади.

2.2. Қишлоқ хўжалигида меҳнат бозорининг фаолият юритишининг аҳамиятини очиб бера олади.

2-асосий савол баёни: Қишлоқ хўжалигида фуқароларнинг меҳнат қилиш қобилиятини тақлифи ҳамда уларни ишга олиш (сотиб олиш) яъни иш билан таъминловчилар ўртасида юз берадиган ижтимоий-иқтисодий муносабатлар тизимини амалга оширадиган манзил (ҳудуд) меҳнат бозори эканлигини далолат беради. Меҳнат бозорида ўзларининг меҳнат қилиш қобилиятини тақлиф этувчи фуқаролар бир томонда уларни исътемомл этувчи, яъни ишга олувчи корхоналар иккинчи томонда учрашиб меҳнат олашув (меҳнатни олди-сотди) жараёнини амалга оширувчилар қатнашдилар. Меҳнат бозори иқтисодий муносабатларини амалга оширувчи бозорлар тизимининг муҳим таркибий қисмидир.

Меҳнат бозорида талаб ва тақлиф қонунларининг талабларини бажарилишини таъминлаш мақсадида қўйидаги ҳолатга шакллантирилиши лозим.

1. Меҳнат бозорида ҳар қандай бозордагидек, кишини меҳнат қилиш қобилиятини олди-сотди қилиш жараёни эркин рақобат асосида таъминланиши лозим (меҳнат қилиш қобилиятини сотишни хоҳлаганлар сотишга) беришга, уни сотиб олувчи корхоналарга эса олиш, сотиб олиши имкониятларига шароит яратилиши керак.

2. Масалан меҳнат қилиш қобилиятини олди-сотди жараёнини амалга оширилиши натижасида меҳнат қилиш қобилиятини берувчилар (сотувчилар) унга эгалик қилиш ҳуқуқларини сотиш эвазига иш ҳаққи (баҳосини) олишлари, меҳнат қилиш қобилиятини олувчилар эса ҳақ тўлаш эвазига меҳнатга эгаллик қилиш ҳуқуқини сотиб олиш имконияти яратилиши зарур. Сотиб олувчи ишчини меҳнат қилиш қобилиятига эгалик қилиш, ундан унумли фойдаланиш ҳуқуқига эга бўлиши лозим.

Назорат саволлари:

2.1. Бозор иқтисодиёти шароитида меҳнат бозорининг назарий асосларига муносабатингиз қандай?

2.2. Меҳнат бозорининг асосий вазифалари нималардан иборат?

2.3. Меҳнат бозорининг фаолият предмети нимадан иборат?

3-савол бўйича дарснинг мақсади: Талабаларда меҳнат ресурслари ва меҳнат унумдорлиги тўғрисида тушунча ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

3.1 Меҳнат ресурсларидан фойдаланишни ўргана олади.

3.2 Меҳнат унумдорлигини тушунтира олади.

3-асосий савол баёни: Меҳнат ресурслари қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг энг муҳим омилларидан бири ҳисобланади. Шунинг учун улардан йил давомида тўлиқ, самарали фойдаланиш лозим. Улардан қандай фойдаланилаётганликни бир қанча кўрсаткичлар ёрдамида аниқлаш мумкин. Энг аввало меҳнат ресурсларидан фойдаланиш коэффициенти. У ҳақиқатда ишлаб чиқаришда ишлаган меҳнат ресурсларининг миқдорини (кишиларни) меҳнат ресурсларининг мавжуд бўлган миқдорига тақсимлаш йули билан аниқланади. Унда қўйидаги формуладан фойдаланиш мумкин.

$$MP = MP_{и} / MP_{м};$$

бунда: МР_и - ҳақиқатда ишлаган меҳнат ресурслари(киши);

МР_м - мавжуд бўлган меҳнат ресурслари.

Меҳнатга қобилиятли бир кишининг 1 йилда, 1 ойда ўртача ишлаб чиқаришда қатнашган вақти. Уни аниқлаш учун ишлаб чиқариш жами сарфланган иш вақтини (киши кунлари, соатларида) шуни сарфланган (ишлаган) жами меҳнат ресурсларининг умумий миқдорига тақсимлаш лозим. Уни қўйидаги тенглик ёрдамида аниқлаш мумкин:

$$МР_{ив} = \frac{\sum C_{ив}}{\sum МР_{и}};$$

унда: МР_{ив} - ўртача ишлаб чиқаришда қатнашган вақти (к/к/с);

$\sum C_{ив}$ - жами сарфланган иш вақти (к/к/с).

Юқоридаги кўрсаткичлар қишлоқ хўжалиги меҳнат ресурсларидан фойдаланиш ҳамда учун унумдорлигини меҳнат унумдорлиги даражаси қандай аҳволда эканлигини аниқлаш ва уларни тўлиқ таҳлил қилиш имкониятини беради. Шунча асосланган ҳолда келажакда меҳнат ресурсларидан яхши фойдаланиш ошириш чора-тадбирларини белгилашга жуда катта ёрдам кўрсатади.

Назорат саволлари:

- 3.1. Меҳнат ресурсларидан фойдаланиш кўрсаткичи қандай аниқланади?
- 3.2. Меҳнатни мавсумийлик коэффицентини формуласини ёритиб беринг?
- 3.3. Меҳнат ресурслари унумдорлигини оширишга муносабатингиз қандай?

Мавзуга оид мустақил иш топшириқлари:

1. Ўзбекистондаги меҳнат ресурсларининг фаол қисмининг ҳаракатини тушунтиринг.

2. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқироз шароитида давлатнинг ишсизликни бартараф этишга қаратилган сиёсати нималардан иборатлигини кўрсатинг.

Мавзу бўйича асосий хулосалар:

1. 2010 йилда мамлакатимизда жами 950 мингдан ортиқ иш ўрни ташкил этилганини катта мамнуният билан қайд этишимиз лозим. Бу янги ташкил қилинган умумий иш ўринларининг 600 мингдан зиёди ёки 65 фоизи кичик бизнес соҳаси ва фермер хўжаликларига, 210 мингдан ортиғи касаначилик соҳасига тўғри келади.

2. 2010 йилда бюджет соҳаси муассасалари ходимларининг иш ҳақи, пенсиялар ва ижтимоий нафақалар, стипендиялар миқдори 32 фоизга, аҳолининг умумий пул даромадлари эса жон бошига 1,3 баробар ошди.

3. Аҳолининг даромадлари таркибида тадбиркорлик фаолиятдан олинаётган даромад улуши тобора салмоқли ўрин эгалламоқда ва барча даромадларнинг 47 фоиздан ортиғи ушбу соҳа ҳиссасига тўғри келмоқда.

4. Юртимизда оилаларнинг сифатли ва узоқ муддат фойдаланадиган истеъмол товарлари билан таъминланиш даражаси сезиларли равишда ошди. Жумладан, бугунги кунда ҳар 100 та оилага ўртача 132 та телевизор, 99 та

холодильник, 18 тадан зиёд кондиционер, 12 та шахсий компьютер, 27 тадан ортиқ енгил автомобил тўғри келмоқда.

Мавзуга оид адабиётлар:

1. Каримов И.А. “Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, уни Ўзбекистон шароитида бартарф этиш йўллари ва чоралари”.-Ўзбекистон, 2008 й.
2. Барча режа ва дастурларимиз Ватанимиз тараққиётини юксалтириш, халқимиз фаровонлигини оширишга хизмат қилади.. Президент Ислоҳ Каримовнинг 2010 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ва 2011 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамаси мажлисидаги маърузаси // Халқ сўзи, 2011 йил 22 январ.
3. Тухлиев Н. Ўзбекистон иқтисодиёти. – Т. Ўзбекистон. 2002 й.
4. Ишмухаммедов А. Ўзбекистон миллий иқтисодиёти.-Т.: Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси. 2004 й.

10–мавзу: Миллий иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришларни тартибга солиш

Фанни ўқитиш технологияси:

“Миллий иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришларни тартибга солиш” мавзусидаги маъруза машғулотининг технологик харитаси

Т/р	Босқичлар ва бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи маъсул, вақт
1	<p>Машғулотга тайёргарлик босқичи:</p> <p>1.1.Дарс мақсади: Талабаларда мамлакат ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг яқунлари ва устувор йўналишлари тўғрисида тушунчалар ҳосил қилиш</p> <p>1.2.Идентив мақсадлар:</p> <p>1.2.1. Мамлакатнинг иқтисодий ривожланишини изоҳлаб бера олади.</p> <p>1.2.2. Мамлакат ижтимоий соҳадаги ривожланиши тушунтира билади.</p> <p>1.2.3. Устувор йўналишнинг моҳиятини тушунтира олади.</p> <p>1.2.4. Иқтисодий ва ижтимоий соҳалардаги устувор йўналишларнинг шарҳлаб бера олади.</p> <p>1.3.Асосий тушунчалар: макроиқтисодий вазият. ЯММ, кичик бибнес, хусусий тадбиркорлик, инфратузилма, қурилиш, транспорт тизими, турмуш даража, миллий даромад, модернизация, инқироз, диверсификация.</p> <p>1.4. Дарс шакли: маъруза.</p> <p>1.5. Фойдаланиладиган метод ва усуллар: тақдимот, мунозара, ақлий ҳужум, баҳс.</p> <p>1.6. Керакли жиҳоз ва воситалар: видеопроектор, таркатма материаллар, китоб билан ишлаш.</p>	Ўқитувчи, 10 минут
	<p>Ўқув машғулотни ташкил қилиш босқичи:</p> <p>2.1. Мавзу ва кўриб чиқиладиган саволлар тушунтирилади.</p>	

2	2.2. Тарқатма материаллар тарқатилади. 2.3. Талабалардан иқтисодиётда инқироздан чиқиш йўли қандай – деб савол берилади ?	Ўқитувчи, 10 минут
3	Гуруҳда ишлаш босқичи: 3.1. Макроиқтисодий кўрсаткичларни изоҳлайди. 3.2. Мамлакатимиздаги ривожланишнинг йил яқунларини ёритади. 3.3. Ривожланишнинг устивор йўналишларини кўрсатади. 3.4. Инқироздан чиқиш йўллари кўрсатади.	Ўқитувчи – талаба, 50 минут
4	Мустаҳкамлаш ва баҳолаш учун саволлар: 4.1. Макроиқтисодий вазиятнинг йўналишлари нималардан иборат? 4.2. Иқтисодиётни таркибий жиҳатдан қайта қуриш деганда нимани тушунасиз? 4.3. Иқтисодиётнинг асосий устивор йўналиши қандай? 4.4. Тангликдан чиқиш йўллари нималардан иборат?	Ўқитувчи- талаба, 10 минут
5	Ўқув машғулотини яқунлаш босқичи: 5.1. Мақсад ва вазифалар бажарилганлиги таҳлил қилинади, тегишли хулосалар чиқарилади. 5.2. Мустақил иш топшириқлари уйга вазифа сифатида берилади (Ишлаб чиқаришни диверсификациялаш жараёнини кўрсатиш).	Ўқитувчи, 10 минут

Кўриб чиқиладиган асосий саволлар:

1. Мамлакатимиз ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг йил яқунлари.
2. Мамлакатимиз ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг устивор йўналишлари.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: макроиқтисодий кўрсаткичлар, устивор йўналиш, инқироз, иқтисодий ўсиш, миллий даромад, модернизация, диверсификация, дастур, инфратузилма, ижтимоий соҳа, соғлиқни сақлаш.

Мавзуда кўриб чиқиладиган муаммолар:

1.1. Макроиқтисодий вазиятдаги барқарорликга олиб боровчи йўл иқтисодиётнинг реал секторини ривожлантириш деб қаралади. Сизнингча бу қараш тўғрими? Ёки унга бошқача таъриф бериш керакми?

1.2. Жаҳон молиявий иқтисодий инқироз Ўзбекистоннинг ташқи иқтисодий алоқаларига салбий таъсир кўрсатган деб ҳисобланади. Сиз ҳам шу фикрга қўшиласизми ёки бошқача фикрингиз борми?

1-савол бўйича дарс мақсади: Мамлакатимиз ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг йил яқунлари тўғрисида талабаларга тушунча бериш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1.1. Мамлакатнинг иқтисодий ривожланишини изоҳлаб бера олади.

1.2. Мамлакатнинг ижтимоий соҳадаги ривожланиши тушунтира билади.

1- савол баёни: 2011 йили мамлакатимизда ялпи ички маҳсулотнинг ўсиш суръати, кутилганидек, амалда 8,3 фоизни ташкил этди, 2000 — 2011 йиллар мобайнида ялпи ички маҳсулот ҳажми 2,1 баробар ошди. Мазкур

кўрсаткич бўйича Ўзбекистон дунёнинг иқтисодиёти жадал ривожланаётган мамлакатлари қаторидан жой олди.

2011 йили саноат ишлаб чиқариши 6,3 фоиз, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш 6,6 фоиз, чакана савдо айланмаси 16,4 фоиз ва аҳолига пуллик хизматлар кўрсатиш 16,1 фоизга барқарор юқори суръатлар билан ўсди.

Иқтисодиётимизда юз бераётган жиддий таркибий ва сифат ўзгаришларини биргина мисолда, яъни 2000 йилда мамлакатимиз ялпи ички маҳсулотини шакллантиришда саноат ишлаб чиқаришининг улуши бор-йўғи 14,2 фоизни ташкил этган бўлса, 2011 йилда бу кўрсаткич 24,1 фоизга етганида яққол кўриш мумкин.

Саноат маҳсулоти умумий ўсишининг қарийб 70 фоизини юқори қўшимча қийматга эга бўлган тайёр маҳсулот ишлаб чиқаришга йўналтирилган соҳалар ташкил этди. Бугунги кунда иқтисодиётимизнинг локомотивига айланган машинасозлик ва автомобилсозлик (12,2 фоиз), кимё ва нефть-кимё саноати (9,4 фоиз), озиқ-овқат саноати (13,1 фоиз), қурилиш материаллари саноати (11,9 фоиз), фармацевтика ва мебелсозлик (18 фоиз) 2011 йилда жадал суръатлар билан ривожланди.

Истеъмол товарлари ишлаб чиқариш ҳажми 2011 йилда 11,2 фоизга ўсди, 2000 йилга нисбатан эса бу кўрсаткич 4 баробардан зиёд ошди.

Таъкидлаш керакки, иқтисодиётнинг етакчи тармоқларида таркибий ўзгаришларни амалга ошириш ва бу соҳаларни диверсификация қилишга қаратилаётган улкан эътибор экспорт ҳажми, унинг таркиби ва сифатига ижобий таъсир кўрсатди.

2011 йилда экспорт маҳсулотлари ҳажми 2010 йилга нисбатан қарийб 15,4 фоизга кўпайди ва 15 миллиард доллардан кўпроқни ташкил этди. Бу 2000 йилга нисбатан 4,6 баробар зиёддир. Ташқи савдо айланмасининг ижобий сальдоси 4 миллиард 500 миллион доллардан ошди. Экспорт таркибида тайёр маҳсулотлар улуши 60 фоизни ташкил этди, ҳолбуки, 2000 йилда бу кўрсаткич қарийб 46 фоизни ташкил этган эди.

Ўзбекистон иқтисодиётининг барқарор ва мутаносиб ривожланиб бораётганини 2005 йилдан бошлаб Давлат бюджети профицит билан бажарилаётгани ҳам яққол тасдиқлаб турибди.

2011 йилда Давлат бюджетининг харажатлар қисми 2010 йилга нисбатан 25,4 фоизга, 2000 йилга нисбатан эса қарийб 17,8 баробар ўсди. Қайд этиш жоизки, Давлат бюджети харажатларининг 58,7 фоизи ижтимоий соҳани молиялаш ва аҳолининг кам таъминланган қатламларини қўллаб-қувватлашга йўналтирилди.

2012 йилнинг 1 январь ҳолатига кўра, мамлакатимизнинг умумий ташқи қарзи ялпи ички маҳсулотнинг 17,5 фоизидан, экспорт ҳажмига нисбатан эса 53,7 фоиздан ошмайди. Бу халқаро мезонлар бўйича “Ҳар жихатдан мақбул ҳолат”, деб ҳисобланади.

2011 йилда банкларнинг капиталлашуви, уларнинг барқарорлиги ва ликвидлигини янада мустаҳкамлашга қаратилган изчил ва аниқ мақсадли чора-тадбирлар амалга оширилди.

Охирги беш йил давомида мамлакатимиз банк сектори капиталининг етарлилик даражаси банк назорати бўйича Базель кўмитаси томонидан 8 фоиз этиб белгиланган халқаро меъёрдан уч баробар кўп бўлган даражани ташкил этмоқда.

Агар 2010 йилда мамлакатимизнинг 15 та тижорат банки “барқарор” рейтингини олган бўлса, ҳозирги кунда уларнинг сони 23 тага етди, бу банкларнинг активлари юртимиз банк тизими умумий активларининг 98 фоизини ташкил этмоқда.

Маълумки, аҳолининг банк тизимига ишончи ортиб бораётгани банклар фаолияти самарадорлигининг муҳим кўрсаткичи ҳисобланади.

Шу маънода, 2011 йилда депозитларга 18 триллион сўмдан ортиқ, ўтган йилга нисбатан 36,3 фоиз кўп маблағ жалб қилингани, жумладан, аҳоли депозитлари 38,8 фоизга ошгани, айниқса, эътиборлидир.

Банкларнинг кредит портфели таркиби сифат жиҳатидан тубдан ўзгармоқда. Агар 2000 йилда кредит портфелининг 54 фоизи ташқи қарзлар ҳисобидан шакллантирилган бўлса, 2011 йилда унинг 85,3 фоизи ички манбалар — юридик ва жисмоний шахслар депозитлари ҳисобидан шакллантирилди. Бу эса, ўз навбатида, иқтисодиётимиз тармоқларига инвестиция киритиш ва шунинг ҳисобидан тараққиётимизни таъминлашда ички имкониятларимиз тобора ортиб бораётганининг далилидир.

Мамлакатимизда ўтган йили 6 миллион 800 минг тонна ғалла, 3 миллион 500 минг тоннага яқин пахта, 8 миллион 200 минг тоннадан ортиқ сабзавот ва полиз, қарийб 3 миллион тонна боғдорчилик маҳсулотлари етиштирилди. Шу билан бирга, 6 миллион 600 минг тонна сут, 1 миллион 500 минг тоннадан ортиқ гўшт, 3 миллиард 500 миллион донадан зиёд тухум тайёрланди.

2011 3 минг 800 дан ортиқ фермер хўжалиги пахта етиштириш бўйича шартнома мажбуриятини бажара олмади. Натижада 120 миллиард сўмликдан ортиқ ёки 160 минг тоннадан зиёд пахта хом ашёси кам етказиб берилди. Агар бу кўрсаткични экспорт қилиш мумкин бўлган пахта толасига айлантирадиган бўлсак, бой берилган фойда ҳажми, пахтани қайта ишлашдан олинадиган мой, шрот, кунжара ва бошқа маҳсулотларни ҳисобга олмаганда ҳам, йўқотиш қарийб 100 миллион долларни ташкил этади.

Ўтган йили 1 минг 500 та фермер хўжалиги давлат захирасига ғалла сотиш бўйича 18 миллиард сўмлик ёки 62 минг тонна ҳажмидаги шартнома мажбуриятини бажармади.

Мамлакатимизда хизмат кўрсатиш ва сервис соҳаси 2011 йилда жадал суръатлар билан ривожланиб, унинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши 2000 йилдаги 37 фоиз ўрнига 50,5 фоизни ташкил этди.

Йил давомида алоқа ва ахборотлаштириш хизматлари ҳажмининг 41,6 фоизга ўсганини бугунги кун талабларига жавоб берадиган ижобий тенденция сифатида баҳолаш лозим.

Бу кўрсаткич, аввало, мобиль алоқа ва Интернет тармоғи хизматларидан фойдаланадиган абонентлар сонининг ўсиши ҳисобидан таъминланди. Бунда ҳисобот йилида аҳоли учун Интернет хизматларидан

фойдаланиш тарифларини 22 фоизга камайтириш бўйича кўрилган чоратадбирлар муҳим аҳамият касб этди. Ҳозирги кунда мамлакатимиз аҳолисининг 8 миллионга яқини Интернет тармоғидан фаол фойдаланмоқда.

2011 йилда солиқ юки, 1991 йил билан солиштирганда, ялпи ички маҳсулотга нисбатан қарийб 2 баробар камайиб, 41,2 фоиздан 22 фоизга тушганини қайд этиш зарур.

2011 йилда микрофирма ва кичик корхоналар учун ягона солиқ тўлови ставкасининг 7 фоиздан 6 фоизга камайрилиши хўжалик юритувчи субъектлар инвестиция фаолиятининг кенгайишига хизмат қилди. Бунинг натижасида бўшаб қолган қарийб 80 миллиард 300 миллион сўм маблағни, биринчи навбатда, ишлаб чиқаришни технологик янгилаш ва замонавий техникани жорий этишга йўналтириш имкони пайдо бўлди.

2011 йилда молиялаштиришнинг барча манбалари ҳисобидан қиймати 10 миллиард 800 миллион доллардан ортиқ капитал қўйилмалар ўзлаштирилди, бу 2010 йилга нисбатан 11,2 фоиз кўп демакдир. Инвестицияларнинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши 23,9 фоизни ташкил этгани мамлакатимизда инвестиция жараёнларининг жадал фаоллашиб бораётганидан далолат беради.

Иқтисодиётимизнинг реал секторига қарийб 2 миллиард 900 миллион доллар ҳажмида хорижий инвестициялар жалб қилинди, уларнинг 78,8 фоизи тўғридан-тўғри хорижий инвестициялардир.

Капитал қўйилмаларни молиялаштириш манбалари ва улардан фойдаланиш борасида ижобий сифат ўзгаришлари рўй бермоқда.

Жами инвестицияларнинг 73 фоиздан ортиғи мамлакатимизнинг ички манбалари ҳисобидан — корхоналар ва аҳоли маблағлари, инвестиция жараёнларида тобора фаол иштирок этаётган тижорат банклари кредитлари, шунингдек, давлат бюджети ва бюджетдан ташқари жамғармалар маблағлари ҳисобидан шакллантирилмоқда.

Жами инвестицияларнинг 73,5 фоиздан ортиғи ишлаб чиқариш қувватларини барпо этишга йўналтирилмоқда. Инвестицияларнинг қарийб 45,3 фоизи замонавий, юксак самарали асбоб-ускуналар харид қилишга йўналтирилгани, айниқса, муҳимдир.

2011 ижтимоий соҳани янада ривожлантириш, мамлакатимиз аҳолисининг даромадлари ва турмуш даражасини муттасил ошириб бориш масалалари доимий эътиборимиз марказида бўлди.

2011 йилда республикада иш ҳақи 20,2 фоизга, бюджет ташкилотлари ходимларининг иш ҳақи, пенсиялар, нафақа ва стипендиялар миқдори эса 26,5 фоизга ўсди. Аҳолининг реал даромадлари йил мобайнида 23,1 фоизга ортди. Айни пайтда — шунга эътибор беришингизни сўрайман — аҳоли жами даромадларининг 47 фоизи тадбиркорлик фаолиятидан олинмоқда.

Кейинги ўн йилда юртимизда аҳоли даромадлари ҳажми 8,1 баробар ортган бир пайтда, иш ҳақи, ижтимоий кўмакка муҳтож тоифаларнинг даромадлари миқдорини жадал ошириш, уларни қўллаб-қувватлаш ва солиқ имтиёзлари бериш ҳисобидан аҳолининг энг паст ва энг юқори даромадга эга

бўлган гуруҳлари ўртасидаги тафовут, бошқача айтганда, даромадлардаги фарқ коэффициенти 21,1 баробардан 8,3 баробарга қисқарди. Айтиш керакки, Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги мамлакатлари ва бир қатор иқтисодий ривожланган давлатлар ўртасида бу коэффициент энг паст кўрсаткичлардан бири ҳисобланади.

Агар 1991 йилда энг кам иш ҳақиға Халқаро меҳнат ташкилоти ва Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилотининг тавсияларига қатъий мувофиқ тарзда ҳисоблаб чиқилган истеъмол корзинкаси қийматининг фақат 8 фоизини ташкил этадиган товар ва хизматларни харид қилиш мумкин бўлган бўлса, 2011 йилда бу кўрсаткич истеъмол корзинкасининг 120 фоизини ташкил этди ёки 15 баробар ўсди, энг кам пенсиянинг харид қобилияти эса 9 қарра ошди.

Айни шу кўрсаткичлар 2000 йилда мос равишда 11,0 ва 3,6 баробарни ташкил этди.

Назорат саволлари:

1.1. Мамлакатимизнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиш даражаси белгиловчи мезонлари нималардан иборат?

1.2. Инқирозга қарши қабул қилинган давлат Дастурининг ижросининг натижаси нималардан иборат?

2 - савол бўйича дарс мақсади: Талабаларни мамлакатимизнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг устивор йўналишлари тўғрисида маълумот билан таништириш.

Идентив ўқув мақсадлари:

2.1. Устивор йўналишнинг моҳиятини тушунтира олади.

2.2. Иқтисодий ва ижтимоий соҳалардаги устивор йўналишларнинг шарҳлаб беради.

2- савол баёни: 2012 йилда ялпи ички маҳсулотнинг 8,2 фоизга, саноат ишлаб чиқаришининг 8,6 фоизга, қишлоқ хўжалигининг 5,8 фоизга ўсиш суръатлари белгиланмоқда. Шунингдек, истеъмол нархларининг ўсиш даражаси 7-9 фоиз доирасида бўлиши мўлжалланмоқда, Марказий банкнинг қайта молиялаш ставкасини 12 фоиз даражасида сақлаш назарда тутилмоқда.

Мамлакатимизнинг 2012 йил учун тасдиқланган Давлат бюджети жами харажатларининг 60 фоиздан ортиғини социал соҳа ва аҳолини ижтимоий қўллаб-қувватлашга йўналтириш кўзда тутилмоқда.

Солиқ юкини, биринчи навбатда, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларидан олинадиган солиқ юкини сезиларли даражада камайтириш белгиланмоқда. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари учун ягона солиқ тўлови ставкаси 6 фоиздан 5 фоизга туширилиши режалаштирилмоқда.

Шу билан бирга, жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғининг энг паст ставкаси 10 фоиздан 9 фоизга пасайтирилганини қайд этиш лозим. Бу, аввало, кам иш ҳақи тўланадиган ишловчилар тоифаси даромадларининг кўпайишига сезиларли равишда ижобий таъсир кўрсатиши табиийдир.

Мамлакатимиз иқтисодиётини ривожлантиришга йўналтирилаётган капитал қўйилмалар ҳажми анча ошиб, ўтган йилга нисбатан уларнинг ўсиш

суръатлари 109,3 фоизни, ялпи ички маҳсулот таркибидаги улуши эса 24,5 фоизни ташкил этиши кутилмоқда.

Шунингдек, хорижий инвестициялар ва жалб қилинадиган кредитлар ҳажми 16 фоизга кўпайиб, 3 миллиард 300 миллион доллардан ошади. Мазкур маблағнинг 2 миллиард 300 миллион доллардан ортиғи ёки қарийб 70 фоизини тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ташкил этиши, айниқса, эътиборлидир.

Бу хорижий инвесторларнинг иқтисодийтимизнинг мустаҳкамлиги ва барқарорлигига, энг муҳими, Ўзбекистон тараққиётининг истиқболига бўлган қизиқиши ва ишончи тобора ортиб бораётганидан яққол далолат беради.

Жаҳон иқтисодиётида вужудга келаётган тенденциялардан, шунингдек, мамлакатимизни келажакда иқтисодий ва ижтимоий ривожлантириш стратегиясидан келиб чиққан ҳолда, 2012 йилда ва ундан кейинги йилларда куйидаги устувор вазифаларнинг амалга оширилиши муҳим аҳамият касб этади.

Ишлаб чиқариш ҳажмини кенгайтириш ва рақобатдош маҳсулотларнинг янги турларини ўзлаштириш бўйича қабул қилинган биринчи навбатдаги чора-тадбирлар дастурига мувофиқ, 2012 — 2016 йилларда ҳисоб-китоблар бўйича қиймати 6 миллиард 200 миллион доллар бўлган 270 дан зиёд инвестиция лойиҳасини, шунингдек, ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, техник ва технологик қайта жиҳозлаш бўйича тармоқ дастурларини амалга ошириш кўзда тутилмоқда.

Жорий 2012 йилда иқтисодийтимизни диверсификация қилишни давом эттиришда ўта муҳим аҳамиятга эга бўлган лойиҳаларни амалга ошириш мўлжалланмоқда. Жумладан, Сурғил кони базасида Устюрт газ-кимё комплекси, Деҳқонобод калийли ўғитлар ва Кўнғирот сода заводларининг иккинчи навбатини, синтетик суяқ ёқилғи ишлаб чиқариш заводини қуриш ишлари бошланади.

Шунингдек, Толлимаржон иссиқлик электр станциясида иккита буғ-газ қурилмаси, Ангрен иссиқлик электр станциясида янги энергоблок қуриш, автомобиль шиналари ва транспортёр тасмаси ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш, тўқимачилик корхоналари қувватларини янада кенгайтириш ва бутун технологик жараённи такомиллаштириш бўйича лойиҳаларни амалга ошириш кўзда тутилмоқда.

Корхоналарни модернизация қилиш, техник ва технологик қайта жиҳозлаш ишларини амалга оширишда Ўзбекистон Республикаси Тикланиш ва тараққиёт жамғармасининг роли тобора ортиб бораётганини алоҳида таъкидлашни истардим.

Айтиш керакки, ҳозирги вақтда ушбу Жамғарма капитали 9 миллиард доллардан ошиб кетди. 2012 йилда Жамғарма маблағлари ҳисобидан саноат ва ишлаб чиқариш инфратузилмасининг етакчи тармоқларида 758 миллион доллардан зиёд ҳажмдаги 29 та стратегик инвестиция лойиҳасини биргаликда молиялаш мўлжалланмоқда, бу ўтган йилга нисбатан 38,2 фоизга кўп демакдир.

Вазирлар Маҳкамаси бир ой муддатда қуйидаги масалаларни ҳал этиши зарур:

Биринчидан. Манфаатдор вазирликлар, идоралар, хўжалик бирлашмалари, компания ва корхоналар иштирокида саноатда маҳсулот таннархини 10-15 фоизга пасайтириш юзасидан ҳар бир саноат корхонаси бўйича комплекс чора-тадбирларни кўзда тутадиган дастур ишлаб чиқиш лозим.

Иккинчидан. Мамлакатимиз корхоналарида қишлоқ хўжалиги хом ашёсини қайта ишлаш даражасини танқидий таҳлил қилиш ва уни ривожлантириш бўйича мавжуд ресурс ва имкониятларни аниқлаш ҳамда саноатнинг қайта ишлаш тармоқларини жадал ривожлантириш, ишлаб чиқарилаётган истеъмол товарлари турларини кўпайтириш ва сифатини яхшилаш, бунинг учун қўшимча имтиёзларни кўзда тутадиган махсус қарор қабул қилиш керак.

Бу борада, биринчи навбатда, маҳаллий хом ашё ва материаллар асосида саноат кооперацияси ва ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштириш тизимини янада ривожлантиришга оид ишларни давом эттиришга алоҳида эътибор қаратиш даркор.

Учинчидан. Бугунги кескин рақобат шароитида маҳсулотларимизнинг жаҳон ва минтақавий бозорларда харидоргир бўлиши ва мустаҳкам ўрин эгаллаши учун бу борадаги ишларни яна бир бор танқидий кўриб чиқиш лозим. Бунда ташқи бозорда харидорбоқ, юқори ликвидли маҳсулотлар ишлаб чиқаришни кенгайтириш учун экспортга маҳсулот чиқарадиган корхоналарни рағбатлантиришни янада кучайтириш, уларга янги имтиёз ва преференциялар бериш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тайёрлаш зарур.

Тўртинчидан. Мамлакатимиздаги рақобатдош маҳсулотлар ишлаб чиқарадиган саноат корхоналари ва бошқа тармоқларнинг экспорт ярмаркалари ўтказишини кенгайтириш, шунингдек, маҳсулот сотишнинг замонавий усулларида кенг фойдаланиш, асосий ишлаб чиқарувчиларимизни ўз маҳсулотлари тақдимотини ўтказиш ва янги экспорт шартномалари тузиши учун нуфузли халқаро ярмаркаларга жалб этиш бўйича алоҳида Ҳукумат қарорини қабул қилиш лозим.

Таркибий янгиланишдаги алоҳида эътиборни талаб этадиган навбатдаги муҳим масала, бу — хизматлар соҳасининг жадал ривожланишини таъминлашдан иборат.

Хизматлар ва сервис соҳасининг жорий йилда кескин ўсиши, аввало, қурилиш, транспорт, молия-банк ва ахборот-коммуникация соҳаларида, аҳолига тиббий ва коммунал-маиший хизматлар кўрсатишда, айниқса, қишлоқ жойларда бу соҳани янада кенгайтириш учун ҳали-бери фойдаланилмаётган катта имкониятлар мавжудлигини кўрсатмоқда. Хизматлар соҳасининг ривожланиши, кўрсатилаётган хизматлар ҳажми ва сифати бўйича биз иқтисодий ривожланган мамлакатлардан ҳамон жиддий орқада қолмоқдамиз.

Энг муҳими, шуни унутмаслик керакки, катта капитал қўйилмалар талаб қилмайдиган бу соҳа иктисодиётнинг юксалишига, аҳоли бандлиги ва даромадларининг ортишига сезиларли даражада ижобий таъсир кўрсатади.

Вазирлар Маҳкамаси бир ой муддатда хизмат кўрсатиш ва сервис соҳаларини ривожлантириш бўйича 2012 — 2016 йилларга мўлжалланган дастур лойиҳасини тасдиқлаш учун киритиши, бунда мамлакатимиз ялпи ички маҳсулоти таркибида бу соҳанинг улуши 54-56 фоизга етказилишини назарда тутиш даркор.

2012 йилда энг муҳим устувор вазифалардан бири транспорт ва муҳандислик-коммуникация инфратузилмасини жадал ривожлантиришни таъминлашдан иборат бўлиб қолади.

Барчамиз, аввало, вилоят ва ҳудудий тузилмалар раҳбарлари транспорт ва коммуникация, биринчи навбатда, йўл қурилиши соҳаси, шунингдек, ижтимоий ва ободонлаштириш ишлари кўп меҳнат талаб этадиган ва айни вақтда яхши ҳақ тўланадиган, аҳолини иш билан таъминлаш имконини берадиган тармоқлар эканини доимо ёдимизда тутишимиз зарур. Шу нуқтаи назардан қараганда, мамлакатимизнинг барча ҳудудларини ишончли равишда боғлайдиган, минтақавий ва жаҳон бозорларига чиқишни таъминлайдиган Ўзбек миллий автомагистрали таркибига кирадиган йўлларни қуриш ва реконструкция қилиш лойиҳаларини жадал амалга ошириш биз учун ғоят муҳим аҳамиятга эга.

Шу мақсадда 2012 йилда 517 километрлик автомобиль йўллари, иккита йирик транспорт боғламаси, 544 погон-метр кўприк ва йўл ўтказгичларни қуриш ҳамда реконструкция қилиш мўлжалланмоқда. Бунинг учун Республика йўл жамғармасидан 360 миллион АҚШ долларидан ортиқ қийматдаги, ўтган йилга нисбатан 12,5 фоиз кўп маблағ йўналтириш режалаштирилмоқда.

Ўзбек миллий автомагистралини модернизация қилиш нафақат мамлакатимиз, балки бутун Марказий Осиё минтақаси учун улкан стратегик аҳамиятга эга эканини инобатга олган ҳолда, ушбу лойиҳани амалга оширишда Осиё тараққиёт банки, Ислон тараққиёт банки, Араб Мувофиқлаштириш гуруҳи аъзолари сингари халқаро молия тузилмалари фаол иштирок этмоқда.

Мазкур ташкилотлар томонидан 742 километрлик автомобиль йўлларини қуриш ва реконструкция қилиш, йўл қурилиши бўйича замонавий техника сотиб олиш учун 1 миллиард 400 миллион долларга яқин имтиёзли кредитлар ажратилди.

Фақат 2012 йилнинг ўзида ушбу мақсадлар учун 109 миллион доллар миқдоридаги маблағни ўзлаштириш, 165 километр цемент-бетон қопламали йўлларни фойдаланишга топшириш, жумладан, Қамчиқ довони орқали ўтадиган йўлни реконструкция қилиш мўлжалланмоқда.

Қишлоқ жойларда хусусий уй-жойларни қуриш бўйича кенг қўламли дастур амалга оширила бошлаганидан буён, яъни сўнгги икки йил давомида 15 мингдан зиёд оила ҳар томонлама қулай янги уй-жойларга эга бўлди.

Фақат 2011 йилнинг ўзида намунавий лойиҳалар асосида умумий майдони 1 миллион 100 минг квадрат метрга тенг бўлган 7 минг 400 та хусусий уй-жой куриб битказилди. Бу мақсад учун 576 миллиард сўмликдан ортиқ инвестициялар йўналтирилди, уларнинг 63 фоиздан зиёдини марказлаштирилган манбалар ва “Қишлоқ қурилиш банк” маблағлари ташкил этади.

Жорий йилда умумий тураржой майдони 1 миллион 200 минг квадрат метрдан ортиқ бўлган 8 минг 510 та якка тартибдаги уй-жой қурилиши режалаштирилган, бу эса ўтган йилга нисбатан 15 фоиз кўпдир.

Шу билан бирга, давлат маблағлари, такрор айтаман — бюджет маблағлари ҳисобидан тураржой посёлкаларини қуриш бўйича олдиндан тасдиқланган комплекс режаларга мувофиқ 425 километрдан зиёд водопровод тармоғи, қарийб 260 километр электр линиялари, 375 километр газ тармоқлари ва 306 километр ички йўллар қурилиши режалаштирилган.

Ижтимоий инфратузилма объектларини барпо этиш ҳисобидан комплекс қурилиш жойларида 26 та қишлоқ врачлик пункти, 10 та умумтаълим мактаби ва 680 тадан зиёд хизмат кўрсатиш ва сервис объекти фойдаланишга топширилади.

Ушбу мақсадларда йил давомида қарийб 810 миллиард сўмлик капитал қўйилмаларни ўзлаштириш режалаштирилмоқда. Умуман айтганда, Қишлоқ жойларда уй-жой қурилишини ривожлантиришнинг 2015 йилгача мўлжалланган тасдиқланган дастурини амалга ошириш ишларига 2 миллиард 200 миллион АҚШ доллари қийматидаги маблағ йўналтириш кўзда тутилмоқда.

Шуни алоҳида таъкидлашни истардимки, бу Дастурнинг амалга оширилишида Осиё тараққиёт банки фаол иштирок этмоқда. Мазкур банк қишлоқда якка тартибдаги уй-жойлар қурилишига 500 миллион доллар миқдорида, жумладан, 2012 йилда 160 миллион доллар инвестиция киритишни режалаштирмоқда.

967 мингдан ортиқ иш ўрни яратиш, уларнинг қарийб 600 мингини қишлоқ жойларда ташкил этиш кўзда тутилмоқда. Бунда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни янада ривожлантириш ҳисобидан 480 мингдан зиёд кишини ишга жойлаштириш, биринчи навбатда, корхоналар билан ҳамкорликда меҳнат шартномалари асосида касаначиликнинг турли шакллари, шунингдек, оилавий тадбиркорликни ривожлантириш орқали 210 мингдан ортиқ кишининг бандлигини таъминлаш режалаштирилган. Ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфратузилмани, транспорт ва коммуникациялар қурилишини жадал ривожлантириш, аҳоли пунктларини ободонлаштириш ишларининг кўламини кенгайтириш ҳисобидан 2012 йилда қарийб 75 мингта янги иш ўрни ташкил этиш кўзда тутилмоқда.

Назорат саволлари:

2.1. Мамлакатимизнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг устивор йўналишлари нималардан иборат?

2.2. Инқирозга қарши қабул қилинган давлат Дастурининг ижросини изчил давом эттириш асосий устивор йўналиш сифатида ўз ичига нималарни олади?

Мавзуга оид мустақил иш топшириқлари:

1. Иқтисодиётда бўлаётган таркибий ўзгаришларга изоҳ беринг.
2. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик соҳасидаги устивор йўналишларни тушунтиринг.

Мавзу бўйича асосий хулосалар:

1. Мамлакатимизнинг барча минтақаларида бизнесни ривожлантириш учун янада қулай ишчан муҳит яратиш, тадбиркорлик, кичик ва хусусий бизнесга янада кенг эркинлик бериш, бюрократик тўсиқ ва ғовларни бартараф этиш бўйича зарур чора-тадбирларни амалга ошириш лозим.

2. кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг кредитлар, хомашё ресурслари, шунингдек, давлат харидлари тизимидан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш зарур.

3. Кичик бизнеснинг экспорт салоҳиятини ривожлантириш учун зарур ташкилий, ҳуқуқий, молиявий механизм ва шароитларни туғдириб бериш керак.

Мавзуга оид адабиётлар:

1. Каримов И.А. “Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, уни Ўзбекистон шароитида бартараф этиш йўллари ва чоралари”.-Ўзбекистон, 2008 й
2. 2012 Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлди. Президент Ислом Каримовнинг 2011 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ва 2012 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамаси мажлисидаги маърузаси // Халқ сўзи, 2012 йил 19 январ.
3. Тухлиев Н. Ўзбекистон иқтисодиёти. – Т. Ўзбекистон. 2002 й.
4. Ишмухаммедов А. Ўзбекистон миллий иқтисодиёти.-Т.: Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси. 2004 й.
5. www. ziyonet. uz

11-мавзу: Соғлиқни сақлаш тизими ва уни ислоҳ қилиш

Фанни ўқитиш технологияси:

« Соғлиқни сақлаш тизими ва уни ислоҳ қилиш» фанининг мазмуни ва вазифаси мавзусидаги маъруза машғулотининг технологик харитаси

т/р, босқич	Босқичлар ва бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи маъсул
	<p>Тайёрлов босқичи</p> <p>1.1. Дарс мақсади: Талабаларда соғлиқни сақлашни ташкил этиш зарурияти ва моҳияти тўғрисида тушунчалар ҳосил қилиш.</p> <p>1.2. Идентив ўқув мақсадлари:</p> <p>1.2.1. Соғлиқни сақлаш муассасаларининг таъминотини тушунтира олади.</p> <p>1.2.2. Соғлиқни сақлашни молиялаштириш тизимини ёритиб</p>	

1	<p>бера олади.</p> <p>1.2.3. Соғлиқни сақлаш ишларини ташкил этиш муаммоларини еча олади.</p> <p>1.3. Асосий тушунча ва иборалар: соғлиқни сақлаш тизими, соғлиқни сақлашни молиялаштириш, соғлиқни сақлашни ривожлантириш тамойиллари, соғлиқни сақлашни ислоҳ қилиш, она ва бола саломатлиги, пуллик тиббий хизматлар, тиббий ёрдам марказлари</p> <p>1.4. Дарс шакли: маъруза.</p> <p>1.5. Фойдаланиладиган метод ва усуллар: суҳбат, маъруза-хикоя, баҳс, тақдимот ва видеоусул.</p> <p>1.6. Керакли жиҳоз ва воситалар: тарқатма материаллар, китоб билан ишлаш, видеопроректор, видеофилмлар.</p>	Ўқитувчи
2	<p>Ўқув машғулотларини ташкил этиш босқичи:</p> <p>2.1. Мавзу эълон қилинади.</p> <p>2.2. Маъруза бошланади, асосий қисмлари баён қилинади.</p>	Ўқитувчи 20 минут
3	<p>Гуруҳда ишлаш:</p> <p>3.1. Соғлиқни сақлаш тизимининг моҳиятини очади.</p> <p>3.2. Соғлиқни сақлаш тизимининг молиялаштиришни ёритади.</p> <p>3.3. Соғлиқни сақлаш ишларини ташкил этишдаги муаммоларни ечади.</p>	Ўқитувчи –талаба 40-минут
4	<p>Мустақамлаш ва баҳолаш босқичи:</p> <p>4.1. Қишлоқларда соғлиқни сақлаш қандай ташкил этилган?</p> <p>4.2. Қишлоқ врачлик пунктлари деганда нимани туўунасиз?</p> <p>4.3. Умумий врачлик амалиётининг қишлоқлардаги аҳамиятини нимада?</p>	Ўқитувчи 10 минут
5	<p>Ўқув машғулотини яқунлаш босқичи:</p> <p>5.1. Талабалар билими таҳлил қилинади.</p> <p>5.2. Мустақил иш топшириқлари берилади</p> <p>5.3. Ўқитувчи ўз фаолиятини таҳлил қилади ва тегишли ўзгартиришлар киритади.</p>	Ўқитувчи 10 минут

Кўриб чиқиладиган асосий саволлар:

1. Соғлиқни сақлаш ишларини ташкил қилиш муаммолари
2. Соғлиқни сақлаш тизимида ислохотлар

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: соғлиқни сақлаш тизими, соғлиқни сақлашни молиялаштириш, соғлиқни сақлашни ривожлантириш тамойиллари, соғлиқни сақлашни ислоҳ қилиш, она ва бола саломатлиги, пуллик тиббий хизматлар, тиббий ёрдам марказлари.

Мавзу бўйича ечимини кутаётган илмий муаммолар:

- 1.1. Қишлоқ жойларда соғлиқни сақлаш тизимининг аҳамиятини ёритиш.
- 1.2. Қишлоқ жойларда соғлиқни сақлаш истикболларини кўрсатиш.

1 - савол бўйича дарснинг мақсади: Талабаларда соғлиқни сақлаш муассаларининг таъминоти ҳақида тушунча ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.1. Соғлиқни сақлаш муассаларининг таъминотини ёрита олади.
- 1.2. Соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилишнинг истикболларини ёрита олади.

1-савол баёни: 2010 йилда соғлиқни сақлаш соҳасини ислоҳ қилиш ва ушбу тизимда сифат ўзгаришларини амалга оширишни таъминлаш борасидаги ишлар давом эттирилди. Ҳозирги кунда мамлакатимизда сифат

жихатидан янги, энг юксак талабларга жавоб берадиган ва республика ҳамда вилоятлар шошилиш тиббий ёрдам кўрсатиш марказларини ўз ичига олган тиббиёт муассасалари тармоғи шаклланди.

Барча вилоятлар марказларида катталар ва болалар учун кўп тармоқли тиббиёт марказлари, ҳар бир туманда энг замонавий медицина асбоб-ускуналари билан жиҳозланган қишлоқ врачлик пунктлари фаолияти йўлга қўйилди. Ушбу қишлоқ врачлик пунктларининг сони 2000 йилга нисбатан 2 баробар кўпайиб, 3 минг 200 тадан ошди.

Сўнги йилларда мамлакатимизда оналик ва болаликни муҳофаза қилиш бўйича юксак самарали замонавий тиббиёт муассасаларининг мустақкам тизими яратилгани шу йўлдаги муҳим қадам бўлди.

Вилоятлар марказлари ва Тошкент шаҳрида скрининг марказлари ташкил этилди ва уларнинг фаолиятини таъминлаш учун 2010 йилнинг ўзида 4 миллион доллардан ортиқ маблағ йўналтирилди. 2010 йилда 116 минг нафардан зиёд бўлажак она скрининг марказларида тиббий кўрикдан ўтказилди.

Шу билан бирга, перинатал марказлар тармоғи ҳам жадал ривожланмоқда. Ўтган ўн йил давомида юртимизда 11 та перинатал марказ ташкил этилди. 2010 йилда уларда 158 минг нафардан ортиқ, яъни 2000 йилга нисбатан 10 баробар кўп она ва бола тиббий кўрикдан ўтказилди.

Бунинг натижасида кейинги ўн йилда мамлакатимизда оналар ўлими коэффиценти 33,1 промилледан 19,7 промиллега, болалар ўлими коэффиценти эса 18,9 промилледан 10,1 промиллега тушди. Туғма ва ирсий касалликлар билан туғиладиган болалар сони қарийб икки баробар камайди.

Шу йилларда аҳолининг юқумли касалликлар, жумладан, сил, гепатит каби оғир турдаги ва бошқа хасталикларга чалинишининг умумий даражаси анча пасайди. Бундай натижаларга эришишда шифокорлар ва тиббиёт ходимларининг меҳнатини моддий рағбатлантиришни кучайтириш, уларнинг касб тайёргарлиги даражасини ошириш, мамлакатимиз фармацевтика саноатини жадал ривожлантиришга қаратилган чора-тадбирлар ҳам муҳим омил бўлмоқда. Биргина 2010 йилнинг ўзида 32 номдаги янги дори препаратларини ишлаб чиқариш ўзлаштирилди ва бу 2009 йилга қараганда 23 фоизга кўпдир.

2010 йилда стационар тиббиёт муассасаларида қўшимча равишда 1 минг 630 та ёки 2009 йилга нисбатан қарийб 2,5 марта кўп даволаниш ўринлари фойдаланишга топширилди.

Ҳисобот даврида соғлиқни сақлаш соҳасини ривожлантириш учун жами 2 триллион сўмдан ортиқ маблағ йўналтирилди, бунинг 1 триллион 700 миллиард сўми бюджет маблағларидир.

Назорат саволлари:

1.1. 2010 йил якунлари бўйича соғлиқни сақлаш тизимида нималарга эришилди?

2 – савол бўйича дарсинг мақсади: Талабаларда соғлиқни сақлаш муассасаларининг истиқболлари ҳақида тушунча ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

2.1. Соғлиқни сақлаш муассаларининг устивор йўналишларини ёрита олади.

2.2. Соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилишнинг истиқболларини ёрита олади.

2- савол баёни: 2011 йилда Республика нейрохирургия илмий маркази, Республика жарроҳлик маркази хузуридаги кардиохирургия бўлими, Гематология ва қон қуйиш институтининг янги бўлими каби йирик соғлиқни сақлаш объектларини фойдаланишга топшириш ва энг замонавий асбоб-ускуналар билан жиҳозлаш ишлари давом эттирилади. Нукус, Андижон, Гулистон ва Термиз шаҳарларида кўп тармоқли вилоят болалар марказлари, Қарши, Наманган ва Термиз шаҳарларида кўп тармоқли тиббиёт марказларини, жами 6 минг 400 ўринга мўлжалланган 51 та стационар муассаса, бир кунда 6 минг кишини қабул қила оладиган 23 та поликлиникани қуриш ва реконструкция қилишни якунига етказиш кўзда тутилмоқда.

Соғлиқни сақлаш вазирлиги Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари илан биргаликда бюджет маблағларидан самарали фойдаланиш, уларни ўз вақтида ўзлаштириш, қурилиш ва таъмирлаш ишларининг сифати устидан қатъий назоратни таъминлаши зарур.

Назорат саволлари:

Соғлиқни сақлаш тизимидаги устивор йўналишлар нималардан иборат?

Мавзуга оид муस्ताқил иш топшириқлари:

1. Салимов Б.Т., Ўроқов Ннинг Қишлоқ хўжалиги инфратузилмаси ўқув кўлланмасининг 9 бобини ўқиб, таҳлил қилинг.

Мавзу бўйича асосий хулосалар:

Жаҳонда ўтказилаётган тадқиқотлар шундан далолат берадики, миллатнинг соғломлиги соғлиқни сақлашга қилинаётган харажатлар миқдорига бевосита боғлиқ бўлмаса-да, соғлиқни сақлаш соҳаси ўзининг асосий вазифасини бажариш учун соҳага сарфланадиган харажатлар ялпи ички маҳсулотга нисбатан 6-10 %ни ташкил этиши лозимлиги умумий равишда қабул қилинган. Кўплаб ривожланган мамлакатларда беморларнинг даволаниши учун қилинадиган сарфлар ҳиссаси умумий харажатлар миқдорининг 10-30 %и чегарасида тебраниб туради.

Умумжаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти (УССГ) мутахассисларининг фикрича, молиялаштиришнинг асосий манбалари ўртасидаги нисбатда куйидагича ҳолат афзал деб ҳисобланади: давлат бюджети-60, тиббий суғурта-30, пулли хизматлар-10%.

Мавзуга оид адабиётлар:

1. Каримов И.А. “Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, уни Ўзбекистон шароитида бартарф этиш йўллари ва чоралари”.-Ўзбекистон, 2008 й

2. Барча режа ва дастурларимиз Ватанимиз таракқиётини юксалтириш, халқимиз фаровонлигини оширишга хизмат қилади.. Президент Ислон Каримовнинг 2010 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ва 2011 йилга мўлжалланган иқтисодий

дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамаси мажлисидаги маърузаси // Халқ сўзи, 2011 йил 22 январ.

3. Каримов И.А. «Озод ва обод ватан эркин ва фаровон ҳаёт-пировард мақсадимиз». Ўзбекистон, 2000.

4. Салимов Б.Т., Ўроқов Н. Қишлоқ хўжалиги инфратузилмаси иқтисодиёти. – Т.: ТДИУ, 2004.

12–мавзу: Давлат халқаро хўжалик муносаблари ташкилотчиси ва ташқи иқтисодий фаолият

Фанни ўқитиш технологияси:

“Давлат халқаро хўжалик муносаблари ташкилотчиси ва ташқи иқтисодий фаолият” мавзусидаги маъруза машғулотининг технологик харитаси

Т/р	Босқичлар ва бажариладиган иш мазмуни	Амалга оширувчи маъсул, вақт
1	<p>Машғулотга тайёргарлик босқичи:</p> <p>1.1. Дарс мақсади: Талабаларда Ўзбекистонни жаҳон иқтисодиётига интеграциялашуви тўғрисида тушунчалар ҳосил қилиш.</p> <p>1.2. Идентив мақсадлар:</p> <p>1.2.1. Ташқи савдо алоқаларининг аҳамиятини очиб бера олади.</p> <p>1.2.2. Ташқи савдо обороти ва унинг аҳамиятини тушунтира олади.</p> <p>1.2.3. Ташқи иқтисодий алоқаларнинг моҳиятини ўргана олади.</p> <p>1.2.4. Экспорт ва импорт таркибини изоҳлаб бера олади.</p> <p>1.3. Асосий тушунчалар: ташқи савдо алоқалари, ташқи савдо обороти, иқтисодий ҳамкорлик, ташқи иқтисодий алоқалар, экспорт-импорт операциялари, хорижий инвестициялар, ташқи иқтисодий алоқалар, экспорт, импорт, хорижий инвестициялар, дотация, халқаро ташкилотлар.</p> <p>1.4. Дарс шакли: маъруза.</p> <p>1.5. Фойдаланиладиган метод ва усуллар: тақдимот, мунозара, ақлий ҳужум, баҳс.</p> <p>1.6. Керакли жиҳоз ва воситалар: видеопроектор, таркатма материаллар, китоб билан ишлаш.</p>	<p>Ўқитувчи, 10 минут</p>
2	<p>Ўқув машғулотни ташкил қилиш босқичи:</p> <p>2.1. Мавзу ва кўриб чиқиладиган саволлар тушунтирилади.</p> <p>2.2. Таркатма материаллар тарқатилади.</p> <p>2.3. Ташқи иқтисодий алоқаларнинг зарурияти нимадан иборат– деб савол берилади?</p>	<p>Ўқитувчи, 10 минут</p>
3	<p>Гуруҳда ишлаш босқичи:</p> <p>3.1. Ўзбекистоннинг ташқи иқтисодий алоқаларини тушунтиради.</p> <p>3.2. Ташқи савдо айланмасининг ижобий ва салбий</p>	<p>Ўқитувчи – талаба,</p>

	қолдикларини ёритади. 3.3. Экспорт ва импортга нисбатан квоталарни белгилаш тартибини айтади. 3.4. Ўзбекистоннинг жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозидан чиқиш йўлларини айтиб изоҳлайди.	50 минут
4	Мустаҳкамлаш ва баҳолаш учун саволлар: 4.1. Ташқи савдо айланмасининг қандай таркибий қисмлари мавжуд? 4.2. Ўзбекистон қандай савдо иттифоқларига аъзо? 4.3. Савдо тўсиқлари деганда нимани тушинасиз? 4.4. Сизнинг фикрингизча Ўзбекистоннинг ташқи савдо айланмасининг ижобий қолдиғи қанча миқдорни ташкил этади?	Ўқитувчи-талаба, 10 минут
5	Ўқув машғулотини яқунлаш босқичи: 5.1. Мақсад ва вазифалар бажарилганлиги таҳлил қилинади, тегишли хулосалар чиқарилади. 5.2. Мустақил иш топшириқлари уйга вазифа сифатида берилади (Ҳозирги кунда Ўзбекистоннинг ташқи иқтисодий алоқалари қай даражада?).	Ўқитувчи, 10 минут

Кўриб чиқиладиган асосий саволлар:

1. Ташқи иқтисодий алоқалар стратегияси ва ташқи савдо обороти.
2. Ташқи иқтисодий алоқалар ҳамда экспорт ва импорт таркиби.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар: ташқи савдо алоқалари, ташқи савдо обороти, иқтисодий ҳамкорлик, ташқи иқтисодий алоқалар, экспорт-импорт операциялари, хорижий инвестициялар, ташқи иқтисодий алоқалар, экспорт, импорт, хорижий инвестициялар, дотация, халқаро ташкилотлар

Мавзуда кўриб чиқиладиган муаммолар:

1.1. Ташқи савдо оборотининг ташқи иқтисодий алоқаларни мустаҳкамлашдаги аҳамияти.

1.2. Ташқи иқтисодий алоқаларнинг иқтисодий ўсишга таъсири.

1-савол бўйича дарснинг мақсади: Талабаларга ташқи савдо алоқалари ва ташқи савдо обороти тўғрисида тушунча бериш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1.1. Ташқи савдо алоқаларининг аҳамиятини очиб бера олади.

1.2. Ташқи савдо обороти ва унинг аҳамиятини тушунтира олади.

1-асосий савол баёни: Ўзбекистон Республикасининг ташқи иқтисодий алоқалар соҳасидаги ички стратегияси қўйидагиларни ўз ичига олади: экспорт-импорт операцияларини марказлаштирмаслик; давлат эҳтиёжлари учун зарур товарларнинг экспорти ва импорти устидан назоратни кучайтириш; давлат учун стратегик муҳим бўлмаган товарлар экспортини осонлаштириш; экспортнинг хомашёвий йўналишини бартараф этиш, хорижий инвестициялар оқимининг кенгайишига кўмаклашиш.

Мустақил Республиканинг ташқи иқтисодий алоқалар соҳасидаги янги сиёсати жаҳондаги жуда кўп мамлакатлар билан ҳар томонлама алоқаларни кенгайтиришда ўз ифодасини топмоқда.

Ўзбекистон ва Европа иттифоқи ўртасида тўқимачилик маҳсулотлари савдоси бўйича битим тузилган. Ўзбекистонда Европа Иттифоқининг «Таъсис» техникавий кўмаклашиш дастурлари муваффақиятли ривожланмоқда.

Ўзбекистон экспортининг асосий маҳсулотлари: пахта толаси (пахта толаси экспортн бўйича жаҳонда АҚШдан кейин 2-ўринни эгаллайди), машиналар, уларга жиҳозлар ва эҳтиёт қисмлар ва қора металллар, минерал хомашё, ўғит, пилла, пахта чиқиндилари, ўсимлик мойи, ип газлама.

Ўзбекистонда 30 дан ортиқ, маҳсулот тури четдан келтирилади. Буғдой, гўшт ва сут маҳсулотлар, сут ва сут маҳсулотлари, шакар, мойли ўсимликлар уруғлари ва мевалар, чой, кофе, ширинликлар, картошка, фармацевтика маҳсулотлари, кийим-кечак, трикотаж, чарм, пойабзал, автомобиллар (енгил, юк ва махсус ишларга мулжалланган), қора ва рангли металллар ҳамда улардан ясалган маҳсулотлар, телерадиоаппаратура, машиналар, ускуна-жиҳозлар импортнинг асосий бандларини ташкил этади. Мамлакат четдан оладиган жами товарларининг 18,2% дан кўпроқ озиқ-овқат маҳсулотлари ташкил этди. Бозор иқтисодиёти муносабатларининг қарор топиши даражасига қараб республиканинг озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган эҳтиёжлари мамлакатнинг ўзида ишлаб чиқарилган маҳсулотлар ҳисобига қондиришни узок муддатли режаси белгиланган.

Ўзбекистон ҳукумати кўрган чора-тадбирлар натижасида республикада ғалла етиштириш кескин кўпайди, шу ҳисобдан ғалла импорти 2 марта, гуруч импорти 10 марта, умуман озиқ-овқат маҳсулотлари импорти жиддий қисқарди. Аҳоли жон бошига экспортнинг миқдори жиҳатидан Ўзбекистон МДҲга олдинги ўринларда. Ўзбекистоннинг ташқи савдо баланси актив сальдога эга.

Назорат саволлари:

1.1. Ташқи иқтисодий алоқалар стратегияси деганда нима тушунилади?

1.2. Ташқи савдо обороти нима?

1.3. Иқтисодий ислохотларда халқаро меҳнат афзалликлари нималардан иборат?

Ташқи иқтисодий алоқаларда янги иқтисодий сиёсат деганда нимани тушунаси?

2-савол бўйича дарснинг мақсади: Талабаларга ташқи иқтисодий алоқалар тўғрисида тушунча бериш.

Идентив ўқув мақсадлари:

2.1 Ташқи иқтисодий алоқаларнинг моҳиятини ўргана олади.

2.2 Экспорт ва импорт таркибини изоҳлаб бера олади.

2-асосий савол баёни: 2010 йилда ташқи савдо ва тўлов баланслари ҳам сезиларли даражада мустаҳкамланди.

Ҳамон давом этаётган жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози шароитида экспортнинг умумий ҳажми 10,8 фоиз, ташқи савдо балансининг ижобий салдоси эса 1,8 баробар ошди ва 4 миллиард 200 миллион долларни

ташқил этди. Мамлакатимизнинг олтин-валюта захираси ҳам шунга мувофиқ равишда кўпайди.

Республика учун хорижий сармоядорларни иқтисодийни барқарорлаштириш ва янада ривожлантириш дастурларини амалга оширишга жалб этиш, чет эллик тадбиркорлар ва халқаро ташкилотлар билан ишлаб чиқариш соҳасида фойда кўриб ишлашни таъминлайдиган лойиҳаларни амалга ошириш учун инвестиция фондини ташқил этиш муҳим аҳамиятга эга. Ушбу мақсадлар учун инвестицияларнинг турли манбалари, уларнинг турли шакллари ва усуллари, узоқ ва қисқа муддатли кредитлар, бевосита қарзлар, дотациялар, ишлаб чиқариш-тижоратчилик фаолиятини ривожлантиришда ҳиссадор бўлиб қатнашиш ва бошқалардан фойдаланилмоқда. Хорижий сармоядорлар иқтисодда туб таркибий ўзгаришлар сиёсатини амалга оширишда, техника ва технологияни янгилаш жараёнларини жадаллаштириш, биринчи навбатда ишлов берувчи саноатни ривожлантиришда ёрдам бермоқда. Хорижий фирмалар, халқаро ташкилотлар республиканинг кимё, газ, нефть саноати, қишлоқ хўжалигини ривожлантириш бўйича йирик инвестиция лойиҳаларида иштирок этмоқда.

АҚШ, Германия, Франция, Туркия, Европа тикланиш ва тараққиёт банки катта ҳажмда энг янги машина ва ускуналар ҳамда технологиялар импортини, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини марказлаштирилган ҳолда харид қилишни молиялаш, Кўкдумалоқ газ-нефть конини ўзлаштириш лойиҳаларини кредитлаш бўйича битимларни имзолади. Айниқса Бухоро нефтни қайта ишлаш заводини қуриш, Қашқадарё ва Наманган вилоятларидаги нефть конларини ўзлаштириш бўйича Франция билан муносабатлар фаол ривожланмоқда.

Европа тикланиш ва тараққиёт банки билан Мурунгов олтин конларидан олтин, кумуш ва бошқа нодир металллар олишга ёхтиёйёёёёгай «Зарафшон-Ньюмонт» Ўзбекистон- АҚШ қўшма корхонаси қурилишини молиялаш ва бошқа молия манбаларини мувофиқлаштириш бўйича битимлар имзоланди (лойиҳа қиймати 150 млрд. доллар). Бу корхонанинг Ўзбекистон томонидан муассислари Ўзбекистон Геология давлат қўшма ва Навоий кон-металлургия комбинати, АҚШ томонидан, «Ньюмонт Майнинг корпорейшн» компанияси, лойиҳани амалга оширишда /арбдаги йирик банклар ҳам иштирок этмоқда.

Назорат саволлари:

2.1. Ташқи иқтисодий ҳамкорликни ривожлантириш қандай амалга оширилмоқда?

2.2. Ташқи иқтисодий алоқаларни ривожлантириш истиқболлари қандай белгиланади?

2.3. Республиканинг экспорт ва импорт салоҳияти қандай аниқланади?

Мавзуга оид мустақил иш топшириқлари:

1. Ўзбекистоннинг ташқи савдо айланмасини тушунтириш.

2. Ташқи иқтисодий алоқаларнинг иқтисодийнинг реал саторига таъсирини кўрсатиш.

Мавзу бўйича асосий хулосалар:

1. 2010 йил якунлари бўйича экспортнинг умумий ҳажми 10,8 фоиз, ташқи савдо балансининг ижобий салдоси эса 1,8 баробар ошди ва 4 миллиард 200 миллион долларни ташкил этди. Мамлакатимизнинг олтин-валюта захираси ҳам шунга мувофиқ равишда кўпайди.

2. 2010 йилда ўтказилган Халқаро саноат ярмаркаси ва Кооперацион биржада дунёнинг 51 мамлакатидан 700 дан ортиқ хорижий фирма ва компания вакиллари қатнашди, 500 дан ортиқ янги турдаги маҳсулот намойиш этилди, қиймати 2 триллион 600 миллиард сўмлик шартномалар имзоланди.

3. Мамлакатда 2010 йилда 2009 йилга нисбатан 13,6 фоизга кўп, яъни 9 миллиард 700 миллион АҚШ долларига тенг миқдордаги инвестициялар ўзлаштирилди, бу ялпи ички маҳсулотнинг қарийб 25 фоизини ташкил этади.

Мавзуга оид адабиётлар:

1. Каримов И.А. “Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, уни Ўзбекистон шароитида бартарф этиш йўллари ва чоралари”.-Ўзбекистон, 2008 й.

2. Барча режа ва дастурларимиз Ватанимиз тараққиётини юксалтириш, халқимиз фаровонлигини оширишга хизмат қилади.. Президентнинг 2010 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2011 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамаси мажлисидаги маърузаси // Халқ сўзи, 2011 йил 22 январ.

3. Тухлиев Н. Ўзбекистон иқтисодиёти. – Т. Ўзбекистон. 2002 й.

4. Ишмухаммедов А. Ўзбекистон миллий иқтисодиёти.-Т.: Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси. 2004 й.

АМАЛИЙ МАНБУЛАТЛАРИНИ БАЖАРИШ ЮЗАСИДАН КЎРСАТМАЛАР

1-Семинар манбулат. Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш тушунчаси: фаннинг объекти, предмети, мақсади ва вазифалари.

Дарс мақсади: Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш фани тўғрисида талабаларда тушунча ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Фаннинг хозирги кундаги моҳиятини ёритиб бера олади.
2. Иқтисодиётга давлатнинг микродоирадаги аралашувини тушунтириб бера олади.
3. Давлатнинг макроиқтисодий вазифаларини изоҳлаб бера олади.
4. Фаннинг предмети ва объектини изоҳлаб бера олади.

Керакли манбалар: Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш фани бўйича тайёрланган маърузалар тўплами.

Ишни бажариш тартиби:

1. Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш фанининг мазмунини ўрганиш.

2. Фан предмети ва объекти мазмунини ёритинг.
3. Фанинг мақсади ва вазифаларини изоҳлаб беринг.

Керакли адабиётлар:

1. А.Э. Эшмухаммедов, Л.З. Хасанова, М.Р. Раҳимова «Бозор иқтисодиёти шароитида миллий иқтисодиётнинг ривожланиши» Т: 1996 й. 3-6 бет.
2. Н. Тўхлиев. "Ўзбекистон республикаси" 2002 й. 7-10 бет.
3. Каримов И. "Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида" Т: 1995 й. 7-14 бет.
4. Албегова А. "Давлатни иқтисодий сиёсати" Т: 1995 й. 2-7 бет.

2-Семинар машғулоти. Давлатнинг иқтисодий функциялари ва унинг бозор иқтисодиёти ривожланишига аралашуви зарурияти.

Дарс мақсади: Талабаларда давлатнинг иқтисодий функциялари ва иқтисодиётга аралашуви зарурияти ҳақида тушунча ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Давлатнинг иқтисодий функцияларини баён қилиб бера олади.
2. Иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солиш мақсадини тушунтириб бера олади.
3. Иқтисодиётни тартиблаш усуллари ва воситаларини изоҳлаб беради.

Керакли манбалар: Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш фани бўйича тайёрланган маърузалар тўплами.

Ишни бажариш тартиби:

1. Давлатнинг функциялари ва иқтисодий функцияларини ўрганинг.
2. Бозор иқтисодиёти шароитида давлатнинг иқтисодиётга аралашуви зарурлигини ўрганинг ва таҳлил қилинг.

Керакли адабиётлар:

1. А.Э. Эшмухаммедов ва бошқалар «Бозор муносабатлари шароитида миллий иқтисодиётни ривожланиши» Т: 1996 й. 7-10 бет.
2. Каримов И. А. «Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида» Т: 1995 й. 43-50 бет.
3. Каримов И.А «Ўзбекистон ХХI аср бўсағасида, хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт гарови» Т: 1997 й. 151-155 бетлар.
4. Тўхлиев Н. «Ўзбекистон Республикаси» Т: 2002 й. 199-212 бетлар.

3-Семинар машғулоти. Иқтисодий сиёсат субъектлари.

Дарс мақсади: Талабаларда иқтисодий сиёсат субъектлари ҳақида тушунчалар ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Хўжалик манфаатларини ифодаловчилар ва акс эттирувчиларнинг фарқини ёритиб бера олади.
2. Ўзбекистон республикасидаги ҳокимият турларини ва вазифаларини тушунтириб бера олади.

Керакли манбалар: Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш фани бўйича тайёрланган маърузалар тўплами.

Ишни бажариш тартиби:

1. Хозирги кундаги иқтисодий сиёсат субъектларини ўрганинг.
2. Жамоатчилик ташкилий уюшмаларининг вазифаларини ўрганинг.

Керакли адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси Т: 1992 й. 24-38 бетлар.
2. А.Э. Эшмухаммедов ва бошқалар «Бозор муносабатлари шароитида миллий иқтисодиётни ривожланиши» Т: 1996 й. 10-16 бет.
3. Каримов И.А «Ўзбекистон XXI аср бўсағасида, хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт гарови» Т: 1997 й. 189-190 бетлар.
4. Тўхлиев Н. «Ўзбекистон Республикаси» Т: 2002 й. 216-240 бетлар.

4-Семинар машғулоти: Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришни мақсад ва объектлари.

Дарсинг мақсади: Талабаларда иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг мақсад ва объектлари ҳақида тушунчалар ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш объектларини изоҳлай бера олади.
2. Миллий иқтисодитётни давлат томонидан бошқариш мақсадини тушунтира олади.

Керакли манбалар: Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш фани бўйича тайёрланган маърузалар тўптами.

Ишни бажариш тартиби:

1. Иқтисодиётни бошқариш объектларини ўрганиб мисоллар асосида изоҳлаб беринг.
2. Иқтисодиётни бошқариш мақсадларини ўрганинг ва таҳлил қилинг.

Керакли адабиётлар:

1. А.Э. Эшмухаммедов ва бошқалар «Бозор муносабатлари шароитида миллий иқтисодиётни ривожланиши» Т: 1996 й. 117-121 бет.
2. Каримов И. А. «Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида» Т: 1995 й. 194-216 бет.
3. Тўхлиев Н. «Ўзбекистон Республикаси» Т: 2002 й. 261-270 бетлар.

5-Семинар машғулоти. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш воситалари.

Дарс мақсади: Иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш воситалари ҳақида талабаларда тушунчалар ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Иқтисодиётни маъмурий бошқариш воситаларини мазмунини ёритиб бера олади.
2. Иқтисодиётни иқтисодий воситалар билан бошқаришнинг мазмунини ёритиб бера олади.
3. Давлат секторини иқтисодиётни бошқарувдаги моҳиятини тушунтириб бера олади.

Керакли манбалар: Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш фани бўйича тайёрланган маърузалар тўптами.

Ишни бажариш тартиби:

1. Иқтисодиётни маъмурий бошқариш воситаларини тушунотириб беринг.
2. Иқтисодиётни иқтисодий воситалар билан бошқаришни тушунтириб беринг.
3. Давлат секторини иқтисодиётдаги тугган ўрнини таҳлил қилинг.

Керакли адабиётлар:

1. А.Э. Эшмуҳаммедов ва бошқалар «Бозор муносабатлари шароитида миллий иқтисодиётни ривожланиши» Т: 1996 й. 147-151 бет.
2. Каримов И. А. «Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида» Т: 1995 й. 75-84 бет.
3. Тўхлиев Н. «Ўзбекистон Республикаси» Т: 2002 й. 331-336 бетлар.

6- Семинар машғулот. Давлат томонидан иқтисодиётни режалаштириш.

Дарс мақсади: Давлат томонидан иқтисодиётни режалаштиришга оид тушунчалар ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Худудий стратегияни моҳиятини ёритиб бера олади.
2. Худудий стратегиянинг таркибини ва тузилишини изоҳлаб бера олади.
3. Оддий ва фавқулодда дастурларини фарқини мисоллар билан тушунтириб беради.

Керакли манбалар: Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш фани бўйича тайёрланган маърузалар тўптами.

Ишни бажариш тартиби:

1. Худудий стратегияни моҳиятини ва аҳамиятини тушунтириб беринг.
2. Худудий стратегиянинг таркибини ва тузилишини ўрганинг ва таҳлил қилинг.
3. Оддий ва фавқулодда дастурларни ўрганинг ва мисоллар асосида тушунтириб беринг.

Керакли адабиётлар:

1. А.Э. Эшмуҳаммедов ва бошқалар «Бозор муносабатлари шароитида миллий иқтисодиётни ривожланиши» Т: 1996 й. 120-124 бет.
2. Каримов И. А. «Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида» Т: 1995 й. 230-232 бет.
3. Каримов И.А «Ўзбекистон XXI аср бўсағасида, хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт гарови» Т: 1997 й. 210-214 бетлар.

7-Семинар машғулот: Давлат ва молия-банк тизими.

Дарснинг мақсади: Талабаларда иқтисодиётни бошқаришда молия-кредит йўллари ҳақида тушунчалар ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.2.1. Молия муносабатлари тушунчасини изоҳлаб бера олади.

1.2.2. Давлат бюджетини даромад ва харажат қисмларини тушинтириб бера олади.

Керакли жиҳоз ва материаллар: Ўзбекистон миллий иқтисодиёти фани бўйича тайёрланган маърузалар тўплами, ўқув услубий мажмуа, тарқатма материаллар, проектор, компьютер, экран.

Ишни бажариш тартиби:

1. Молия муносабатлари ҳақида тушунча ҳосил қилиш.
2. Молия тизимини иқтисодиётга таъсирини кўрсатиш.
3. Давлат бюджетининг иқтисодий моҳиятини ёритиш.
4. Давлат бюджетининг таркиби ва ўзаро мутаносиблик даражасини аниқлаш.
5. Суғуртанинг иқтисодиётдаги ролини аниқлаш.
6. Икки даражадаги банк тизими ҳақида ахборот бериш.

Керакли адабиётлар:

1. А.Э. Эшмухаммедов ва бошқалар «Бозор муносабатлари шароитида миллий иқтисодиётни ривожланиши» Т: 1996 й. 169-172 бет.
2. Тўхлиев Н. «Ўзбекистон Республикаси» Т: 2002 й. 271-284 бетлар.
3. Каримов И. А. «Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида» Т: 1995 й. 179-184 бет.

8 - Семинар машғулоти: Корхоналарни модернизация қилиш, техник ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлашдаги давлатнинг фаол инвестицион сиёсати.

Амалий машғулотни олиб бориш технологияси

Дарс мақсади: Талабаларда миллий иқтисодиётни ривожлантиришда инвестицияларнинг аҳамияти тўғрисида тушунчалар ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

- 1.8.1. Инвестициянинг моҳияти ва турларини айта олади.
- 1.8.2. Инвестицион фаолиятнинг мазмунининг тушунтира олади.
- 1.8.3. Давлатнинг инвестицион сиёсатини тушунтира олади.

Керакли жиҳоз ва материаллар: Ўзбекистон миллий иқтисодиёти фани бўйича тайёрланган маърузалар тўплами, ўқув услубий мажмуа, тарқатма материаллар, проектор, компьютер, экран.

Ишни бажариш тартиби:

1. Инвестициянинг моҳияти, турлари, объекти ва субъекти ни тушунтириш.
2. Инвестиция билан инвестицион фаолиятни фарқлаш.
3. Инвестицияларнинг марказлашган ва номарказлашган молиявий манбаларини аниқлаш.
4. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозни бартараф этишда инвестицияларнинг ролини ёритиш.

АДАБИЁТЛАР:

1. Аллаярова М.Қ. Ўзбекистон миллий иқтисодиёти.- Гулистон. -2008.
2. Ишмухаммедов А. Ўзбекистон миллий иқтисодиёти.-Т.: Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси. 2004 й.

3. Н.Тухлиев «Ўзбекистон республикаси». Энциклопедик луғат. – Т.: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси», 2002 йил.

9 - Семинар машғулоти: Аҳоли бандлиги ва унинг бандлигини таъминлашнинг йўналишлари.

Дарснинг мақсади: Бозор иқтисодиётида меҳнат бозорини тартибга солиш ва аҳолини иш билан таъминлаш йўллари талабаларга ёритиб бериш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1. Меҳнат ресурсларидан фойдаланиш ва меҳнат унумдорлиги даражасини аниқлаб бера олади.

2. Меҳнат ресурсларининг унумдорлигини ошириш йўллари тушунтириб бера олади.

Керакли жиҳоз ва материаллар: Ўзбекистон миллий иқтисодиёти фани бўйича тайёрланган маърузалар тўплами, ўқув услубий мажмуа, тарқатма материаллар, проектор, компьютер, экран.

Ишни бажариш тартиби:

1. Меҳнат ресурслари, таркиби, унумдорлигини тушунтириш.
2. Қишлоқ хўжалигида меҳнат бозорини аҳамиятини ёритиш.
3. Меҳнат ресурсларидан фойдаланиш ва меҳнат унумдорлиги даражасини ифодаловчи кўрсаткичларни ифодалаш.
4. Қишлоқ хўжалигида меҳнат ресурсларидан фойдаланишни аҳамиятини кўрсатиш.
5. Меҳнат ресурсларидан фойдаланишни яхшилаш, уни унумдорлигини ошириш йўллари тушунтириш.

10 - Семинар машғулоти: Миллий иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришларни тартибга солиш

Амалий машғулотни олиб бориш технологияси

Дарс мақсади: Талабаларда макроиқтисодиёт ва унинг асосий йўналишлари тўғрисида тушунчалар ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1.4.1. Макроиқтисодий вазиятга таъриф бера олади.

1.4.2. Мамлакатимизнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг йил якунларини изоҳлай олади.

1.4.3. Мамлакатимизнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг устивор йўналишларини башорат қила олади.

Керакли жиҳоз ва материаллар: Ўзбекистон миллий иқтисодиёти фани бўйича тайёрланган маърузалар тўплами, ўқув услубий мажмуа, тарқатма материаллар, проектор, компьютер, экран.

Ишни бажариш тартиби:

1. Макроиқтисодий кўрсаткичлари йил якуни бўйича таҳлилни қилиш.
2. Миллий иқтисодиётнинг тармоқларидаги таркибий ўзгаришларни кўрсатиш.

3. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг иқтисодий ривожланишидаги ролини ёритиш.
4. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозидан чиқиш йўллари кўрсатиш.
5. Мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг устивор йўналишларини башорат қилиш.

АДАБИЁТЛАР:

1. Аллаярова М.Қ. Ўзбекистон миллий иқтисодиёти.- Гулистон. -2008.
2. Ишмухаммедов А. Ўзбекистон миллий иқтисодиёти.-Т.: Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси. 2004 й.
3. Н.Тухлиев «Ўзбекистон республикаси». Энциклопедик луғат. – Т.: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси», 2002 йил.

11 - Семинар машғулоти: Соғлиқни сақлаш тизими ва уни ислоҳ қилиш

Амалий машғулоти олиб бориш технологияси

Дарс мақсади: Талабаларда соғлиқни сақлаш тизими тўғрисида тушунчалар ҳосил қилиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1.4.1. Қишлоқ жойларда соғлиқни сақлаш тизимининг аҳамиятини ёритиб бера олади.

1.4.2. Соғлиқни сақлашни таъминотини ёритиб бера олади.

1.4.3. Соғлиқни сақлашни молиялаштириш манбаларини тушунтира олади.

Керакли жиҳоз ва материаллар: Қишлоқ хўжалиги инфратузилмаси иқтисодиёти фани бўйича тайёрланган маърузалар тўплами, ўқув услубий мажмуа, тарқатма материаллар, проектор, компьютер, экран.

Ишни бажариш тартиби:

1. Республикада амал қилаётган хизмат кўрсатиш турларини санаш.
2. Маданий-маиший хизмат кўрсатиш турларини айтиш.
3. Қишлоқ жойларда маданий хизмат кўрсатиш корхоналарини ташкил қилишда мулкчиликнинг ролини ёритиш.
4. Қишлоқ жойларда маиший хизмат кўрсатиш корхоналарини ташкил қилишда мулкчиликнинг ролини ёритиш.
5. Маданий-маиший хизмат кўрстаиш соҳаси истиқболларини ёритиш.

АДАБИЁТЛАР:

1. Каримов И.А. “Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, уни Ўзбекистон шароитида бартарф этиш йўллари ва чоралари”.-Ўзбекистон, 2008 й
2. Каримов И.А. «Озод ва обод ватан эркин ва фаровон ҳаёт-пировард мақсадимиз». Ўзбекистон, 2000.
3. Салимов Б.Т., Ўроқов Н. Қишлоқ хўжалиги инфратузилмаси иқтисодиёти. – Т.: ТДИУ, 2004-112 бет
4. Салимов Б.Т., Ҳамдамов ва бошқалар Дехқон ва фермер хўжаликлари иқтисодиёти.- Т.: ТДИУ, 2004-176 бет.

12-Семинар машғулот: Давлат халқаро хўжалик муносаблари ташкилотчиси ва ташқи иқтисодий фаолият

Дарсинг мақсади: Республикамиз ташқи иқтисодий алоқалар стратегиясини ёритиш.

Идентив ўқув мақсадлари:

1.8.1. Ташқи савдо алоқаларининг аҳамиятини очиб бера олади.

1.8.2. Ташқи савдо обороти ва унинг аҳамиятини тушунтира олади.

Керакли жиҳоз ва материаллар: Ўзбекистон миллий иқтисодиёти фани бўйича тайёрланган маърузалар тўплами, ўқув услубий мажмуа, тарқатма материаллар, проектор, компьютер, экран.

Ишни бажариш тартиби:

1. Ташқи иқтисодий алоқалар стратегиясига тавсиф бериш.

2. Ташқи савдо оборотига таъриф бериш.

3. Экспорт ва импорт таркибини аниқлаш.

4. Ташқи иқтисодий алоқаларнинг иқтисодий ўсишга таъсирини кўрсатиш.

АДАБИЁТЛАР:

1. Тухлиев Н. Ўзбекистон иқтисодиёти. – Т. Ўзбекистон. 2002 й.

2. Ишмухаммедов А. Ўзбекистон миллий иқтисодиёти.-Т.: Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси. 2004 й.

3. www.ziyounet.uz

4. www.gduportal.uz

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАРИНИ БАЖАРИШ ЮЗАСИДАН ТОПШИРИҚЛАР

I–топшириқ. XX асрнинг II ярмидаги иқтисодий муоммоларни таҳлил қилиш.

1.1 «Иқтисодий ўсиш» тушунчасини таҳлил қилинг.

1.2 Ишсизлик муоммосини ишлаб чиқаришга таъсирини баён қилинг.

1.3 Ташқи меҳнат миграциясига таъсир қилувчи омиллар.

II–топшириқ. Иқтисодиётни тартибга солишда давлатнинг макроиқтисодий сиёсатини таърифлаб бериш.

2.1. давлатнинг бюджет – солиқ сиёсати орқали иқтисодиётни тартиблашни ўрганиш.

2.2. Давлатни пул-кредит сиёсати деганда нималарни тушунасиз.

III–топшириқ. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш субъектларини таърифланг.

3.1. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришнинг хўжалик манфаатларини ифодаловчилар билан тескари боғлиқлигини кўрсатинг.

3.2. Анкеталаштиришни моҳиятини ёритиб бериш.

3.3. Бозор тизимида ўтишда рақобатни химоялаш нима учун зарур?

IV-топширик. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқарилишини объектлари ва мақсадларига таъриф бериш.

4.1. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқарилишини асосий объектларига таъриф бериш.

4.2. Давлатни циклик сиёсатини қандай тушунасиз.

V-топширик. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш воситаларини таърифлаш.

5.1. Маъмурий воситалар уларни ижобий ва салбий томонларини таърифлаб беринг.

5.2. Миллий иқтисодиётни ташқи иқтисодий механизмига тариф беринг.

5.3. Миллий иқтисодиётни ривожлантиришда инфраструктурани бўғинларини ўрнини ижобий таъсирини баён қилинг.

VI-топширик. Давлат томонидан иқтисодиётни режалаштиришни таърифлаш.

6.1. Ижтимоий –иқтисодий ривожлантириш дастурларини ишлаб чиқишни изохланг.

6.2. Худудда ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурларини қўллашни мохиятини очиб беринг.

6.3. Узоқ муддатли режалаштириш ва унинг мохиятини изохланг.

VII-топширик. Фирма ресурсларидан фойдаланиш ва тақсимланишига таъриф беринг.

7.1. Моддий ресурслар – ишлаб чиқаришнинг ўсишида асосий манба дейилишини сабабини изохлаб беринг.

7.2. Моддий ресурслардан фойдаланишда иқтисодий ҳамкорлик жараёни қандай кечмоқда.

7.3. Моддий ресурслар иқтисодий ўсиш омили эканлигини изохлаб беринг.

Ушбу топширик саволларига қуйидаги адабиётлардан жавоб топасиз:

1. Ишмухаммедов А. Э., Кованова Л., Рахимова М.Э, «Бозор муносабатлари шароитида миллий иқтисодиётнинг ривожланиши». Тошкент 1996 й.
2. Ишмухаммедов А. Э., Рахимова М.Э, Сунатов М.М. Ашурова Д.О. «Хорижий мамлакатларда иқтисодиётни тартибга солиш» Тошкент 2004 й.
3. Каримов И.А «Ўзбекистон иқтисодий ислохатларни чуқурлаштириш йўлида» Т.1995 й.
4. Каримов И.А «Ўзбекистон XXI аср бўғасида хавфсизликка тақдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари» , Т. 1997 й.
5. Тўхлиев Н., «Ўзбекистон республикаси» Т. 2002 й.
6. Назаров М. «Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш» Маъруза матнлари. Г.2004 й.

Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш фанидан қўйидаги хулосаларга келиш мумкин:

1. Миллий иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш фани 2000-2001 ўқув йилидан буён иқтисодиёт факултети талабаларига ўқитилмоқда. Унинг амалий аҳамияти Ўзбекистон иқтисодиётини бозор муносабатига ўтиб бориш ва жаҳон ҳамжамиятига кириб бориш қонун ва қонуниятларини ўрганиш жамият аъзоларини фаровон турмушига асос яратишдир.

Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришни режалаштириш, бошқарувнинг қонуний мейёрий асосларини такомиллаштириш янги тадқиқот йўналишлар муаммосини ечимини ҳам ушбу фан ҳал этмоғи лозим.

2. Ушбу фаннинг тадқиқот объектлари: иқтисодий цикл, бандлик пул муаммоси, тўлов баланси, рақобат шартлари, ижтимоий таъминот, кадрлар тайёрлаш, атроф муҳит, яни бошқарув билан ижтимоий-иқтисодий ривожланиш ўртасидаги ўзаро алоқадорликдир. Ушбу алоқаларни оптималлаштириш, инсон ҳаёти фаолиятини сақлаш ва тиклаш такрор ишлаб чиқариш жараёнини ривожлантиришни таъминлайдиган иқтисодий муносабатлар тизимини яратиш ва уларни ҳаётга жорий этиш масалаларини, йўналишларини ўргатиш фаннинг предмети ва мақсадидир.

3. Миллий иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солишнинг фан сифатида мақсади бозор иқтисодиёти шароитида давлатнинг микро ва макро сиёсатини амалга оширишни оптималлаштириш, ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш, аҳолини талаб ва эҳтиёжларини қондиришга таъсир кўрсатиш.

4. Фаннинг асосий вазифаси жамият янги иқтисодий тизимга ўтиб борар экан, унинг янги тизим шароитида иқтисодиётни давлат томонидан бошқариш субъектлари фаолиятини замон талабига жавоб берадиган даражага кўтариш жамиятни иқтисодиётни демократлаштиришдир.

5. Ҳорижий давлатлар тажрибасини ўрганиш натижасида-иқтисодиётни тартиблашда бюджет, солиқ, пул-кредит ва валюта курси сиёсатларидан фойдаланиб макроиқтисодий сиёсатни амалга ошириш.

6. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришда ҳозирги кунда ривожланган мамлакатлардаги режалаштириш тизимини ўрганиш ва мақбулларини мамлакатимизда қўллаш, режа асосида иқтисодиётни бошқариш омили бўлиши мумкин.

7. Бозор иқтисодиётнинг муҳим хусусиятларидан бири ресурсларнинг фирмалардан самарали фойдаланишни таминлашда имкон беради, чунки ресурсларнинг тақчиллиги ҳақида нарх олдиндан хабар беради.

8. Иқтисодиётни давлат томонидан бошқаришда ташқи иқтисодий алоқалар энг муҳим омиллардан. Ташқи иқтисодий алоқаларсиз ҳеч бир мамлакатнинг иқтисодиёти ривожланиши мумкин эмас.

9. Ривожланишнинг табиий ва демократик омиллари-минтақанинг ўзига ҳос хусусиятлари-мамлакатлар аро сув ресурсларининг чекланганлиги ва номутоносиб тақсимланганлиги билан ҳарактерланади.

10. Миллий иқтисодий давлат томонидан бошқариш фани 2000-2001 ўқув йилидан буён иқтисодий факултети талабаларига ўқитилмоқда. Унинг амалий аҳамияти Ўзбекистон иқтисодий бозор муносабатига ўтиб бориш ва жаҳон ҳамжамиятига кириб бориш қонун ва қонуниятларини ўрганиш жамият аъзоларини фаровон турмушига асос яратишдир.

Иқтисодий давлат томонидан бошқаришни режалаштириш, бошқарувнинг қонуний мейёрий асосларини такомиллаштириш янги тадқиқот йўналишлар муаммосини ечимини ҳам ушбу фан ҳал этмоғи лозим.

11. Ушбу фаннинг тадқиқот объектлари: иқтисодий цикл, бандлик пул муаммоси, тўлов баланси, рақобат шартлари, ижтимоий таъминот, кадрлар тайёрлаш, атроф муҳит, яни бошқарув билан ижтимоий-иқтисодий ривожланиш ўртасидаги ўзаро алоқадорликдир. Ушбу алоқаларни оптималлаштириш, инсон ҳаёти фаолиятини сақлаш ва тиклаш такрор ишлаб чиқариш жараёнини ривожлантиришни таъминлайдиган иқтисодий муносабатлар тизимини яратиш ва уларни ҳаётга жорий этиш масалаларини, йўналишларини ўргатиш фаннинг предмети ва мақсадидир.

12. Миллий иқтисодий давлат томонидан тартибга солишнинг фан сифатида мақсади бозор иқтисодиёти шароитида давлатнинг микро ва макро сиёсатини амалга оширишни оптималлаштириш, ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш, аҳолини талаб ва эҳтиёжларини қондиришга таъсир кўрсатиш.

13. Фаннинг асосий вазифаси жамият янги иқтисодий тизимга ўтиб борар экан, унинг янги тизим шароитида иқтисодий давлат томонидан бошқариш субъектлари фаолиятини замон талабига жавоб берадиган даражага кўтариш жамиятни иқтисодий демократлаштиришдир.

14. Ҳорижий давлатлар тажрибасини ўрганиш натижасида-иқтисодий тартибланда бюджет, солиқ, пул-кредит ва валюта курси сиёсатларидан фойдаланиб макроиқтисодий сиёсатни амалга ошириш.

15. Иқтисодий давлат томонидан бошқаришда ҳозирги кунда ривожланган мамлакатлардаги режалаштириш тизимини ўрганиш ва мақбуллари мамлакатимизда қўллаш, режа асосида иқтисодий бошқариш омили бўлиши мумкин.

16. Бозор иқтисодиётнинг муҳим хусусиятларидан бири ресурсларнинг фирмалардан самарали фойдаланишни таъминлашда имкон беради, чунки ресурсларнинг тақчиллиги ҳақида нарх олдиндан хабар беради.

17. Иқтисодий давлат томонидан бошқаришда ташқи иқтисодий алоқалар энг муҳим омиллардан. Ташқи иқтисодий алоқаларсиз ҳеч бир мамлакатнинг иқтисодиёти ривожланиши мумкин эмас.

18. Ривожланишнинг табиий ва демократик омиллари-минтақанинг ўзига ҳос хусусиятлари-мамлакатлар аро сув ресурсларининг чекланганлиги ва номутоносиб тақсимланганлиги билан ҳарактерланади.

ИНФОРМАЦИОН – УСЛУБИЙ ТАЪМИНОТ

АСОСИЙ АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон республикаси Президенти И.А.Каримонинг 2012 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлар ва 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устивор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. “Халқ сўзи” 19 январ 2013 йил

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори “Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг йигирма йиллигини нишонлашга тайёргарлик кўриш ва уни ўтказиш тўғрисида”. “Халқ сўзи” 2011 йил 7 апрель, № 68 (5235).

3. Каримов И.А. Мамлакатда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш Концепцияси. Президент И.А.Каримовнинг 2010 йил 12 ноябрдаги Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик Палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маърузаси. //Халқ сўзи, 2010 йил 13 ноябр.

4. Каримов И.А. асосий вазифамиз – Ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир. Т.: “Ўзбекистон”, 2010.

5. Каримов И.А. Бизнинг йўлимиз - демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва модернизация жараёнларини изчил давом эттириш йўлидир. Президент Ислам Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 19 йиллигига бағишланган тантанали маросимидаги маърузаси. // Халқ сўзи. 2011 йил 8 декабр.

6. Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари / И.А.Каримов. – Т.: Ўзбекистон, 2009

10. Каримов И.А. «Озод ва обод ватан эркин ва фаровон ҳаёт-пировард мақсадимиз». Ўзбекистон, 2000.

11. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида хавфсизликка таҳдид ва тараққиёт кафолатлари.– Тошкент, Ўзбекистон, 1997й. 156- 227б.

ҚЎШИМЧА АДАБИЁТЛАР:

1. Тухлиев Н. Ўзбекистон иқтисодиёти. – Т. Ўзбекистон. 2002 й.

2. Ишмухаммедов А. Ўзбекистон миллий иқтисодиёти.-Т.: Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси. 2004 й.

3. Рахимова М. Минтақа ва маҳаллий хўжалик иқтисодиёти.-Т.: Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси. 2004 й.

4. www.ziynet.uz

5. www.gduportal.uz

ГЛОССАРИЙ

Антиинновациялар – ўтмишга қайтишга, ҳаракатни орқага қайтаришга йўналтирилган янгиликлар киритиш, технология, экология, иқтисодиёт, ижтимоий-сиёсий ва маданий соҳалардаги инновацион оқимлар тадқиқотлари.

Антропоцентрик белги – кенг маънода инсоннинг (мамлакатнинг) яшовчанлиги ва келажакда доимий қўллаб-қувватланувчи (барқарор), узлуксиз узоқ ва мувозанатланган ривожланиш имконияти (қобилияти) тушунилади.

Базис технологик инновациялар – янги авлод техникаси (технологиялари) ва технологик укладларини ўзлаштиришга йўналтирилади.

Барқарор ривожланиш – жамиятнинг узлуксиз тараққиётини таъминловчи ҳамда атроф-муҳит ва табиатга зарар етказмайдиган барқарор ижтимоий-иқтисодий мувозанатланган ривожланиш сифатида белгиланиши мумкин.

Биосферицентрик (умумий ҳолатда — экологик) белги – тушунча инсониятнинг келуси ривожланиши экофоб шаклда ўтмаслиги учун биосферани Ердаги ҳаётнинг табиий асоси сифатида сақлаб қолиш, унинг барқарорлиги ва табиий эволюция билан боғлиқ.

Бошқарилувчанлик омили – иқтисодий тизимда такрор ишлаб чиқариш жараёнларининг бошқарилувчанлиги бошқарув объектига етарлича таъсир доирасини таъминловчи воситалар мавжудлигини назарда тутди.

Даврга хос инновациялар – инсон билимининг ривожланишидаги асосий ўсиш, улар узоқ муддатли ривожланишнинг асоси бўлиб, дунёда кенг тарқалганлиги учун уларни даврга хос янгиликлар киритиш деб аташ мумкин. Иқтисодий тарихнинг ўзгарувчан йўналишини улардан ҳар бири ўсиш тавсифномасига эга бўлган даврга хос янгиликлар киритиш билан ифодаланувчи иқтисодий даврларга бўлиш имконини беради.

Диффузия – бошқа истеъмолчиларнинг янги олинган билимларга кўшилиши ёки улардан янада фаол фойдаланилиши, бунинг натижасида ташкилот ёки фирмалар бу билимлардан максимал фойда олиш мақсадида фойдаланади.

Ижтимоий-маданий инновациялар – фан, маданият, таълим, этика ва мафкура соҳасидаги инновациялар бўлиб, улар инновацион янгиланиш манбаи бўлиб хизмат қилади ва шу билан бир пайтда унинг натижаси сифатида ижтимоий-маданий тузум ёки унинг ривожланишидаги навбатдаги босқични шакллантиради.

Ижтимоий-сиёсий ва ҳуқуқий соҳалардаги инновациялар – ижтимоий страттификация, синфлар таркиби ва нисбати, бошқа ижтимоий гуруҳлар, давлат ва ҳуқуқий институтларда ўзгаришларга олиб келади.

Илмий-технологик ўзгаришлар – меҳнат маҳсулдорлигини бир неча марта ошириш, бирламчи (табиий) ресурслар истеъмоли ва атроф-муҳитга зарарли чиқитлар чиқаришни қисқартиришга имкон берувчи ишлаб

чиқаришнинг постиндустриал гуманистик-ноосфера технологик усулига ўтишга имкон беради.

Инновационлик – даврга хос бўлган ва базис инновациялар рискига боришга мойиллик, консерватизм ва инерция таъсирини бартараф этган ҳолда самарали инновацияларни амалга ошириш қобилияти.

Инновация – инсон ақли эришган ютуқлардан (кашфиётлар, ихтиролар, илмий ва конструкторлик лойиҳалари ва б.) у ёки бу фаолият соҳасида самарадорликни ошириш учун фойдаланиш тушунилади. Мос равишда технологик, иқтисодий, экологик, бошқарув, ҳарбий, сиёсий, ижтимоий-маданий, ҳуққий ва бошқа инновацияларни ажратиб кўрсатиш мумкин.

Инновация – ҳар қандай фаолият соҳасида киритилувчи янгилик.

Интеграл тузум – у ҳақиқат (фан), яхшилик (этика) ва гўзаллик (эстетика) уйғунлигини таъминлайди; чунки у /арб ва Шарқнинг цивилизация кадриятлар тизимини интеграциялайди, уларнинг бир-бирини бойитиши ва маҳсулдорлигини таъминлайди.

Ихтиролар – майда ва кичкина – чиқарилаётган маҳсулот ва фойдаланилаётган технологияларнинг айрим кўрсаткичларини яхшилашга йўналтирилади; микроинновациялар, айрим ҳолларда эса сохта инновациялар асосида ётади.

Йирик ихтиролар – уларнинг сони кўп эмас – янги технологик тамойилларни ишлаб чиқаришга жорий қилишга хизмат қилади, принципиал жиҳатдан янги маҳсулот ва технологиялар, янги авлод техникаси учун асос бўлиб хизмат қилади.

Мақсадли йўналганлик омили – инқирозга қарши тартибга солиш ва бошқарувнинг умумий мақсадлари иқтисодий тизимнинг барча ҳаётий функцияларини такрор ишлаб чиқариш ва узок муддатли барқарор фаолиятини таъминлаш ҳисобланади.

Ноосфера — барқарор ривожланишга ўтишнинг етуклик ва яқунловчи босқичи, жамиятнинг келажакда кутилаётган, инсоннинг табиатга йўл қўйиш мумкин бўлган даражада таъсир кўрсатиши таъминланувчи ҳолати. Ноосфера барқарор ривожланиш магистрали бўйича ўтиш жараёни ривожланувчи мақсадли мўлжал ҳисобланади.

Ноосфера ривожланиш (ноосферогенез) ва «барқарор ривожланиш» - ўз моҳиятига кўра, бир-бирига яқин тушунса бўлиб, улардан иккинчиси фақат ноосфера ҳаракатланишининг бошини англатади холос.

Самарадорлик омили – бошқарувчи таъсир кучи бошқарув мақсадларига эришиш учун етарли бўлиши лозим. Самарали бошқарув таъсири мувозанатни бузувчи омилларга қарши барқарорликни оширишга йўналтирилади.

Сохта инновациялар (псевдоинновация) – эскирган авлод техника ва технологиялари салоҳияти тугаб қолай деган ҳолларда уларнинг хизмат қилиш муддатини узайтиради.

Технологиялар трансфери – бозор шароитларида инновацион жараёнларни санаотда амалга оширишнинг асосий механизми ҳисобланади.

Хорижий тажрибаларга кўра, технологияларни секторлар (харбий ва фуқаро), саноат тармоқлари ва мулкчилик шаули турлича бўлган товар ишлаб чиқарувчилар ўртасида мамлакат доирасида ўтказишда ҳам, халқаро (давлатлараро) илмий-и-й иноноваион лойиҳаларини амалга оширишда ҳам давлат томонидан қўллаб-қувватланишга муҳтожлик сезади.

Технологияларни тижоратлаштириш – янги технологияларга йўл топиш замонавий рақобатли курашнинг муҳим омилларидан саналади. Бирок илмий-техник лойиҳаларнинг қимматлиги сабабли дунёдаги фирмаларнинг кўпчилиги технологияларнинг фақат тор доираларидан фойдаланиб, бу ерда рақобатбардош маҳсулот яратиш учун ўз устунлигини сақлашга ҳаракат қилади.

Трансфер (ўтказиш) – илгари яратилган интеллектуал мулкни тижорат асосида (мулк эгасига мукофот берган тарзда) бериш ёки янги мулкни паритетли асосларда (олдиндан келишиб олинган эгалик қилиш ва фойдаланиш ҳуқуқлари) яратиш, бозорда талабга эга ва жамият эҳтиёжларига жавоб берувчи товар маҳсулоти сифатида кўриб чтқтлади.

Энг йирик ихтиролар – ҳар ўн йилликда ҳам паайдо бўлавермайди ва даврга хос бўлган янгиликлар киритиш, янги технологик укладлар ва ишлаб чиқаришнинг янги технологик усуллари, жамиятдаги ўзгарувчан моддий-техника базаси учун асос ҳисобланади.

Яхшиловчи инновациялар – бу авлод ва уклади технологияларни улар қўлланувчи турли талабларини ҳисобга олган ҳолда тарқатиш ва дифференциациялашга хизмат қилади.

**МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТНИ ДАВЛАТ ТОМОНИДАН
БОШҚАРИШ ФАНИДАН ЎҚУВ – УСЛУБИЙ МАЖМУА**

М. АЛЛАЯРОВА

Гулистон - 2013

Масъул муҳаррир:

Такризчилар: иқтисод фанлари номзоди, доцент О.Сатторкулов
иқтисод фанлари номзоди, доцент О.Райимбердиева
компютерда саҳифаловчи: М.Аллаярова

Босишга рухсат этилди ____ ____ 2013. Қоғоз бичими 60x84.
Times New Roman гарнитураси. Нашр б.т. 8,0.

707000, Гулистон шаҳри, 4 – мавзе,
Гулистон давлат университети,
Гулистон Давлат Университети босмахонасида чоп этилди